

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**BÖLGESEL KALKINMADA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ
ROLÜ AÇISINDAN DİKA VE GEKA ÖRNEKLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İHSAN DENLİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. NURSEN VATANSEVER DEVİREN

EKİM, 2013

MUĞLA

TC
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI ADI

BÖLGESEL KALKINMADA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ
ROLÜ AÇISINDAN DİKA VE GEKA ÖRNEKLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

İHSAN DENLİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 07.11.2013

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 05.11.2013

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nursen VATANSEVER DEVİREN *Nursen*

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Kadir ESER (Başkan) *Kadir Eser*

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Aydın SARI *Aydın SARI*

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

EKİM, 2013

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 22/10/2013 tarih ve 607/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi İhsan Denli'nin "Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü Açısından DİKA ve GEKA Örneklerinin Karşılaştırılması" adlı tezini incelemiş ve aday 05/11/2013 tarihinde saat 11:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 80 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin KABUL olduğuna Oy Birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Nursen VATANSEVER DEVİREN

Nursen

Başkan

Prof. Dr. Kadir ESER

Kadir Eser

Üye

Doç. Dr. Aydın SARI

Aydın Sari

Üye

Yrd. Doç. Dr. Nursen
VATANSEVER DEVİREN

Nursen

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü Açısından DİKA ve GEKA Örneklerinin Karşılaştırılması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07.11.2013

İHSAN DENLİ

Denli

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : Denli

Adı : İhsan

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü Açısından DİKA ve GEKA Örneklerinin Karşılaştırılması

Y. Dil : Comparison of Examples that DDA and SADA for the Role of Regional Development Agencies in Regional Development.

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Vatansever Deviren, Nursen

Ünvanı : Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 132

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Bölgesel Kalkınma
2. Bölgesel Kalkınma Ajansları
3. DİKA ve GEKA Karşılaştırması

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Bölgesel Kalkınma
2. Bölgesel Dengesizlik
3. Bölgesel Kalkınma Ajansları

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Regional Development
2. Regional Disparity
3. Regional Development Agencies

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası : *Deviren*

Tarih : 07/11/2013

ÖNSÖZ

Hazırlamış olduğum tezin konusunun seçiminde ve hazırlama sürecinde bana yol gösteren, beni yönlendiren ve beni her zaman motive eden danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nursen VATANSEVER DEVİREN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bana verdikleri destek ve duydukları güvenle her zaman varlıklarını yanımda hissettiğim anneme, babama, abime, ablama, kardeşime ve bu tez çalışmamda bana destek olan Arş. Gör. Eftal Polat, Eray Yalçın, Vildan Özdere ve Tarık Özdere ayrı ayrı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

MUĞLA, 2013

İhsan DENLİ

Denli

ÖZET

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın gelişimi, çok eski bir döneme dayanmaktadır. Sanayi Devrimi, II. Dünya Savaşı, küreselleşme, AB fonlarından yararlanma ve AB'ye üyelik süreci; BKA'ların gelişiminde rol oynamıştır. Dünya'da ilk BKA örneği, 1933'te Amerika'da kurulmuş olan Tennessee Valley Authority (TVA) olmuştur. BKA'lar, 1950'lerden sonra AB ülkelerinde 1990'lardan sonra ise Türkiye'de kurulmaya başlamıştır.

Bu çalışma, Türkiye'nin doğusunda kurulmuş olan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) ile Türkiye'nin batısında kurulmuş olan Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)'nın sorumlu oldukları bölgelerde, bölgelerin kalkınmasına yönelik katkılarını analiz etmektedir. Bunun için her iki ajansın kuruluşlarından bugüne kadar yapmış oldukları faaliyetler analiz edilmiştir. Bu faaliyetlerin analiz edilmesinde, ilk önce hem DİKA'nın hem de GEKA'nın yayınlamış oldukları dokümanlar incelenmiş olup daha sonra her iki bölgede de saha çalışması çerçevesinde yetkili kişilerle mülakat gerçekleştirilerek konu hakkındaki görüşleri alınmıştır. İki ajans tarafından yayınlanan faaliyet raporlarının değerlendirilmesi ve yapılan görüşmeler sonucunda hem DİKA'nın hem de GEKA'nın sorumlu oldukları bölgelerde bölgenin kalkınmasında katkı sağladıkları görülmüştür. Her iki ajans karşılaştırıldığında ise DİKA'nın, GEKA'ya göre bölgeye daha çok proje hibe desteği aktararak eşfinansmanı ile beraber bölgenin kalkınmasına katkı sağladığı görülmüştür. Ancak her iki ajans da 4 yıl gibi kısa bir süredir faaliyette olduğu için MDP'lerin (Mali Destek Programların) etki analizlerini henüz yapmamışlardır ve bu yüzden yapamadıklarından dolayı bölgenin kalkınmasına yönelik katkılarını sayısal veri anlamında ölçmek güçtür.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Dengesizlik, Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma Ajansı

ABSTRACT

The improvement of the regional development agencies based on a long period. Industrial revolution, Second World War, globalization, utilization of European Union (EU) funds and membership period of EU are effective in the improvement of the regional development. The first sample of the regional development agencies is Tennessee Valley Authority that was established in the USA in 1933. After 1950s the regional development agencies started being established in EU countries and it started being established after 1990s in Turkey.

This research has been done to search out whether the Dicle Development Agency (DDA), that was established in the east of Turkey, and Southern Aegean Development Agency (SADA), that was established in the western of Turkey, contribute in the development of regions, in the regions that they are responsible. Hence, the activities of these two agencies that have been done since their establishment support was analyzed in this report.

In the analysis of these activities, firstly the documents that was published by DDA and SADA was analyzed then area analysis has been done in two regions and interviews have been done by authorities and asked for their opinions. In the consequence of these interviews, it was found out that both DDA and SADA have fundamental effects on development of the regions. However when the two agencies compared, the DDA has much more contributions in the development of the region by transferring project donation support to the region. But, since the both agencies are active in a short time as four years, they haven't done the analysis of the FSP effect that they published. As a result it is hard to measure their contributions in the region in terms of numerical data.

Keywords: Regional Disparity, Regional Development, Regional Development Agencies.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA İLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Çerçeve	4
1.1.1. Bölge Kavramının Tanımı, Özellikleri ve Sınıflandırılması.....	4
1.1.1.1. Bölge Kavramının Tanımı	4
1.1.1.2. Bölge Kavramının Özellikleri.....	6
1.1.1.3. Bölge Kavramının Sınıflandırılması	7
1.1.1.3.1. Coğrafi Açıdan Bölge	7
1.1.1.3.2. Ekonomik Açıdan Bölge.....	8
1.1.1.3.2.1. Makroekonomik Açıdan Bölge.....	8
1.1.1.3.2.2. Gelişmişlik Açısından Bölge.....	9
1.1.1.3.3. İdari Açıdan Bölge	11
1.1.2. Bölgesel Planlama ve Stratejik Planlama.....	11
1.1.3. Bölgecilik, Yeni Bölgecilik ve Bölgeselleşme Kavramları	12
1.1.4. Kalkınma Kavramının Tanımı ve Çeşitleri	15
1.1.4.1. İktisadi Kalkınma.....	16
1.1.4.2. Sosyal Kalkınma	17
1.1.5. Yönetişim Kavramı	18
1.1.6. NUTS: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması	19
1.2. Bölgesel Kalkınma Teorileri	20
1.2.1. Geleneksel Bölgesel Kalkınma Teorileri	21
1.2.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli	21

1.2.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi	24
1.2.1.3. Merkezi Yerler (Alan) Teorisi	26
1.2.2. Yeni Bölgesel Kalkınma Teorileri	27
1.2.2.1. Endojen (İçsel) Bölgesel Kalkınma Teorisi	28
1.2.2.2. Cazibe (Çekim) Merkezi Teorisi.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL DENGESİZLİKLERİ GİDERMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR

2.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı.....	32
2.1.1. Bölgesel Dengesizliğin Tanımı	32
2.1.2. Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkışı.....	34
2.1.3. Bölgesel Dengesizliğin Nedenleri.....	35
2.1.3.1. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik	35
2.1.3.2. Ekonomik Dengesizlik	36
2.1.3.3. Sosyal Dengesizlik	36
2.1.4. Bölgesel Dengesizliğin Sonuçları	36
2.1.4.1. Ekonomik Sonuçlar	36
2.1.4.2. Demografik Sonuçlar	37
2.1.4.3. Sosyal Sonuçlar	37
2.2. Bölgesel Kalkınma	37
2.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Tanımı	38
2.2.2. Bölgesel Kalkınmanın Temel İlkeleri	39
2.2.2.1. Sosyal Karlılık İlkesi.....	39
2.2.2.2. Kalkınma Kutbu İlkesi	40
2.2.2.3. Halkın Katılım İlkesi.....	40
2.2.3. Bölgesel Kalkınmanın Amaçları	40
2.2.3.1. Büyüme Amacı.....	41
2.2.3.2. İstikrar Amacı.....	41
2.2.3.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı	41
2.2.4. Bölgesel Kalkınmanın Araçları.....	42
2.2.4.1. Bölge Planlaması.....	42

2.2.4.2. Kamu Yatırımları	42
2.2.4.3. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri.....	43
2.2.4.4. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorununa Uyumu.....	43
2.2.4.5. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi	44
2.3. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikler ve Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	44
2.3.1. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğin Nedenleri	44
2.3.1.1. Ekonomik ve Sosyal Nedenler	45
2.3.1.2. Coğrafi Nedenler.....	46
2.3.1.3. Kültürel Nedenler.....	46
2.3.1.4. Tarihi Nedenler	47
2.3.1.5. Siyasi Nedenler	47
2.3.2. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğin Göstergeleri.....	47
2.3.2.1. Nüfus Yoğunluğu.....	48
2.3.2.2. Eğitim Göstergeleri	49
2.3.2.3. Sağlık Göstergeleri.....	49
2.3.2.4. Sektörel Gelişmişlik.....	52
2.3.2.5. Bölgelere Göre Yaratılan Katma Değer.....	53
2.3.3. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikleri gidermeye Yönelik Olarak Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi.....	55
2.3.3.1. Plan Öncesi Dönem.....	56
2.3.3.2. Planlı Dönem.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA BÖLGESEL KALKINMANIN YEREL AKTÖRLERİ OLARAK BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

3.1. Yerelin Yeni Aktörleri Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları	62
3.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi	62
3.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı.....	64
3.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları	66
3.1.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Özellikleri	67
3.1.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Görev ve Fonksiyonları	68
3.1.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri	68

3.1.6.1. Kuruluş Biçimlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	69
3.1.6.2. Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	69
3.1.6.3. Fonksiyonlarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	70
3.1.6.4. Mali Kaynaklarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	70
3.1.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları	71
3.2. Dünya’da Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	72
3.2.1. Amerika.....	73
3.2.2. Fransa	74
3.2.3. İngiltere	75
3.2.4. İtalya.....	76
3.2.5. Polonya.....	77
3.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	78
3.3.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun.....	80
3.3.1.1. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	81
3.3.1.2. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı	82
3.3.1.2.1. Kalkınma Kurulu.....	82
3.3.1.2.2. Yönetim Kurulu	83
3.3.1.2.3. Genel Sekreterlik.....	84
3.3.1.2.4. Yatırım Destek Ofisleri (YDO).....	84
3.3.1.3. Kalkınma Ajanslarının Gelir ve Giderleri.....	85
3.3.1.4. Kalkınma Ajanslarının Denetimi	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMADA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ AÇISINDAN DİKA VE GEKA ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	87
4.1.1. Dicle Bölgesi (TRC3)	87
4.1.2. DİKA’nın Kuruluşu	89
4.1.3. DİKA’nın Amaçları ve Hedefleri.....	89
4.1.4. DİKA’nın Teşkilat Yapısı	91
4.1.4.1. Kalkınma Kurulu.....	91

4.1.4.2. Yönetim Kurulu	92
4.1.4.3. Genel Sekreterlik.....	92
4.1.4.4. Yatırım Destek Ofisleri (YDO).....	93
4.2. Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA).....	93
4.2.1. Güney Ege Bölgesi (TR32).....	93
4.2.2. GEKA'nın Kuruluşu	94
4.2.3. GEKA'nın Kuruluş Amaçları ve Hedefleri.....	95
4.2.4. GEKA'nın Teşkilat Yapısı.....	96
4.2.4.1. Kalkınma Kurulu.....	96
4.2.4.2. Yönetim Kurulu	97
4.2.4.3. Genel Sekreterlik.....	97
4.2.4.4. Yatırım Destek Ofisleri	97
4.3. DİKA ve GEKA Örneklerinin Karşılaştırılması	97
4.3.1. Çalışmanın Amacı.....	98
4.3.2. Çalışmanın Yöntemi	98
4.3.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları	99
4.3.4. Mülakat Sorularının Hazırlanması	100
4.3.5. Bölgelerin Sosyo-Ekonomisi	100
4.3.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	102
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	119
KAYNAKÇA	124
MÜLAKAT SORULARI.....	133
ÖZGEÇMİŞ	

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Karlılık İlkesi.....	39
Tablo 2: Bölgelere Göre Nüfus Yoğunluğu.....	48
Tablo 3: Bölgelere Göre Okul ve Öğretmen Sayısı.....	49
Tablo 4: Bölgelere Göre Sağlık Göstergeleri.....	50
Tablo 5: Bölgelere Göre Sağlık Personel Sayıları.....	51
Tablo 6: Sektörlerin Yüzdesel Dağılımı.....	52
Tablo 7: İBBS'ye Göre Düzey 1 Bölgelerinde Yaratılan Katma Değerler.....	53
Tablo 8: İBBS'ye Göre Düzey 2 Bölgelerinde Yaratılan Katma Değerler.....	54
Tablo 9: Umumi Müfettişlikler: 1927-1947.....	57
Tablo 10: Ükelere Göre BKA'ların Kuruluşu, Amaçları, Yasal Statüsü, Finansman Kaynağı ve Fon Miktarı.....	72
Tablo 11: TRC3 Bölgesi ile TR32 Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri.....	101
Tablo 12: DİKA ve GEKA'nın Oluşturduğu Sektörel Raporlar ve Analizler.....	103
Tablo 13: DİKA ve GEKA'nın Yayınlamış Oldukları Mali Destek Programları.....	104
Tablo 14: DİKA ve GEKA'nın Projelerinin Değerlendirme Göstergeleri.....	106
Tablo 15: DİKA ve GEKA'nın İllere Verdikleri Yıllık Proje DesteK sayıları.....	111
Tablo 16: DİKA ve GEKA'nın 2009-2013 Bütçe, Gelir, Gider ve Proje Giderleri.....	114
Tablo 17: DİKA ve GEKA'nın 2009-2013 Arası Personel Sayıları.....	115

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADA:	Fransa Alsace Bölgesel Kalkınma Ajansı
AR-GE:	Araştırma ve Geliştirme
BKA:	Bölgesel Kalkınma Ajansları
BYKP:	Beş Yıllık Kalkınma Planı
DFD:	Doğrudan Faaliyet Desteği
DOKAP:	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DP:	Demokrat Parti
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DİKA:	Dicle Kalkınma Ajansı
EKA:	Ekonomi Kalkınma Ajansı
EURADA:	European Association of Development Agencies- Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları
EUROSTAT:	Avrupa İstatistik Enstitüsü
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GEKA:	Güney Ege Kalkınma Ajansı
GSKD:	Gayri Safi Katma Değer
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İBBS:	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İKV:	İktisadi Kalkınma Vakfı
İZKA:	İzmir Kalkınma Ajansı
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖY:	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
MARİAD:	Mardin İş Adamları Derneği
MDP:	Mali Destek Programı
NUTS:	Avrupa İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖUKP:	Ön Ulusal Kalkınma Planı
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
TOBB:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TVA:	Tennessee Valley Authority
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD:	Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği
YDO:	Yatırım Destek Ofisi

GİRİŞ

Küreselleşme sürecinde Türkiye ve dünya’da büyük değişimler yaşanmaktadır. Küreselleşme, beraberinde yeni bir yönetsel anlayış ve bunu gerçekleştirmede araç olacak yeni bir örgütlenme modeli getirmiştir. Bu modelin adı, Bölgesel Kalkınma Ajansları’ dır (Maç, 2006: 76).

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)’nın, dünya ve Türkiye’deki gelişimi birbirinden farklı tarihlerde gerçekleşmiştir. Amerika’da 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrasında 1933 yılında Tennessee Valley Authority (TVA) adlı BKA’nın kurulmasıyla BKA’lar gelişmeye başlamıştır. Avrupa Birliği’nde, II. Dünya Savaşı sonrasında hem savaşı kaybetmiş ülkelerde hem de bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerde savaşın yol açtığı olumsuzlukları gidermek ve geri kalmış ülkelerin kalkınmalarını sağlamak için 1950’lerden sonra BKA’lar kurulmaya başlamıştır.

Türkiye’de ise 1990 yılına kadar geleneksel kalkınma anlayışı etkili iken bu tarihten sonra yeni bölgecilik kalkınma anlayışı etkili olmuştur. Geleneksel kalkınma anlayışında merkezden doğrudan kararlar alınıp yerel yönetimlere uygulanmaktaydı. 1990 sonrasında yeni bölgecilik kalkınma anlayışı ile kararların artık yerel yönetimler ile bölgedeki aktörler tarafından alınmasına dayalı yeni bölgesel kalkınma politikaları uygulanma anlayışı etkili olmuştur. Bu politikaların aracı kurumu olarak da BKA’lar kurulmuştur.

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)’nın temel amaçlarından biri kuruldukları bölgede bölgesel dengesizlikleri azaltmak, bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgelerin rekabet gücünü artırmaktır. 2006 yılında 5449 sayılı yasa çerçevesinde Düzey 2 bölgelerinde 26 tane BKA kurulmuştur. Bu çalışmada Türkiye’nin doğusunda kurulmuş olan Dicle Kalkınma Ajansı ile Türkiye’nin batısında kurulmuş olan Güney Ege Kalkınma Ajansının bu amaçlar çerçevesinde sorumlu oldukları bölgelerde bölgenin kalkınmasına yönelik

katkılarını analiz etmektir. Bu kapsamda her iki ajans kuruluşlarından bugüne kadar yapmış oldukları faaliyetleri açısından karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilecektir. Türkiye’de, BKA’lar kurulalı henüz yeni olduğundan bu alanda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Çalışma bu açıdan önem taşımakta ve ülkemiz genelinde daha geniş kapsamlı çalışmalara ışık tutması olasıdır.

Bu bağlamda hazırlanan çalışmada, öncelikle birinci bölümde bölge, bölgecilik, bölgeselleşme, bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma kavramları ele alınacaktır. Daha sonra bölgesel kalkınma teorileri ele alınarak geleneksel bölgesel kalkınma teorileri ile yeni bölgesel kalkınma teorileri incelenecektir.

İkinci bölümde bölgesel dengesizliklerin tanımı, ortaya çıkışı, nedenlerine ve sonuçlarına değinilerek, bu dengesizliklerin giderilmesinde etkili olan bölgesel kalkınmanın tanımı, temel ilkeleri, amaç ve araçları açıklanacaktır. Ayrıca, Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin temel göstergelerin ve dengesizliklerin giderilmesine yönelik olarak uygulanan plan öncesi ve plan sonrası bölgesel kalkınma politikalarına yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yerelin yeni aktörleri olarak BKA’ların tanımı, amaçları, özellikleri ve türleri ele alınacaktır. Dünyada BKA örneklerini inceleyerek Türkiye’nin BKA’lar hakkındaki 5449 sayılı kanununa yer verilecektir. Son bölümde ise Türkiye’nin doğusunda kurulmuş bulunan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) ile Türkiye’nin batısında kurulmuş bulunan Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)’nın sorumlu oldukları bölgelerin (Dicle Bölgesi ve Güney Ege Bölgesi) ekonomik yapısı, ajansın kuruluşu, amacı, kurumsal yapısı ve örgütlenme yapısı açıklanmaya çalışılacaktır. Ardından bu iki BKA’nın kuruluşundan bugüne kadar yaptıkları faaliyetler karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır.

Tezde, teorik çerçeveye bağlı olarak Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) ile Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)’nın sorumlu oldukları illerde bölgesel

kalkınmaya yönelik katkılarının anlaşılması amacıyla konuya ışık tutacak sorular sorularak derinlemesine mülakat yöntemi kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA İLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), bölge ölçeğinde çalışan teşkilatlardır. Kalkınma çabalarının bölge ölçeğindeki kurumsal yapılarını oluşturan BKA'larının mekan boyutunu teşkil eden bölge kavramının anlamının bilinmesi önem arz etmektedir. Bu bölümde, bölge ve kalkınma kavramının temel çerçevesi çizilerek çeşitli bölge ayrımlarının açıklanması yapılmaktadır. Daha sonra bölgeselleşme, yeni bölgecilik, bölgesel planlama ve yönetim gibi kavramlar açıklanmaktadır. Ardından bölgesel kalkınma teorilerine yer verilerek geleneksel bölgesel kalkınma teorileri ile yeni bölgesel kalkınma teorileri ele alınarak açıklanmaktadır.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, bölgesel kalkınmaya ilişkin teorik çerçeve incelenmektedir. Kavramlara ilişkin tanımlar yapılmaktadır.

1.1.1. Bölge Kavramının Tanımı, Özellikleri ve Sınıflandırılması

Bölge kavramı, tarihsel süreç içerisinde sürekli farklı şekillerde tanımlanmıştır. Burada bölge kavramı ile ilgili farklı tanımlar yapılarak, bölge kavramının özellikleri ve türleri ele alınacaktır.

1.1.1.1. Bölge Kavramının Tanımı

Bölge kavramı ile ilgili dünya üzerinde görüş birliğine varılmış ortak bir tanım bulunmamaktadır. Bölge kavramı, çok boyutlu ve aynı zamanda sahip

olduğu amaçları bakımından kapsamlı bir yapıya sahiptir. Bölge fiziksel, siyasal, coğrafi ve fonksiyonel yapıların etkili olduğu bir kavramdır (Keleş ve Erbay, 1999: 6). Bu kavram için herkes tarafından kabul görmüş bir tanım yapmak oldukça zordur. Çünkü bölge, birçok kavram ile iç içe olup ülkelerin dönemsel yönden uyguladığı politikalara bağlı bir durumda şekillenmektedir (Bayramoğlu, 2005: 37).

Kelime anlamı olarak sınırları idari veya ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşıyan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası anlamına gelen bölge kavramının etimolojik kökleri, Latince’de “regio” yani çevre ve alan anlamına gelmektedir (Ildırar, 2004: 8).

Bölge kavramı, fiziksel ya da kültürel nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan bir toprak parçasıdır. Günümüzde bölgesel anlamda uygulanan politikalarda bölgelerin kültürel niteliklerine büyük önem verilmektedir. Bölgelerin sahip olduğu kültürel tarihi mirası tanıtmaya çalışmaları yapılmaktadır. Günümüzde bu yönde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Mardin ve Şırnak illerinde kültürel turizm çalışmaları görülmektedir. Başka bir tanıma göre bölge, şehirden daha büyük ülke sınırlarından ise daha küçük olan yönetsel sınırları ulus sınırları ile çakışan fakat etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilebilen ve kendine ait bir bütçeye sahip yönetim birimidir (DPT, 2008: 241; Zaim, 1971: 41). Son yıllarda uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının temelinde bu anlayış vardır. Bu anlayış çerçevesinde bölgeler ülke sınırları içindeki ulus devlet anlayışından sıyrılmakta, kararlar bölgedeki aktörler tarafından alınmakta, alınan bu kararlar bölgede uygulanmaktadır. Son olarak bölge, bazen kendi içinde özellikleri olan bir kara parçası, bazen de bir ülkenin kendi içinde bölümlere ayrılan toprak parçaları olarak adlandırılmaktadır (Gündüz, 2006: 2).

Günümüzde ise bölge kavramı, genel anlamda farklı şekillerde tanımlandığı gibi ülkeler arasında da farklı tanımlar söz konusudur. Örneğin; Fransa'da bölge, yerel yönetim kuruluşu; Belçika'da federe devlet ve İspanya'da ise özerk topluluklar olarak tanımlanmaktadır (Bayramoğlu, 2005: 38).

Küreselleşme ve bölgeselleşme olgusu, post-fordist üretime geçiş, bilginin yükselen değeri vb. ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik değişimler; geleneksel bölge anlayışının da farklılaşmasına neden olmuştur. Geleneksel anlayışa göre bölge, yan yana gelmiş birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet anlayışına kapalı, ulus devletin denetiminde sınırları çizilmiş bir birim olarak tanımlanırken küreselleşme yaklaşımı açısından yeni bölgecilik anlayışına göre ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen, mekansal (mekan) süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu uluslararası ilişkilere doğrudan açılan sınırları değişken bir birimdir (DPT, 2000b: 7; Apan, 2004: 40). Bölge kavramı, dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle zaman içerisinde farklı şekillerde tanımlanabilir. Küreselleşme süreci içinde bölge kavramı bazı çıkarlar çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır. Bölge kavramı, birtakım özelliklere sahiptir. Bu özellikler, küreselleşme öncesi geleneksel bölge ve küreselleşme sonrası yeni bölgecilik anlayışını tanımlamaktadır.

1.1.1.2. Bölge Kavramının Özellikleri

Küreselleşme öncesine göre bölge kavramının başlıca özellikleri, geleneksel bölge anlayışı şeklinde oluşmaktadır. Bu özellikler arasında bir coğrafi alana sahip olması, benzer iktisadi, sosyal ve kültürel yapıya sahip olması, ortak bir geçmişi içermesi, ortak bir dini kimliğe sahip olması ve aynı dili konuşan halklardan oluşması yer almaktadır (Apan, 2004: 39).

Bölge kavramının en önemli özelliği, şehirden daha büyük ancak ulus düzeyine göre ise daha zayıf kalan yönetsel bir yapıyı ifade etmesidir

(Bayramoğlu, 2005: 38). Söz konusu özellik, bölgenin gerek ekonomik, sosyal ve mekansal özelliklere gerekse coğrafi, demografik ve sosyolojik özelliklere sahip olmasını ifade eder (Zaim, 1971: 41-42). Küreselleşme sonrasındaki bölge kavramının özellikleri yeni bölgecilik politikaları çevresinde oluşmaktadır. Küreselleşme sonrası bölgenin özellikleri, küreselleşme öncesi bölgenin özellikleri arasında yer alan ortak bir dini kimlik, aynı dili konuşma ve ortak bir geçmiş e sahip olma özelliklerini içermemektedir. Küreselleşme sonrasındaki bölge kavramının özellikleri arasında bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, bölgesel kalkınma ve bölgelerin rekabet gücünü artırmak yer almaktadır.

Bölge kavramı, ilk zamanlarda ulusal kalkınmacı politikaların uygulandığı ve bölgesel özerklik anlamında devlet ile bölge arasındaki farklı çıkarlara dayanırdı. Günümüzde ise Avrupa Birliği (AB) tarafından ye ülkeler arasındaki az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, bireysel refah farklılıklarının giderilmesi için bu yönde bölgesel politikaların uygulanması ve bu politikaların ye ülkelerin kalkınmasında önemli bir strateji aracı olarak gösterildiği gözlenmektedir (Bayramoğlu, 2005: 97). Bölge kavramının tanımına ve özelliklerine değindikten sonra bölge, şu şekilde sınıflandırılabilir:

1.1.1.3. Bölge Kavramının Sınıflandırılması

Bölge kavramının coğrafi, ekonomik ve idari açıdan olmak üzere üç alt başlık altında ayrımları yapılabilir. Bu ayrımlar, şu şekilde sıralanabilir:

1.1.1.3.1. Coğrafi Açıdan Bölge

Coğrafi açıdan bölge, faaliyetlerin coğrafi kapsamı ve fiziksel özellikleri açısından bölgelerin alanını belirlemekte ve bölgeyi tanımlamaktadır. Bu açıdan bölge, ortak özellikleri arasındaki uyumlu ve sürekli bir ilişkiden

türetilmiş nitelikli bir bağılığa sahip olan dünya parçasının bir bölümü olarak kabul edilmektedir (Paası'dan aktaran Keskin ve Sungur, 2010: 273). Coğrafi açıdan bölge ayırımına örnek olarak 1941 yılında Birinci Coğrafya Kongresi ile Türkiye'nin yedi coğrafi bölgeye ayrılması verilebilir (Bayramoğlu, 2005: 40).

1.1.1.3.2. Ekonomik Açıdan Bölge

Ekonomik açıdan bölge ayrımı, makro ekonomik açıdan ve gelişmişlik açısından olmak üzere ikiye ayrılır (Gündüz, 2006: 3).

1.1.1.3.2.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölge

Makro ekonomik açıdan bölgeler homojen, polarize ve plan bölge olmak üzere üçe ayrılır (İldırar, 2004: 10):

Homojen diğer bir adı türdeş olan bölge, nitelikleri birbirine oldukça yakın olan birimlerden meydana gelen devamlı bir mekandır. Türdeş olması gereken bu nitelikler ekonomik faaliyetin biçimi, gelir düzeyi, coğrafi konum gibi özellikler sıralanabilmekte ve homojen bir bölgenin sınırları belirlenirken aynı özellikler gösteren bitişik durumdaki alanları gruplaştırmak gerekir.

Kutuplaşmış bölge olarak da adlandırılan polarize bölge, yerleşim merkezleri içinde birbirine bağlı kutuplaşmış yerleşme kümelerini tanımlamaktadır. Kendisinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşme merkezini etkisi altına alan merkezler, cazibe merkezi haline gelmiş yani kutuplaşmıştır. Homojen bölgenin aksine polarize bölge, çeşitli yöreleri tamamlayıcı özellikte ve egemen olan heterojen bir merkez konumundadır.

Plan bölge; şehirden daha büyük, ülkeden daha küçük olan, yönetsel sınırları ulus sınırlarıyla çakışan ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden

yönetilen, demokratik bir yönetime ve bütçeye sahip planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000b: 8).

Kısacası homojen bölge, sürekli bir homojen alana karşılık gelen birbirine benzer özellikler gösteren komşu alanlardır. Polarize bölge, bir yerleşme merkezinin kendisinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşme merkezini etki alanına alması durumuna denir. Plan bölge ise bölgesel politika uygulamakla görevli yönetimin yetki alanı içinde kalan alanlar bütünüdür (Dinler, 2005: 75).

1.1.1.3.2.2. Gelişmişlik Açısından Bölge

Gelişmişlik açısından bölgeler, az gelişmiş bölge, gelişmiş bölge ve gelişmekte olan bölge olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

Az gelişmiş bölge, belli bir zaman içerisinde birtakım sosyal ve iktisadi faktörler açısından bir bölgenin, ülkenin geri kalan bölgeleri ile kıyaslandığında iktisadi avantajlara sahip olmayan bölge olarak tanımlanmaktadır (Gündüz, 2006: 11-13; Zarakkolu, 1982: 35). Az gelişmiş bölgelerin birtakım özellikleri vardır. Aşağıda sayacağımız bu özelliklere sahip bölgelerde gelir dağılımı bozulmakta ve bölge dışına göç artmaktadır. Günümüzde Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşananlar, buna örnektir. Az gelişmiş bölgelerin temel özelliklerini maddeleyecek olursak şu şekilde sıralanabilir (Gündüz, 2006: 12):

- ◆ Faktörlerin verimliliğinin düşük olması,
- ◆ Altyapı yatırımlarının düşük olması,
- ◆ Bölge dışına göçün yaşanması,
- ◆ Eğitim ve sağlık düzeyinin düşük olması,
- ◆ Geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayalı olması,
- ◆ Nüfus artış oranının yüksek olmasına karşın, nüfusun beslenme

düzeyinin düşük olması.

Az gelişmiş bölgeler, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında gelir seviyesi ve gelir artış hızının oldukça düşük olması, iktisadi avantajlarının bulunmaması ve gerek bölgeler arasında gerekse bölge içi sosyal ve ekonomik yönden dengesizliklerin olduğu bir bölge dikkati çekmektedir (Ildırar, 2004: 12).

Ekonomik açıdan bölge ayrımının diğer bir çeşidi, gelişmiş bölgedir. Gelişmiş bölge, az gelişmiş bölgenin birçok açıdan yoksun olduğu faktörlerden en iyi şekilde istifade eden yerdir. Bu faktörler; gelir düzeyi ve gelir dağılımı, sosyal fırsat eşitliği, bölge dinamiklerinin işlenmesi ve toplumsal gelişmişlik düzeyidir. Gelişmiş bölgede bölge dinamikleri en iyi şekilde işlenmekte ve üretim büyük ölçüde sağlanmaktadır. Gelişmiş bölgede eğitim, sağlık, sosyal, kültürel ve altyapı hizmetleri en iyi şekilde yöre halkına sunulmaktadır (Gündüz, 2006: 13). Gelişmiş bölgeye örnek olarak Marmara, Akdeniz ve Ege bölgeleri verilebilir. Gelişmiş bölgede halkın gelir seviyesi yüksek, bireylerin beklentileri yüksek, gelir dağılımı eşit ve yoksullaşma oranı ise oldukça düşüktür. Gelişmiş bölge, dışarıdan sürekli göç alan bölge konumundadır. Kısacası, gelişmiş bölgelerin özellikleri, şu şekilde sıralanabilir (Devrim, 1983: 155; Gündüz, 2006: 14):

- ◆ Faktörlerin eşit bir şekilde dağılması,
- ◆ Altyapı yatırımlarının yüksek olması,
- ◆ Gelir dağılımının dengeli olması,
- ◆ Faktörlerin verimliliğinin yüksek olması,
- ◆ Dışarıdan beyin ve emek göçü alması,
- ◆ Bölgenin dışarıdan aşırı sermaye çekmesi ve yatırım oranının yüksek olması.

Kısacası gelişmiş bölge, gelir seviyesi ve gelir artışı bakımından ülke ortalamasının üstünde olan bölge olarak tanımlanır. Bunun yanında gelişmiş

bölge, sosyal ve kültürel göstergeler açısından da gelişmiş bir özellik göstermektedir (Ildırar, 2004: 12).

Gelişmekte olan bölgeler, gelir seviyesi bakımından ülke ortalamasının altında olmakla beraber gelişme hızı açısından ülke ortalamasının üstünde olan bölgelerdir. Bu tür bölgelerin gelişme potansiyeli olmasına rağmen bu potansiyel, uzun süre harekete geçirilememiştir. Yani bölgedeki kaynakların yeterince değerlendirilememesi, bölgeye özel ve kamu yatırımlarının çekilememesi ve mevcut işgücü kaynaklarından yeterince yararlanılamaması nedeniyle bölge, az gelişmişliğini sürdürmesine rağmen gelişmesini de sürdürmektedir (Ildırar, 2004: 13).

1.1.1.3.3. İdari Açıdan Bölge

İdari anlamda bölge, genel amaçlı bölgeler ve özel amaçlı bölgeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Özel amaçlı bölgeler de kendi içinde turizm bölgeleri, sanayi bölgeleri, serbest ve ticaret bölgeleri şeklinde ayrılır. Genel amaçlı bölgeler ise idari bölgeler ve bölgesel yönetimler olmak üzere ikiye ayrılır. İdari bölgeler, merkezi yönetimin bazı kurum ve kuruluşlarının örgütlendiği bölgeler iken (Bölge Valiliği, OHAL vs.) bölgesel yönetim ise bölgesel düzeyde örgütlenmiş bir yönetim modelini oluşturur (Bayramoğlu, 2005: 41).

1.1.2. Bölgesel Planlama ve Stratejik Planlama

Bölgesel planlama, mekan açısından sınırlı bir alanın iktisadi, sosyal ve fiziksel kaynaklarının uyum içinde olduğu bir yönetim olarak tanımlanmaktadır (Johnson'dan aktaran Keskin ve Sungur, 2010: 273-274). Bölgesel planlamada temel amaç, az gelişmiş bölgelerde istihdam ve gelir sağlayıcı faaliyetleri destekleyerek bölgesel dengesizlikleri azaltma çabasıdır. Bunun yanında bölgesel planlama, dengeli bölgesel kalkınmayı da sağlamayı amaçlamaktadır (Keskin ve Sungur, 2010: 274). Türkiye'de Düzey 2

kapsamında oluşturulan 26 bölgede Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA) kurulmuştur. Bu ajanslar, sorumlu oldukları bölgelerde bölgedeki aktörlerle birlikte bölge planını hazırlamaktadır. Bu bölge planı, ulusal kalkınma planlarına zemin oluşturmaktadır.

Bölgesel planlama, iki gelişme sonucunda ortaya çıkmıştır: Bunlardan ilki, hızlı sanayileşme sonucunda sanayinin yoğunlaştığı kentlerde aşırı nüfus olgusunun yaşanmasıdır. İkinci gelişme ise hızlı sanayileşme ile birlikte sanayileşen bölgeler ile az gelişmiş bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının yaşanmasıdır (Nalbant'tan aktaran Bayramoğlu, 2005: 50). Görülüyor ki ülkeler, bölgesel planlama politikalarını içsel nedenlerden dolayı uygulamaktadırlar.

Stratejik planlama, 1962 tarihinde bir işletme teorisyeninin büyük şirketler üzerinde yaptığı bir araştırma sonucunda şirketlerin uzun vadeli hedefler koyup bunları rekabet koşullarına uyarlamaları konusunda yol gösterici bir plandır. Firmalar, stratejik planlama ile yeni bir model geliştirerek kısa bir sürede girdi olarak daha az emek kullanarak daha çok üretim gerçekleştirmiştir. Böylece emek maliyetlerini düşürmüşlerdir.

1.1.3. Bölgecilik, Yeni Bölgecilik ve Bölgeselleşme Kavramları

Küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak bölge ile ilgili bölgecilik ve bölgeselleşme kavramlarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Bölgecilik iktisadi, toplumsal ve kültürel özellikleri ile bir bütün oluşturan bir yörede oturanların doğal kaynak ve zenginliklerini kendi eliyle işletmeleri, kendi etkinliklerini kurlmaları ve kendilerini yönetmeleri anlamına gelir.

Yeni bölgecilik genel olarak kentlerin ve bölgelerin ekonomik kalkınmanın itici gücü olduğu ve politik yapım sürecinin de odağında yer almaları gerektiği yönünde tanımlanır. Yeni bölgecilik, bölge ve ekonomi arasındaki

ilişkiye ve bu ilişkilerin belirlediği politik, toplumsal örgütlenmeler şeklinde de ifade edilmektedir (Lovering, 1999: 380). Yeni bölgecilikte, bölgeler rekabetçi şekilde hareket eder.

Bölgeselleşme kavramı ise son dönemlerde ortaya çıkan yeni bir kavram olması nedeniyle henüz üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanıma ulaşılmamıştır. Ancak, bölgeselleşme çeşitli nedenlerden dolayı farklı şekillerde oluşabilir (Bayramoğlu, 2005: 39):

- ◆ Ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerin kalkınması için bölgeselleşme süreci yaşanabilir (GAP örneğinde olduğu gibi).
- ◆ Ülke içi güvenliğin sağlanması amacıyla oluşabilir (OHAL sürecinde yaşandığı gibi).
- ◆ Kültürel nedenlerden dolayı bölgeselleşme yaşanabilir (Belçika örneğinde yaşandığı gibi).
- ◆ Siyasal sorunların çözümü noktasında merkezi yönetimin yetersiz olması nedeniyle yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesi amacıyla bölgeselleşme süreci yaşanabilir (İngiltere'deki yetki devre örneği).

Bölgeselleşme sürecinde ülkelerin uluslararası alanda birbirleriyle işbirliği içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu açıdan Avrupa Konseyi bağlamında bölgeler arası işbirliği çok önemli bir konu haline gelmiştir. Bu anlayışla, 1957 yılında Avrupa Bölgesel ve Yerel Yönetimler Sürekli Konferansı kurulmuştur. Bu yapıya Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 23 ülkeden toplam 177 temsilci katılmıştır (Bayramoğlu, 2005: 39). Bu ülkeler, bölgeselleşme bağlamında politikalar oluşturarak bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Ancak, zaman içerisinde bölgeselleşme politikalarının yapısı değişmiştir.

Küreselleşme süreci öncesinde merkezi yönetimler tarafından bölgesel politikalar uygulanmaktaydı. 1930'lu yıllardan 1980'li yıllara kadar

uygulanmıştır. Bu dönemde uygulanan bölgesel politikalara geleneksel bölgeselleşme politikaları denir. Bu politikaların amacı, bölgeler arasındaki farklılıkları ve az gelişmişliği ortadan kaldırmaktır. Bu politikaların olumlu yönü, kamu hizmetlerini en iyi şekilde bölge halkına sunmaya katkı sağlaması olumsuz yönü ise otarşi ve bürokrasi durumunu yaratmasıdır. Küreselleşme sonrasında bölgeselleşme politikaları değişti. 1980’li yıllardan sonra neoliberal anlayış ile yeni bölgeselleşme politikaları uygulanmıştır. Bu dönemde merkezi yönetimden bağımsız bölgedeki yerel yönetimler tarafından yeni bölgeselleşme politikaları uygulanmaktadır.

Yeni bölgeselleşme politikası, ekonomik kalkınmayı merkezi bölgesel politikalar ile değil yerel politikalarla sağlamayı hedeflemektedir. Bölgesel kalkınma, yerel yönetimlere yetki verilerek bölgedeki dinamikleri harekete geçirmeyi, merkezi bütçede büyük maliyetlere yol açan kamu hizmetlerini bölgedeki yerel yönetimlere devrederek böylece maliyetlerden kurtulmayı amaçlamaktadır. Yeni bölgeselleşme politikası, bölgesel sorunların çözümü noktasında kamu sektörü ile özel sektör işbirliği ve siyasal aktörler arasında kamu ve özel sektör ortaklığına dayanan bir stratejiyi öngörmektedir (Stöhr’den aktaran Şahin, 2003: 41).

Yeni bölgeselleşme politikasındaki temel amaç; yerel kaynakları rekabetçi politikalarla hayata geçirmek, uluslararası sermaye birikimini bölgeye yeni yatırımlar yoluyla çekerek bölgesel kalkınmayı sağlamak ve içe dönük politikalar yerine dışa dönük politikalar içerisinde hareket etmektir (Hettene ve Söderbaum’dan aktaran Şahin, 2003: 39). Kısacası, yeni bölgeselleşme politikasında bölgedeki dinamikleri ve bölgelerin sahip olduğu potansiyeli gün yüzüne çıkararak bölgeyi cazibe merkezi haline getirmek ön plana çıkmaktadır. Böylece, bölgeye yatırım yapılabilir bir imaj sağlanarak girişimcilerin bu bölgelere yatırım yaparak bölgesel kalkınmanın sağlanması hedeflenmektedir.

Yeni bölgeselleşme politikaları ile geleneksel bölgeselleşme politikaları arasında birtakım farklılıklar vardır: Doğu ve Güney ülkelerinin geleneksel bölgeselleşme politikaları, otarşik ve baskıcı iken yeni bölgeselleşme politikaları, esnek ve pazar ekonomisine yöneliktir. Bunun yanında doğrudan yabancı yatırımların maliyetleri, geleneksel bölgeselleşme politikalarına göre düşüktür ve özel sektör aktörleri, yeni bölgeselleşme döneminde daha etkili olmalarıdır (Şahin, 2003: 39). Geleneksel bölgeselleşme ulusal kalkınma anlayışına dayalı iken yeni bölgeselleşme ise bölgeye yönelik politikaları uygulama anlayışına dayalıdır (Aksoy, 2002: 14).

1.1.4. Kalkınma Kavramının Tanımı ve Çeşitleri

Tarihsel süreç içerisinde her dönem önemini koruyan kalkınma kavramı, özellikle II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan yeniden yapılanma sürecinde önemi bir hayli artmış fakat 19. yüzyılın sonlarında ise önemini eskisi kadar koruyamamıştır. Kalkınma kavramı, sosyal bir kavram olması nedeniyle farklı anlamlarda kullanılarak günümüze kadar gelmiştir.

Kalkınma kavramı, farklı dillerde birçok kavramı içinde barındırarak farklı anlamlar içermektedir. Örneğin, kalkınma sözcüğünün İngilizce karşılığı "development" olup yayılmak ve gelişmek anlamında iken İspanyolca'da "De-envelopment" olup anlamı üzeri kapatılmış veya kilitlenmiş bir şeyin açılması anlamına gelir (Serrate'den aktaran Doğan, 2011: 46). Bu kavramın Türkçe karşılığı ise varlığını sürdürmek, gelişmek ve yükselmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Eyüboğlu, 1989: 91).

Kalkınma kavramı, bir ülkenin katma değeri yüksek ürünler üretecek bir üretim yapısını sağlayarak oluşturulan ürünün toplumu oluşturan bireyler arasında adaletli bir şekilde bölüşümünü sağlamak ve böylece refah düzeyini arttırmaktır (Kaynak, 2009: 63). Başka bir tanıma göre kalkınma, bir ulusun hedeflediği ekonomik gelişmeyi yakalamak amacıyla ulusal ekonominin bir

bütün içinde yeniden düzenlenmesidir. Daha kapsamlı olarak ifade edilirse kalkınma kavramı, ekonomik, politik ve sosyal anlamda ulaşılmak istenen gelişme olarak tanımlanır. Gasper'a göre, "Tarihsel olarak kalkınma, az gelişmiş denilen ülkelerde ortaya çıkan büyük ölçüde acıların azaltılması ve maddi refahın artırılmasına yönelik potansiyel gücün harekete geçirilmesi anlamını içermektedir" (Gasper, 1995: 209). Kalkınma birçok alanda söz konusu olabilir. Sadece üretimin ve kişi başına düşen gelirin artışından ibaret olmayıp aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel yapının da değiştirilmesi, geliştirilmesi anlamına gelmektedir ve bu nedenle sadece ekonomik faktörlerle değil sosyal, kültürel, politik ve psikolojik etmenlerle de yakın ilişki içerisinde olmaktadır (İldırar, 2004: 5).

Kalkınma kavramı, her dönem içinde bulunduğu koşullara bağlı kalarak farklı kavramlara dönüşmüştür: Sanayileşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişim gibi kavramlarla iç içe geçmiş hatta çoğu zaman bu kavramların yerine bile kullanılmıştır. Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun olarak farklı dönemlerde değişik anlamlar kazanmıştır. Hatta aynı dönemde bile farklı anlamlarda kullanılmıştır (Yavilioğlu, 2002: 59). Kalkınma birçok alanda söz konusu olabilir. Bir başka deyişle, kalkınma kavramı çeşitli açılardan sınıflandırılabilir (Tekin, 2011: 38)

1.1.4.1. İktisadi Kalkınma

Kalkınma kavramının çeşitlerinden biri olan iktisadi kalkınma, bir ülkenin ekonomik yapısında meydana gelen üretim ve refah artışlarının yanında sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda yaşanan gelişim süreci olarak tanımlanabilir. İktisadi kalkınmanın amacı istihdam yaratmak, refah düzeyini artırmak, gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmaktır (Doğan, 2011: 50). Dolayısıyla kalkınma, birtakım yapısal değişimler geçirerek maddi refahın artırılması, toplumsal hayat standardının geliştirilmesi ve en önemlisi de gelir

eşitsizliklerinin giderilmesini sağlama sürecidir. İktisadi kalkınma, birçok açıdan tanımlanabilir (Özgüven, 1988: 104):

- ◆ İktisadi kalkınma bir yapı değişikliği demektir. Yani bir yapıdan diğer bir yapıya geçiştir.
- ◆ Belli bir düzeyden daha yüksek bir düzeye doğru yönelen dinamik bir yapıya sahiptir.
- ◆ Yeni bir üretim fonksiyonu ile emeğin verimini artırmaktır.
- ◆ Kişi başına reel gelir düzeyi düşük olandan yüksek olana geçiştir.
- ◆ Alışkanlıklarda, inanç ve zihniyetlerde bir değişme demektir.
- ◆ Eğitim anlayışında bir değişme demektir.

İktisadi kalkınma, ekonominin her aşamasında ülkelerin içinde bulunduğu iktisadi, sosyal ve politik koşullar çerçevesinde farklı tanımlar içererek ve amaçlar belirleyerek süregelmiştir. İktisadi kalkınma, uzun yıllar boyunca, maddi refahın artırılması yani kalkınmanın daha çok ekonomik yanına ağırlık verirken II. Dünya Savaşı sonrasında kalkınma aşamasına sosyal içerikler ve sonraki yıllarda politik ve kültürel içerikler de kazandırılmaya başlanmıştır.

1.1.4.2. Sosyal Kalkınma

Sosyal kalkınma, kalkınma olgusunun bir çeşididir. Sosyal kalkınma ile iktisadi kalkınma birbirlerinin çeşidi değil birbirlerinin tamamlayıcısı durumundadır. Ancak iktisadi kalkınma, sosyal kalkınmadan önce gelişir.

Sosyal kalkınma birçok açıdan tanımlanabilir. Bu tanımlar, şu şekilde sıralanabilir (Özgüven, 1988: 154):

- ◆ Sosyal kalkınma, gelir dağılımındaki dengesizlikleri minimuma indirmektir.
- ◆ Sosyal kalkınma, bireye gelir artışları yanında daha iyi sağlık

imkanları, eğitim, ulaşım, kültür gibi hizmetler vermektir.

- ◆ Sosyal kalkınma, toplum olarak sosyal dayanışmayı artırmaktır.

Gelir düzeyi, eğitim, açlık sorunu, kötü beslenme, maddi ve manevi değerler; sosyal kalkınmanın önemini arttıran faktörlerdir. Günümüzde açlık çeken ülkeler olduğu gibi açlık içinde olmayıp ancak kötü beslenen ülkeler de vardır. Bunun nedenleri arasında eğitim düzeyinin düşük olması ve iklim yer almaktadır. Sosyal kalkınma, açlık ve kötü beslenme sorunlarını ele alarak dengesizlikleri giderebilir ve gelir farklarını azaltabilir. Günümüzde devletler, bu anlayışla hareket ederek sosyal refah devleti görüşünü savunmaktadırlar.

1.1.5. Yönetişim Kavramı

Küreselleşme sürecinde yeni bir yönetsel anlayış olarak yönetişim modeli ortaya çıkmıştır. Küreselleşme sürecinde ulus devletinin iktisadi, politik ve sosyal konulardaki önemi azalmış, bunun yerine yeni bir yönetim anlayışı gündeme gelmiştir. Geçmişin piyasa başarısızlıklarına müdahale sürecinde tavandan tabana doğru uygulanan politikalarında görülen başarısızlıklar nedeniyle yönetimden yönetişime geçiş süreci önerilmiştir (Jessop, 1999: 355-356).

Rydin'a göre yönetişim, geçmişin hiyerarşik ilişkilerinin, merkezi kontrolün ve tavandan tabana uygulanan bölgesel politikaların yerini bölgedeki aktörlerin karar alma ve uygulama süreçlerine dahil edildiği ilişki biçimi olarak tanımlanmaktadır (Rydin 1999: 62). Bu yeni yönetim şekli çoğulcu ve katılımcı demokrasi anlayışını geliştirmekte ve kamu kesiminin yanında özel sektör ve STK temsilcilerinin karar alma sürecine dahil olmalarını sağlamaktadır.

1980 sonrasında neo-liberal kararların, iktisadi, politika ve teknoloji bağlamında ortaya çıkardığı dönüşümler, ulus devlet anlayışın öneminin

azalmasına, yerine bölgedeki yerel yönetimlerin etkili olduğu yapılanmaların oluşmasına yol açmıştır. Yönetim anlayışında yaşanan bu değişim sonucunda yeni kurumların ortaya çıktığı gözlenmiştir. Tavandan tabana doğru uygulanan bölgesel politikaların yerini tabandan tavana doğru politikaların alması ve bölgenin içsel potansiyelinin ortaya çıkarılması gibi politikaların uygulanması; bölgesel kurumlar olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) kurulma sürecini hızlandırmıştır (Bakır ve Öngen, 2013: 95). Dolayısıyla bölgesel düzeyde kümelenmiş, esnek üretim faktörlerine sahip olan, birbiri ile işbirliği içinde olan firmaların bu işbirliği sonucu yenilikçi süreçleri ortaya çıkmış ve bu süreçleri yönetecek bir kurumsal yapılanmayı temel alan bir yerel kalkınma anlayışına ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda, bölgesel düzlemde kalkınma sürecini kontrol edecek yeni yapılanmalar olan BKA'lar oluşturulmuştur. Sonuç olarak küreselleşme sürecinde yeni bir yönetsel anlayış olarak geliştirilen yönetim modelinin aracı kurumu olarak BKA'lar kurulmuştur (Çakmak, 2006: 53-55).

1.1.6. NUTS: AB İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması

Avrupa Birliği'ne (AB) üye olan ülkeler arasındaki bölgesel dengesizlikleri gidermek ve AB'ye aday olan geri kalmış bölgelerin birliğin sağladığı fonlardan yararlanmaları için istatistik bölge birimleri sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem, Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) tarafından Avrupa'da, AB İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) sistemi olarak adlandırılmaktadır (Çamur ve Gümüş, 2003: 147).

NUTS sistemi, Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) tarafından bölgesel istatistiksel verileri sağlamak, bölgesel politikaların çerçevesini belirlemek, bölgelerin sosyo-ekonomik verilerini analiz etmek ve karşılaştırılabilir istatistik veri tabanını oluşturmak gibi amaçlarla kurulmuştur (Özel, 2003: 101). Türkiye'de bu sistem 1970'ten beri uygulanmakta, ancak yasal anlamda

26.05.2003 tarih ve 1059 sayılı tüzükle hukuki geçerlilik kazanmıştır (Şen, 2004: 9).

NUTS bölgeleri, normatif bölgeler olup siyasi iradeyi yansıtan beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmadır. NUTS sistemi ilk başlarda üç düzey olarak belirlenmiş sonraki yıllarda ise iki düzey daha eklenerek toplam beş düzey olmuştur. Bunlardan ilk üç düzey (NUTS 1,2,3) bölgesel düzeyde, son iki düzey ise (NUTS 4,5) yerel birimler olarak adlandırılmıştır. Düzey 1’de 78 bölge varken, Düzey 2’de 211 ve Düzey 3’de ise 1093 bölge bulunmaktadır. Yerel düzeyde tanımlanan Düzey 4, Finlandiya, Yunanistan, Portekiz, İrlanda, İngiltere, Lüksemburg için tanımlanmış, Düzey 5, yerel idari birim ise 15 üye ülkede bulunan toplam 98. 443 belediye yerleşiminden oluşmaktadır (Çamur ve Gümüş, 2005: 147).

Avrupa Birliği’nde (AB) istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasının kullanım amaçları, Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) tarafından başlıca şu şekilde özetlenmektedir (Çamur ve Gümüş, 2005: 148):

- ◆ Bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin gerçekleştirilmesi,
- ◆ Topluluk bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesi,
- ◆ Topluluk bölgesel istatistiki verilerin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması.

1.2. Bölgesel Kalkınma Teorileri

Bölgesel ekonomi ile 1930’lu yıllardan itibaren ilgi duyulmasına rağmen bölgesel ekonomik kalkınmaya yönelik çalışmalar, 1950’lerin sonlarına doğru yapılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra bölgesel kalkınma, farklı açılardan inceleme konusu olmuştur. 1950’lerden sonra bölgesel kalkınma konusu en önemli çalışma alanlarının başında gelirken 1970’li yıllarda etkili olan küreselleşme süreci ile birlikte önemi azalmıştır. Ancak 1990’larda yerel

aktörlerin kalkınmada öneminin artması anlayışının önem kazanması ile birlikte bölgesel kalkınma yeniden önem kazanmıştır. Bölgesel kalkınma teorisinin gelişmesinde ekonomi biliminde makro ekonomik büyüme ve kalkınma teorilerinin gelişimi ve mekan ekonomisi veya bölgesel ekonomi teorilerinin önemli rolü olmuştur.

Bölgesel kalkınma ve büyümeye yönelik literatürde, zengin bir teorik kaynak gözlenmektedir. Söz konusu bu teorilere ilişkin zengin kaynak birikimi olmasına rağmen teorilerin sınıflandırmasında farklı görüşler vardır. Dolayısıyla söz konusu bu teorilerin sınıflandırılmasında tam bir anlaşma sağlanabilmiş değildir. Bu bölümde, geleneksel ve yeni bölgesel kalkınma teorileri incelenecektir. Geleneksel bölgesel kalkınma teorileri kendi içinde üç gruba, yeni bölgesel kalkınma teorileri de kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır.

1.2.1. Geleneksel Bölgesel Kalkınma Teorileri

Bölgesel kalkınma teorilerine yönelik ilk katkılar, 1800'lü yıllardan itibaren ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki teoriler, bölgesel kalkınmanın zaman boyutunu dikkate almayan statik modeller olduğundan bölgesel kalkınma ile ilgili sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Teorilerin bölgesel kalkınma sorunlarına etkin çözümler üretmeleri, ancak zaman boyutunun da analize katılmasıyla kurulan dinamik modeller sayesinde mümkün olmuştur. Geleneksel bölgesel kalkınma teorileri statiktir. Bu teoriler kendi içinde üç gruba ayrılmaktadır. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi ve Merkezi Yerler Teorisidir (Ecaral, 2005: 90).

1.2.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli

1929 Dünya Ekonomik Krizi, talep yetersizliği nedeniyle ortaya çıkmıştır. Klasik iktisat modelinin geçerli olduğu dönemde 1929 Dünya Ekonomik

Krizi meydana gelmiştir. Klasik iktisadın geliştirmiş olduğu Say Kanunu, talep yetersizliğini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Klasik iktisat modeli geçerliliğini yitirirken yeni bir model olan Keynesyen iktisat ön plana çıkmıştır. Keynes, 1929 Dünya Ekonomik Krizinin talep yönlü politikalar izlenerek atlatılabileceğini savunmuştur.

Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, geleneksel nitelikte olan ancak Keynes'in geliştirmedeği birtakım görüşleri de içermekte olan bir büyüme modelidir. Bu model, savaş sonrası yıllarda giderek önem kazanırken Keynes ve onu izleyen iktisatçıların geliştirdikleri düşüncelerin bir kısmını birleştiren teorik bir çatı sağlamıştır. Bu durum, Keynesyen bölgesel büyüme modelinin birçok iktisatçı tarafından kabul görmesine neden olmuştur (Amin, 1998: 2).

Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, aslını değişmeksizin pek çok farklı kolu içinde barındırmaktadır. Büyüme modeli, bir dengesizlik sürecinin sonucu olarak ele alınmakta ve bölgesel büyümenin motoru olarak ihracat görülmektedir. Talebe bağlı olarak ortaya çıkan ihracatın oluşturduğu bu durumda modelde yapılmaya çalışılan vurgu, ekonomik sistemlerin, müdahale olmaksızın tam istihdamdaki bir dengeye hareket edemeyeceği varsayımıyla talebin dengede olması rolü üzerinde durmaktadır. Keynesyen model; para ve maliye politikası, ihracat ve ithalat kontrolleri, döviz kuru politikaları ve kamu harcamaları gibi politika uygulamalarının çeşitli enstrümanlarını kullanarak bölgesel kalkınmanın sağlanacağını savunmaktadır (Tiftikçigil, 2010: 22).

Bu modelde bölgenin gelirindeki değişim, bölgenin ihracatının bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Modele göre bölgesel büyümenin temel kaynağı, bölgenin ihracatı olmaktadır. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, gelir ve istihdamdaki bölgesel gelişmeyi ihracat talebinin bir fonksiyonu olarak değerlendirilmektedir. Büyüme, sadece bölge dışına yapılan malların satışlarından değil Keynesyen çarpan etkisiyle bu ihracatın neden olacağı

yerel mallara olan talepten de kaynaklanmaktadır (Leichenko, 2000: 304). Keynesyen modele göre; bir bölgenin geliri, o bölgenin tüketim, yatırım, ihracat ve ithalat toplamından oluşmaktadır. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modelinde, bölgesel büyümenin üç farklı tipi vardır (İldırar, 2004: 48):

- ◆ İlk model, Keynesyen bölgesel ihracat modelidir. Bu modelde, bölgesel gelir artışının temel belirleyicisi, bölgenin ihracat faaliyetleridir. Bu modele göre bölgesel büyümenin ekonomik temeli, bölgenin ihracatı olmaktadır. Bölgenin ekonomik faaliyetleri iki gruba ayrılmaktadır. İhracata yönelik olanlar temel, diğerleri ise temel olmayan faaliyetler olarak ele alınmaktadır.

- ◆ İkinci model, Keynesyen bölgesel yatırım modelidir. Model, konjonktür büyüme modelinin bölgesel büyümeye uyarlanmış şeklidir. Bu model, bir yatırım fonksiyonu içermesine rağmen bölgesel ihracat modelinin sahip olduğu yetersizlikleri göstermektedir.

- ◆ Son model ise, Harrod-Domar tipi bölgesel büyüme modelidir. Modele göre, ekonominin dengeli büyümesi için bütün bölgelerin aynı büyüme hızına sahip olması gerekmektedir. Büyüme hızı; sermaye/hasıla oranına ve ihracatın gelir içindeki oranı ile bölgenin tasarruf ve ithalat eğilimine bağlı olarak belirlenmektedir (Thirlwall, 2006: 32-34). Bu modelde bölgenin ithalatı bölge gelirinin doğrusal bir fonksiyonu iken ihracatı ise dışsal bir büyüklük olarak ele alınmaktadır.

Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli bazı yönlerden eleştirilmiştir. Söz konusu bu eleştirilerden biri çarpan analizinin, bölgesel kalkınma açısından herkes tarafından kabul gören bir teorik altyapı oluşturulmamasıdır. Başka bir eleştiri de yatırımların kapasite artırıcı etkisini ihmal etmiş olmasıdır (Stilwel, 1980: 41). Bu modelin bir bölgede bölgesel kalkınmanın nasıl başladığına yönelik bir açıklama sunmaması getirilen bir diğer eleştiridir.

Teoriğin uygulanma sorunlarına rağmen uygulanmış olan Keynesyen bölgesel kalkınma politikaları, az gelişmiş bölgelerdeki gelir ve istihdam artışına yardımcı olmuştur. Ancak bu durum, modeli başarılı kılmaya yetmemiştir. Zira bu politikalar, gelişmiş bölgelerle kıyaslandığında verimlilik artışlarını gerçekleştirmedi ve daha da önemlisi yerel potansiyeli harekete geçirmeye dayalı kendi kendini besleyen büyümeyi teşvik etmede başarı sağlayamamıştır (Aktakas, 2006: 31). Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, büyümenin üretim ve arz yönünü ihmal edip, daha çok talep yönünü konu edinerek modeli açıklamaya çalışmıştır. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, zamanla önemini kaybetmiş ve Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi ortaya çıkmıştır (Erkan, 1987: 12-15).

1.2.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi

Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, büyümenin üretim ve arz yönünü ihmal edip sadece talep yönüne değinmiştir. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi ise Keynesyen Bölgesel Büyüme Modelinin ihmal ettiği üretim ve arz yönüne vurgu yapmıştır (Thirlwall, 2006: 36-38).

Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeli; büyümeyi, kaynakların yeniden dağılımının bir sonucu olarak görür. Aynı zamanda kısa ve uzun dönem büyüme olgusu olarak ele alınmaktadır. Yani üretim faktörlerinin yeni dağılımı, faktör gelirlerinin bütün bölgelerde aynı geliri elde etmesini sağlar. Kısa dönemde kimi bölgeler, ortalamanın üstünde bir büyüme sağlarken diğer bölgeler ortalamanın altında kalabilir. Ancak uzun dönemde bölgeler denge düzeyine erişirler. Dolayısıyla Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeli, denge mekanizmasına dayanır.

Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeline göre devletin bölge içi ve bölgeler arası dengesizlikleri azaltmasının yolu, kaynakların bölgeler arasındaki faktör akışkanlığını sağlamakla oluşur. Çünkü piyasa mekanizması dengede

olduğunda, kaynak dağılımı en etkin biçimde sağlanacaktır. Bölgesel dengesizlikler, fiyat mekanizması yoluyla zamanla dengeye dönüşecektir (Martin ve Sunley, 1998: 202).

Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeli, Klasik iktisat gibi devlet müdahalesine mutlak şekilde karşı değildir. Sınırlı bir çerçevede devlet müdahalesini savunur. Bu modele göre serbest piyasa güçlerinin tanımlanan bölgede yetersiz kalması durumunda ortaya çıkmaktadır. Serbest piyasa sistemi, fiyat mekanizması yoluyla bölgesel dengesizlikleri giderecektir. Fiyat mekanizması şu şekilde çalışır: Kaynakların görece olarak sınırlı olduğu bölgelerde bunların fiyatları yükselecek, bu durumda kaynaklara olan talep azalacak, arz ise artacaktır. Bu durum, tüm piyasalar dengeye gelene kadar sürecektir. Sonuç olarak kaynakların eksik istihdamının önlenmesi, sektörler arasında dağılımın dengeli olması ve gelir bölüşümünde adaletin sağlanması için bölgelere müdahale ihtiyacını doğurmaktadır (İldırar, 2004: 57).

Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelinde bazı varsayımlar vardır. Bu varsayımlar arasında dışa kapalı bir ekonomi, iktisadi aktörlerin rasyonel davranması, ekonomide tam istihdam, tam rekabet piyasası ve ölçeğe göre sabit getiri bulunmaktadır (İlkin, 1983: 322-323; Thirlwall, 2006: 38-41). Bu modelde yeniden üretim ve teknolojik gelişmeler dışsal olarak ele alınmaktadır (Dunford, 2013: 4; Chisholm, 1990: 59-60). Teknolojik gelişmenin olmadığı bir ekonomide çıktı tamamen sermaye ve işgücü girdileri tarafından belirlenmektedir (Değer, 2003: 65).

Neo-Klasik model, tam rekabet piyasası altında serbest piyasa sistemine dayanır. Serbest piyasa sistemi, fiyat mekanizması ile ekonomide denge oluşturur. Bu durumda kaynaklara talep artar. Talebin artması, fiyatların yükselmesine ve talebin yeniden düşmesine neden olarak ekonomide arz ve talep dengesinin oluşmasını sağlar. Yani bir ekonomide arz-talep dengesini sağlayan mekanizma, fiyat mekanizmasıdır.

Neo-Klasik modele göre, üretim faktörleri (emek, sermaye, toprak, girişimci), fiyatın düşük olduğu bölgelerden fiyatın yüksek olduğu bölgelere doğru yönelmekte ve azalan marjinal verimlilik varsayımına göre bu durum, ekonomiyi dengeye getirmektedir. Bir başka deyişle bölgelerdeki faktör fiyatları, faktörleri marjinal fiziki verimliliklerine eşitlenmektedir. Neo-Klasik teoriye göre bölgeler arası dengesizlikleri azaltmak için emek, sermaye, toprak, müteşebbis gibi üretim faktörlerinin bölgeler arası akışkanlığının sağlanması ve işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde ücret indirimlerine gidilmesi gerekir (Tiftikçigil, 2010: 12). Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeli, uzun dönemde işgücü verimliliğinin kaynaklarını açıklamada yetersiz kaldığı yönünde eleştirilmiştir (Ildırrar, 2004: 56).

1.2.1.3. Merkezi Yerler (Alan) Teorisi

Merkezi Yerler Teorisi, bir hizmet merkezi olarak kentsel alanların rolünü anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sağlamaktadır. Bu modelde kent, çevresi için mal ve hizmet arzını sağlamaktadır. Çevredeki nüfus, merkez kentteki mal ve hizmet alımı için harcamalar yaparak, çevreden merkeze nakit akımı sağlamaktadır. Merkezde, tüketicilere küçük yerleşim birimlerine göre daha farklı çeşitte mal ve hizmet imkanı sunulmaktadır. Böylece, kent ve kırsal alanlar birbirini tamamlayarak karşılıklı olarak birbirine bağımlı bir sistem oluşmaktadır. Sonuç olarak bu teori, hem kırsal hem de kentsel ekonomik gelişme dinamiklerinin anlaşılması ve değerlendirilmesi için kullanılmaktadır (Aktakas, 2006: 33).

Çıkış noktası Von Thünen'e dayanan Merkezi Alan Teorisi'nde, üretim faktörlerinin coğrafi mekanda optimal dağılımı inceleme konusudur. Thünen'e göre taşıma harcamaları, üretim maliyetlerinde önemli bir girdi oluşturur. Thünen, analizlerini tarımsal üretim sektörü için geliştirmiştir. Christaller ve Lösch, Thünen'den farklı olarak hizmetler ve sanayi sektörüne yönelik analizler yapmıştır. Christaller, taşınamaz hizmetleri dikkate aldığı

için onun merkezi alan teorisi, şehir hiyerarşisine dayanmakta iken Lösch, taşınabilir malları dikkate alarak faktör ve mal piyasalarının özelliklerinin yanında ekonomik faaliyetin coğrafi alandaki bölüşümünü analiz konusu yapmıştır (Erkan, 1987: 29).

Merkezi Alan Teorisinin birtakım varsayımları vardır. Söz konusu bu varsayımlar üçe ayrılmaktadır. İlki Christaller, merkezi kentin çevresini düz ve homojen bir alan olarak kabul etmekte ve faktör hareketlerine sınırlama olmadığını varsaymaktadır. İkincisi tüketicilerin, bir mal ve hizmeti kendilerine en yakın olan merkezden alacakları tahmin edilmektedir. Üçüncü varsayım ise herhangi bir mal için eşit bir satın alma gücü olduğu sürece, girişimci o malı arz edecektir. Lösch, girişimci odaklı olan Christaller'e karşın, çalışmalarında ideal bir bölge varsayımı yapmakta ve tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamaları için yapacağı geziyi minimize etmeyi amaçlayarak, tüketici refahlı bir model ortaya koymaktadır (Özgür ve Erdal, 2003: 352).

1.2.2. Yeni Bölgesel Kalkınma Teorileri

Dünya ekonomik sisteminde küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin hakim olduğu 1980'li yıllardan itibaren uygulanan bölgesel kalkınma politikaları; artık doğrudan devlet yardımlarından ziyade işgücü, yaşam kalitesi gibi mekanın niteliğini artırıcı alternatif yatırımlara ve içsel gelişmeye daha çok önem vermektedir. Dolayısıyla geçmişteki bölgesel kalkınma politikaları sadece pazara, işgücüne ve hammaddeye olan mesafeyi göz önüne alırken yeni bölgesel politikalar ise sosyal ilişkiler, normlar ve kurumlardan oluşan bir yapıyı dikkate almaktadır. Yeni bölgesel kalkınma teorileri, endojen (içsel) bölgesel kalkınma teorisi ile cazibe merkezi teorisi şeklinde sınıflandırılabilir (Çetin, 2005: 1).

1.2.2.1. Endojen (İçsel) Bölgesel Kalkınma Teorisi

Tabanını Neo-Klasik bölgesel kalkınma teorisinin oluşturduğu ve 1970’li yıllara kadar önemini koruyan dışsal büyüme modelleri, 1970’li yılların sonunda ortaya çıkan küresel kriz sonucu ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik somut analizleri olmadığı için etkisini yitirmiştir. 1970’li yılların ilk yarısında özellikle gelişmiş ülkelerde görülen durgunluk ve buna bağlı olarak artan işsizlik ve merkez-çevre arasındaki gelişmişlik farkının iyice açılması gibi nedenler; merkezi anlayışa dayalı olan tavandan tabana (yukarıdan aşağıya) kalkınma kavramının terk edilerek bunun yerine yerel dinamiklerin geliştirilmesine yönelik tabandan tavana (aşağıdan yukarıya) bir kalkınma anlayışına geçilmesine neden olmuştur (Tiftikçigil, 2010: 36).

Endojen Bölgesel Büyüme Teorisi, Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisinin bir devamı şeklinde olup bu teorinin bazı eksikliklerini tamamlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu iki teori arasındaki temel fark, Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisinin, büyümeyi iktisat dışı (exojen) faktörlere bağlamasına karşın endojen bölgesel büyüme teorisinin büyümeyi iktisat içi (endojen) faktörlere bağlamasıdır (Çetin, 2005: 3). Bu teoriye göre bölgesel yakınsama yavaş işleyen ve sürekliliği olmayan bir süreçtir (Martin ve Sunley, 1988: 201). Endojen Bölgesel Büyüme Teorisine yönelik olarak Romer, Lucas ve Barro’nun önemli katkıları olmuştur (Acar, 2002: 127-128);

Romer, 1962 yılında Arrow’un ileri sürdüğü yaparak öğrenme fikrinden yararlanmıştır. Firmalar, üretime devam ettikçe işlerini daha iyi kavramakta, malların maliyetini düşürmekte, kalitelerini yükseltmekte ve ortaya yeni ürünler çıkarmaktadır. Romer, ekonomide bilgi birikimi arttıkça bundan bütün firmaların yararlanmasını böylece ekonomik büyümenin dışsallıkların içselleştirilmesiyle sağlanacağını savunmaktadır.

Lucas, 1988 yılında beşeri sermayeyi büyüme modeline dahil etmiştir. Beşeri sermaye, fiziki sermaye gibi üretim faktörü sayılabilir. Beşeri sermaye, kendi kendine yaparak öğrenilebildiği gibi devletin sağladığı temel eğitim yoluyla da sağlanabilir. Endojen büyüme modeline göre, bölgesel aktörler ve kurumlar bölge içi teknoloji, bölgeler arası işbirliği, firmaların yönetsel ve teknolojik kapasitesi, bölgesel kaynakların en verimli şekilde kullanılması için birbirleriyle işbirliği halinde olan bölgesel alt sistemleri oluşturarak farklı düzeylerde organize olmaktadır. Bu sistemler; yerel üretim sistemleri, şehir ve yenilikçi çevre sistemleridir (Çetin, 2005: 4-9; Aktakas, 2006: 37).

Yerel üretim sistemleri, mekansal olarak birbirine yakın, ekonomik ve sosyal açıdan sürekli ilişki içinde olan üretim birimlerinden oluşur. Birbirine yakın bir şekilde kurulmuş olan üretim sistemleri; bilgi teknolojileri, organizasyon ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşarak bölgesel kalkınmanın dinamiğini oluşturur.

Şehir sistemleri, şehirler, gelişme dinamiklerinin ortaya çıktığı mekanlardır. Şehirlerin imar alanında bir yoğunlaşma ve sürekliliğin yaşandığı mekanlar olması yanında teknolojik birikim, kendine has kültürel ve sosyal yapı gibi özellikleri kendi içinde barındırmaları gibi nedenlerle bölgesel kalkınmanın sağlanması açısından önemli faktörlerdir.

Yenilikçi çevre sistemleri, yerel üretim sistemlerini ve şehir sistemlerini tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir. Çevredeki aktörlerin yenilikçi veya korumacı olmaları, bireysel veya kolektif olarak hareket etmeleri, çevre için gerekli olan bilgi ve teknolojiyi kullanmaları, bölgesel kalkınma açısından önemli dinamiklerdir.

Yenilikçi çevre, her bir bölgenin kalkınma dinamikleri üzerinde durmakta ve bunların temel kaynağına inmektedir. Yenilikçi çevrenin endojen bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi, yerel kaynakları harekete geçirmesi, yerel aktörler

ve faktörler arasında sinerji oluşturması ve yenilik sürecinin sürekli olarak işlemesi şeklindeki gelişmelere bağlı olmaktadır (Thirlwall, 2006: 157-159). Sonuç olarak çevrenin yeniliğe açık olması ve yenilik sonucunda elde edilen bilgiyi kullanabilme gücü, bölgesel kalkınmanın temel belirleyicisi niteliğindedir.

1.2.2.2. Cazibe (Çekim) Merkezi Teorisi

Cazibe Merkezi Teorisine göre bir yerleşim birimi, sanayicilere sübvansiyon ve teşvikler teklif ederek piyasadaki payını artırabilmektedir. Bu yeni işletmenin üreteceği ekonomik refah artışı ve vergilerle teşvik ve sübvansiyon harcamalarının finanse edileceği varsayılmaktadır. Amaç, büyük ölçekli üretim sektörleri yerine girişimci ruha sahip, öz kaynağa ve seri üretime dayalı Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) etkili olmalarını sağlamaktır.

Cazibe Merkezi Teorisi'nin temel amacı, uygulanacağı illerde ekonomik kalkınmanın yükselmesini, kalkınmanın çevre merkezlere yayılmasıyla birlikte iç göçün kendi bölgesi içinde tutulmasını sağlayabilmektir. Bir cazibe merkezi oluşturmanın kısa sürede sağlanması, elbette mümkün değildir. Bu uzun süreli makro dinamiklerle sağlanabilir. Dünyadaki pek çok yerleşim birimi, kendilerini bir cazibe merkezi haline getirmek amacıyla çeşitli programlar ve politikalar uygulamaktadır (Aktakas, 2006: 39).

Yeni orta sınıf göçmenler, bir yerleşim birimine hem satın alma gücü hem de kapasiteli girişimciler getirmektedir. Tüm bunların neticesinde, yerleşim birimleri ilgilerini firmaları çekmeden insanları çekmeye kaydırmışlardır (Özgür ve Erdal, 2003: 356).

Cazibe Merkezi Teorisi'nde daha çok her merkezin bir diğerine göre karşılaştırmalı bir üstünlük elde etme çabası dikkati çekmektedir. Türkiye'de

bu amaca yönelik çalışmalar görölmektedir. Yerel yönetimler veya bölgesel kalkınma teşkilatları tarafından yapılan altyapı yatırımları, oluşturulan bölgesel kalkınma ajansları, organize sanayi bölgeleri, teknoloji merkezleri, iş, eğlence, araştırma, ulaşım, haberleşme gibi her türlü gereksinimini bir arada karşılayacak özel şehirlerin kurulması ile cazibe merkezi haline gelecek olan yerleşim birimlerinin arttığı görölmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL DENGESİZLİKLERİ GİDERMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR

Çalışmanın bu bölümünde ilk önce bölgesel dengesizlik kavramı ele alınarak bu kavramın tanımı, ortaya çıkışı, nedenleri ve sonuçları ele alınacaktır. Daha sonra bölgesel kalkınma kavramının tanımı, temel ilkeleri, amaç ve araçları incelenecektir. Ardından ise Türkiye'deki bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkış nedenleri, temel göstergeleri ve bu dengesizliklerin giderilmesine yönelik plan öncesi dönem ve plan sonrası dönemde uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) açıklanacaktır.

2.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı

Bölgesel dengesizliğin tanımı, ortaya çıkışı ve nedenleri ele alınarak yol açtığı sonuçlar üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Bölgesel Dengesizliğin Tanımı

Üretim, tüketim ve bölüşümdeki dengesizlikler, iktisadi dengesizlik kavramıyla ifade edilebilir. İktisadi dengesizliğin yoğun olduğu bölgelerde bölgesel dengesizlik söz konusudur (Gündüz, 2006: 14).

Bölgesel dengesizlik, bir ülkede bazı bölgelerin diğer bölgelere göre etkili olan sosyal, iktisadi ve kültürel faaliyetler açısından ve gelişmişlik düzeyi bakımından bölgeler arasında farklılık göstermesi durumuna denir. Bir başka deyişle bu faaliyetler, gelişmiş bölgelerde daha etkin ve bölüşümü daha dengeli iken az gelişmiş bölgelerde ise bu faaliyetler çok daha zayıf ve bölüşümü dengesizdir (Aydın, 2008: 306-307). Başka bir tanıma göre bölgesel dengesizlik, bir ülkenin kendi sınırları içerisindeki farklı bölgelerde görülen her türlü ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği olarak tanımlanabilir.

Ekonomik fırsat eşitsizliği, farklı bölgelerdeki insanların ücret konusunda eşit olmaması olarak tanımlanır. Sosyal fırsat eşitsizliği ise, farklı bölgelerdeki insanların eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerden eşit derecede yararlanmamasıdır (Dinler, 2005: 97).

Bölgesel dengesizlik, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşit eşitsizlik olarak nitelendirilirse, bu durumun günümüz dünyasını yansıttığı da açıkça görülebilir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı koşullarda ortaya çıkmakla birlikte ülkelerin kaynak dağılımında dengenin sağlanamaması ve bireyin sağlayacağı kişisel yarar ile topluma fayda getirmesi gerekenler arasında farklılıklar oluşmasına neden olan bölgesel dengesizlik olgusu, ekonomiye bağlı olarak önemli toplumsal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta, çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunların da farklı boyutlarda yaşanmasına neden olmaktadır (Göktürk, 2006: 24).

Bölgeler arası dengesizliklerin zaman içindeki gelişimini açıklamaya yönelik farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bölgeler arası dengesizlikler hakkındaki görüşler, temelde üç grupta toplanmaktadır. Söz konusu bu görüşler; olumlu görüş, olumsuz görüş, gelişmiş ve az gelişmiş ülke ayrımına göre değerlendirme yapan görüşlerdir. Olumlu görüşe göre bölgeler arası dengesizlikler, zaman içinde azalma eğilimindedir. Kalkınma düzeyi, ülkeyi kendiliğinden etkilemekte ve geri kalmış bölgeler de bu gelişmeden paylarını almaktadır. Bu görüşe göre, devletin bölgeler arası dengesizliklere düzeltici politikalarla müdahale etmesine gerek yoktur. Olumsuz görüşe göre ise bölgeler arası dengesizlikler, kendi haline bırakıldığında bir başka deyişle devlet düzeltici politikaları uygulamadığı takdirde giderek artacaktır. Bu

görüŖ, geri kalmıŖ bölgelerin kendi haline bırakıldığı takdirde geri kalmıŖlıđa mahkum olacaklarını belirtmektedir (Erkan, 1987: 24).

Hirschman, olumlu etkilerin zamanla arttığını ve olumsuz etkilerin zamanla azaldığını ifade etmektedir. Diğer bir görüŖ ise bölgeler arası dengesizlikler konusunda az geliŖmiŖ ve geliŖmiŖ ÷lke ayrımı yapmaktadır. Bu görüŖe göre bölgeler arası dengesizlikler; az geliŖmiŖ ÷lkelerde artma geliŖmiŖ ÷lkelerde azalma eğilimindedir. Bu konuda Myrdal, geliŖmiŖ bölgelerde olumlu etkilerin geri kalmıŖ bölgelerde geliŖimi engelleyen olumsuz etkilerin ağırlık kazandığını savunmaktadır. Çünkü Myrdal'a göre, bölgeler arası iliŖkiler geliŖmiŖ bölgenin daha da geliŖmesini sağlarken, geri kalmıŖ bölgenin daha da gerilemesine neden olmaktadır (Erkan, 1987: 24-25).

2.1.2. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya ÇıkıŖı

Bölgesel dengesizlik sorunu, ilk kez Birinci Dünya SavaŖı'ndan sonra iŖsizlik ve tam istihdam gibi problemlerin görüldüğü batı ÷lkeleri tarafından fark edilmiŖtir. Bu dönemlerde bölgesel kalkınma teorisi olmamasına rağmen bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için devlet müdahalesinin gereği üzerinde durulmuŖtur. Bu problemin giderilmesi hem sosyal hem de ekonomik boyutları olan bir konu olarak değerlendirilmekte olup, sosyal boyutlu dengesizliklerin giderilmesi, devlet desteğini ve kamu ağırlıklı düzenlemeleri kısacası altyapıya yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Ekonomik boyutunda ise bölgenin geliŖmesinin hızlandırılması söz konusudur (Ildırar, 2004: 15-16).

Sanayi Devrimi, ÷lkeler arasında çok ciddi dengesizliklere neden olmuŖtur. Sanayi Devrimini hazırlayan devletler, gün geçtikçe geliŖmiŖler ve diğer ÷lkeleri ticari iliŖkiler aracılığıyla sömürmüşlerdir. Bu süreç tüm ÷lkeler arasında büyük uçurumlar oluŖtururken geliŖmiŖ ÷lke, geliŖmekte olan ÷lke ve az geliŖmiŖ ÷lke ayrımı yapılır olmuŖtur. Bunun yanında Sanayi Devrimi'nin

sonuçları, gelişmiş ülke olarak nitelendirilen devletler içinde bazı sorunlar doğurmuş, bu ülkelerin kendi bölgeleri arasında da bölge içi gelişmişlik farkları, görülmeye başlamıştır. Yani Sanayi Devrimi, tüm dünya ülkeleri için aynı anda başlamadığı gibi aynı ülkenin farklı bölgelerinde bile farklı zamanlarda başlamıştır. Bugün bir ülkede yaşanan bölgesel dengesizliğin ortaya çıkışının başlangıcı, Sanayi Devrimi'ne kadar uzanmaktadır (Dinler, 1998: 111).

2.1.3. Bölgesel Dengesizliğin Nedenleri

Bölgesel dengesizliklere yol açan çok sayıda etmen vardır: Nüfus artış hızının yüksek olması, işgücüne katılımın düşük olması, altyapı yatırımlarındaki farklılıklar, yaşam kalitesinin ve gelir dağılımının bölgeler arasında farklılıklar içermesi ve kaynak dağılımındaki farklılıklar bölgesel dengesizliğe yol açmaktadır (Kaya, 2007: 37-37). Bölgeler arasındaki dengesizliklerin nedenleri sınıflandırıldığında karşımıza üç önemli neden çıkmaktadır (Şen, 2004: 7):

2.1.3.1. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik

Bölgesel kalkınmayı harekete geçiren tabii ve coğrafi faktörler arasında bölgenin konumu, iklim özellikleri, yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklar, tarıma elverişlilik gibi faktörler yer almaktadır. Gelişme, bu faktörlerin özelliklerine uygun tekniklerin uygulandığı bölgede başlamaktadır. Gelişme merkezi olan bölge, kalkınma sürecine girdiği için pozitif içsel ve dışsal ekonomilerin etkisiyle diğer bölgelere nazaran daha çok gelişmektedir. Kalkınmayı ve sanayileşmeyi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen tabii ve coğrafi faktörler yeryüzünde farklı dağıldığı için aynı dağılsa bile her bölge, aynı rasyonellikte bu faktörleri kullanamadığı için bölgeleri birbirinden farklı kılan gelişme seviyelerine sahip olmaktadır.

2.1.3.2. Ekonomik Dengesizlik

Aynı üretim faktörlerinin (emek, sermaye, toprak, girişimci) eşit olmayan dağılımları veya aynı üretim faktörlerinin farklı bölgelerde verimliliklerinin değişken olması, işletmelerin kuruluş yeri seçimlerini etkilemektedir. Yatırımlarını kendilerine maksimum kar ve minimum maliyet sağlayacak bölgelerde yoğunlaştırdıkları için bu amaçları sağlayabilen bölgeler, diğer bölgelere göre daha hızlı gelişmekte ve böylece bölgeler arası dengesizlikler ortaya çıkmaktadır.

2.1.3.3. Sosyal Dengesizlik

Sanayi hareketlerinin yoğun olduğu gelişme merkezlerinde gelir seviyesi ve gelir artış hızı yüksek olduğundan bu bölgelerde eğitim, sağlık, altyapı gibi genel sosyal sermaye, diğer gelişmemiş bölgelere göre önemli bir farklılık göstermektedir. Bunun sonucu olarak, genel sosyal sermayeye dayalı yatırımların fonksiyonu olan sosyal hizmetlerden yararlanabilmek amacıyla diğer bölgelerden gelişmiş bölgeye doğru göçler gerçekleşmekte ve bu durum sosyal dengesizliklere neden olmaktadır.

2.1.4. Bölgesel Dengesizliğin Sonuçları

Bölgesel dengesizliğin yol açtığı bir takım sonuçlar vardır. Bu sonuçlar, genel anlamda ekonomik alanda, demografik alanda ve sosyal alanda görülmektedir.

2.1.4.1. Ekonomik Sonuçlar

Bölgesel dengesizlik sorununun gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş bölgelerde yol açtığı ekonomik sonuçları, maddeler halinde sıralanabilir (Gündüz, 2006: 19):

- ◆ Bölgedeki her türlü ekonomik hareket yeni yatırımları sağlar,
- ◆ İşletme sayısını arttırarak maliyetlerin düşmesini sağlar,
- ◆ Bölgede tarıma dayalı ekonominin sanayiye kaymasına yol açar.

2.1.4.2. Demografik Sonuçlar

Demografik alanda görülen bölgesel dengesizliğin sonuçları arasında az gelişmiş bölgedeki kaliteli işgücünün gelişmiş bölgelere göç etmesiyle az gelişmiş bölgede nitelikli nüfusun azalması ve gelişmiş bölgedeki nitelikli nüfusun artması yer almaktadır. Bu durum, gelişmiş bölge için bir yandan kaliteli ucuz işgücü potansiyeli sağlarken diğer yandan aşırı nüfus sonucu eğitim, sağlık gibi alanlarda bozulmalara ve gecekondulaşmalara yol açmaktadır. Dolayısıyla, demografik değişimin hem olumlu hem de olumsuz sonucu ortaya çıkmaktadır (Yenigül, 2005: 274).

2.1.4.3. Sosyal Sonuçlar

Bölgesel dengesizlik sorununun sosyal alanda meydana getirdiği değişimler, şu şekilde sıralanabilir (Gündüz, 20006: 18):

- ◆ Halkın değer yargılarının değişmesi,
- ◆ Eğitim ve sağlık kurumlarının artması,
- ◆ Bölgedeki köylerin altyapılarının iyileştirilmesi,
- ◆ Bölgedeki gelir düzeyinin yükselmesi dolayısıyla yatırımların ve istihdam düzeyinin artması.

2.2. Bölgesel Kalkınma

Sanayileşme ile birlikte ekonomik kalkınma sürecine giren ülkelerde üretim kapasitesinin bölgeler arasındaki dağılımına piyasa güçleri tarafından karar

verilmekteydi. Ancak zamanla bölgeler arası dengesizliklerin artmasıyla birlikte ekonomik faaliyetlerin bölgeler arası dağılımında piyasa mekanizmalarının yanında kısmi müdahalelerle yatırımlar yapılmasının, ülke açısından daha rasyonel bir politika olduğu görüşü ağır basmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hükümet planları ve kalkınma planlarında bölgesel dengesizlikleri azaltıcı yönde ekonomik müdahale önlemlerine yer verilmiştir. Kalkınma plan ve programlarında yer bulmaya başlayan bu önlemler, bölgesel kalkınma alanında kurumsal çalışmaların yapılmasını özendirmiştir (İldırar, 2004: 13).

2.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Tanımı

Bölgesel kalkınma kavramı, bir ülkenin sınırları içerisinde yer alan bölgelerin dünya ile karşılıklı etkileşimi sonucu oluşan, katılımcılık, sürdürülebilirliği ve insan kaynaklarının geliştirilmesini temel ilke edinen, iktisadi ve toplumsal dinamiklerin harekete geçirilmesi yoluyla bölge halkının refah düzeyinin yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilmektedir (DPT, 2000a: 250). Başka bir tanıma göre bölgesel kalkınma, geniş ulusal kalkınma stratejisinin tutarlılığı konusunda genel rekabet dengelerini bozmayan etkinlik ve refah kazandırıcı çabaların tümüdür (İldırar, 2004: 16).

Bölgesel kalkınmanın amacı, bölge içerisinde bulunan illerin kalkınmışlık farklarını gidererek dengeli bir kalkınma politikası izlemek ve aynı zamanda da bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel dengesizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Bu nedenle devlet kalkınma planlarında bölge kalkınma politikasına önem vermekte ve az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını teşvik etmektedir (Gündüz, 2006: 177).

2.2.2. Bölgesel Kalkınmanın Temel İlkeleri

Bölgesel kalkınma, sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan dengesizliği ortadan kaldırmak amacıyla geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesi ve ülke içinde adil bir refah dağılımının sağlanması şeklinde tanımlanabilir. Bu amaçla uygulanan planların hepsine birden bölgesel kalkınma politikası denir. Bölgesel kalkınma politikası, bölgeler arası dengesizlikleri gidermek ve böylece bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Bölgesel kalkınma politikasının birtakım ilkeleri vardır (Dinler, 1998: 199):

2.2.2.1. Sosyal Karlılık İlkesi

Sosyal karlılık ilkesi, bölgesel kalkınma politikasının birinci ilkesidir. Üretim kaynaklarının dağıtımında ve firmaların yatırım kararlarında özel fayda ile sosyal faydanın birçok açıdan farklılık gösterdiği bilinmektedir. Firmalar yatırım kararları verirken karını maksimize edecek bölgelere yönelmektedir. Bu bölgeler birçok yönden gelişimini tamamlamış, dinamik faktörlere sahip olan bölgelerdir (İldırar, 2004: 17).

Tablo 1: Sosyal Karlılık İlkesi

Sosyal Faydalar	Sosyal Maliyetler
<ul style="list-style-type: none">◆İktisadi faaliyetlerden kaynaklanan üretim artışı,◆Yüksek istihdam sağlayan bölgelere yönelik göçü azaltarak, bu bölgelere yapılan altyapı yatırımlarına yönelik kamu harcamalarında azalış,◆Göçlerin olumsuz etkilerinin önlenmesi,◆ Sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması.	<ul style="list-style-type: none">◆Verimli kaynakların ekonominin başka alanlarına aktarılmasından kaynaklanan üretim kaybı,◆ Yeni tesis inşa maliyetleri,◆Yeni tesislerin yol açtığı çevresel maliyetler,◆ Altyapı maliyetleri,◆ Yönetim maliyetleri.

Kaynak: İldırar, 2004: 17.

2.2.2.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının ikinci temel ilkesi, kalkınma kutbu ilkesidir. Fransız iktisatçı F. Perroux'a göre, yatırımlar önce bir bölgede toplanır. Bu bölge, zaman içinde kalkınma bölgesinin merkezi haline gelerek diğer bölgelerden daha hızlı kalkınmaktadır. Perroux'a göre ekonomik kalkınma her yerde aynı anda görülmemektedir. Farklı derecelerde kalkınma kutup ya da noktalarında görülür ve buralarda yoğunlaşır, belli bir yoğunluğa eriştikten sonra çeşitli kanallardan geçen nihai etkilerle bütün ekonomiye yayılmaktadır. Dolayısıyla bu durumda bölgesel kalkınma, bütün bölgelerde aynı anda görülmemektedir (Perroux'dan aktaran Ildıran, 2004: 18).

2.2.2.3. Halkın Katılımı İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının üçüncü temel ilkesi, halkın katılımı ilkesidir. Geri kalmış bölgelerde bölgesel kalkınmayı sağlayacak kalkınma kutbu, bölge halkının alınacak yönetim kararlarında etkili olması ile gerçekleştirilmektedir. Böylece, halkın yönetim kararlarına katılmasında STK'lara, parti gruplarına, gençlik kollarına ve üniversitelere büyük görevler düşmektedir. Üniversitelerin, bölgelerin kalkınması için bilimsel çalışmalar yapmaları gerekir. Çünkü bir bölgenin kalkınmasında önemli olan faktörlerden bir tanesi de bu bölgelerde üniversitelerin kurulması politikasıdır.

2.2.3. Bölgesel Kalkınmanın Amaçları

Bölgeler arasında gelişmişlik açısından birbirinden farklılık arz eden çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler; coğrafi konum, sosyal ve iktisadi niteliktedir. Söz konusu bu faktörler, bölgeler arasında farklı ölçeklerde oluşarak bölgesel dengesizliklere neden olmaktadır. Bölgeler arası dengesizlikler, kalkınmakta olan bir ülke için büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bu sorunun aşılması için

gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirlerin başında bölgesel kalkınma politikaları gelmektedir. Bu sorunu aşmada bölgesel kalkınma politikasının üç temel amacı vardır. Bu amaçlar büyüme, istikrar ve dengeleme ve eşitleme amaçlarıdır (Erkan, 1987: 4):

2.2.3.1. Büyüme Amacı

Bölgesel kalkınma politikasının amaçlarından büyüme çerçevesinde genel ekonominin daha hızlı büyüebilmesi için bölgelerde büyümenin sağlanmasına uygun ön koşulların yaratılması hedeflenmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için özel ve kamusal yatırımların etkin koordinasyonu ile üretim faktörlerinin optimal dağılımının sağlanması gerekir.

2.2.3.2. İstikrar Amacı

İstikrar amacı; ekonomide istihdam ve gelirin olabildiğince istikrarlı gelişimini sağlayabilmek için bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjonktürel ve yapısal dalgalanmalardan etkilenerek düşmesinin önlenmesini ele almaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı politikasının koordinasyonu ile bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli olması amaçlanmaktadır.

2.2.3.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı

Dengeleme ve eşitleme amacı ise ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve göreceli olarak eşit dağılımının ve donatımının sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu sayede bölgeler arasındaki gelir ve refah dengesizliği azaltılarak bölgede sağlıklı çalışma yaşamı için ön koşullar yaratılmaktadır. Bu amaçla, bölgelerin olabildiğince eşit altyapı donatım düzeylerine ulaştırılması esas alınmaktadır.

2.2.4. Bölgesel Kalkınmanın Araçları

Bölgesel kalkınma politikasının araçları, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için farklı olabileceği gibi canlılığını kaybeden ya da gelişmemiş bir bölge için de farklı olabilmektedir. Bu farklılıkları dikkate alarak bölgeleri ya da ülkeleri sınıflandırarak her bir kategori için araçların neler olabileceğini belirtmek yerine genel olarak bölgesel kalkınma politikasının araçlarının neler olabileceği analiz edilecektir. Bu durumda bölgesel kalkınma politikasının araçları, şu şekilde sıralanabilir (Ildırar, 2004: 20):

2.2.4.1. Bölge Planlaması

Bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi için kullanılan bölgesel kalkınma politikasının araçlarından biri, bölge planlamasıdır. Bölge planlaması, ekonominin yanı sıra çevresel, sosyal, kültürel ve siyasî boyutları da olan kalkınmayı gerçekleştirebilmek için kullanılan bir araçtır. Bölge planlaması, sorumlu kurumlar tarafından bölgesel kalkınmaya ait amaç ve araçların belirlenerek kaynakların eşgüdümlü ve verimli şekilde kullanılmasını temin eden bir yöntemdir (Cilavdaroğlu, 2008: 16).

2.2.4.2. Kamu Yatırımları

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması için başvurulan diğer bir önemli araç, kamu harcamalarının sistematik bir şekilde yapılmasıdır. Kamu yatırımları bağlamında devletin nispi olarak az gelişmiş bölgelerde gerçekleştirdiği faaliyetlerin, üretken kamu yatırımları ve altyapı yatırımları olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir (Ildırar, 2004: 26).

2.2.4.3. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri

Devletin, bölgesel politikalara ilişkin amaçlarına ulaşabilmek için özel sektörün az gelişmiş bölgelere yatırım yapmalarını sağlayacak çeşitli mali ve vergisel teşvik önlemleri aldığı görülmektedir (İldırar, 2004: 37). Vergisel teşvikler; gümrük muafiyetleri, gümrük vergilerinde indirim ve taksitlendirme, ihracatta vergi iadesi, ihracatla ilgili işlemlerde vergi, resim ve harç istisnaları, kayıt ve tescil vergileri avantajı uygulanır (Bildirir, 2005: 15).

Mali teşvikler, genellikle tarım ve imalat sanayi ile ilgili faaliyetlere verilmektedir ve hizmet sektörünün bu tür teşviklerden yararlanması az görülmektedir. Uygulanan mali teşvikler, ülkeden ülkeye çeşitli farklılıklar göstermekle beraber genel karakterleri bakımından beş grup altında toplanabilir (Cilavdaroğlu, 2008: 18):

- ◆ Faiz sübvansiyonları ve özel krediler,
- ◆ Hibeler ve sermaye katılımları,
- ◆ Vergi indirimi veya istisnaları,
- ◆ Özel amortisman uygulamaları,
- ◆ İşçiler için verilen sübvansiyonlar

2.2.4.4. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorununa Uyumu

Bölgesel politikaların uygulanmasında mevcut yönetimsel örgütün bu politikanın gereklerine cevap vermesi, genellikle güç olmaktadır. Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması için yönetimde bölgesel örgütlenmeye gitmek ve gerektiği durumlarda yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetimi gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu arada bir taraftan yönetimin mali olanakları ve personelin kalitesini yükseltmeye diğer taraftan

geleneksel yönetim çerçevesi dışında özel kuruluşlarla bölgesel politikalar uygulanmaya çalışılmaktadır (Ildırar, 2004: 34).

2.2.4.5. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi

Geri kalmış bölgelerde girişimciliğin ve KOBİ'lerin teşvik edilmesi, bölgesel kalkınmayı sağlayan faktörlerden birisidir. İşletmelerin kurulmasını özendirerek girişimciliğin önünü açan uygulamalar, içsel büyüme potansiyelini hayata geçirecektir. Ayrıca az yatırımla üretim ve ürün çeşitliliği sağlayan, düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkânı oluşturan, ferdi tasarrufları harekete geçiren ve esnek üretim sistemlerine sahip KOBİ'lerin teşviki ekonomiye katkı sağlayabilir (Cilavdaroğlu, 2008: 19).

2.3. Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikler ve Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye'de bölgesel dengesizlikler geçmişten günümüze kadar devam etmektedir. Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan bölgeler arası dengesizlikler, cumhuriyet öncesinde olduğu gibi cumhuriyet sonrasında da ortaya çıkmıştır. Bölgeler arası dengesizlikler, gerek geçmişte uygulanan politikalar gerekse bölgelerin coğrafi yapısı, altyapı, ulaşım, haberleşme ve enerji yapılarından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin bölgelerinde görülen bu farklılaşmalar, batı bölgelerinin gelişmesine diğer bölgelerinin ise gelişmemesine yol açmaktadır. Bölgeler arasında görülen gelişmişlik farkları, bölgesel dengesizliklere neden olmaktadır (Dinler, 1998: 150-155).

2.3.1. Türkiye'de Bölgesel Dengesizliğin Nedenleri

Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin yaşanmasına yol açan birtakım nedenler vardır. Bu nedenler, aynı zamanda sonuçları şeklinde de değerlendirilebilir.

Türkiye’de yaşanan bölgesel dengesizliklerin nedenleri, şu şekilde sıralanabilir:

2.3.1.1. Ekonomik ve Sosyal Nedenler

Türkiye’de ekonomik açıdan bölgesel dengesizliğin birtakım nedenleri vardır. Bu nedenler, istihdamın istikrarsız dağılımı ve geri kalmış bölgelerde yüksek doğurganlığın olması şeklinde sıralanabilir (Kaya, 2009: 32).

Türkiye’de bölgesel dengesizliğe neden olan sosyal ve ekonomik nedenlerin başında ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde tarım ekonomisinin ve düşük işgücü verimliliğinin hakim olması gelmektedir. Bu bölgelerde eğitilmiş insan gücü azdır. Bundan dolayı bölgede istihdam edilecek nitelikli kişileri bölge dışındaki diğer bölgelerden sağlamak zorunda kalınmaktadır. Bununla beraber tarım sektörü modernleştirilememiş ve bunun bir sonucu olarak tarımla uğraşanlar emeklerinin karşılığını alamamış ve yoksullaşmışlardır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ekonomi tarıma dayalı olduğu halde tarıma dayalı bir ticaret gelişmemiştir. Bunların dışında işgücü verimliliğindeki farklılıklar da bölgesel dengesizliğe neden olmaktadır (Uzay, 2005: 5).

Bölgesel dengesizliğe yol açan sosyal nedenlerin yönü ise nüfus artış hızı faktörüdür. Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinde geleneksel yapının etkisi nedeniyle nüfus artış hızı, gelişmiş bölgelerden daha hızlıdır. Bu durum geri kalmış bölgelerde geçim koşullarını zorlaştırır. Aynı zamanda geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç yaşanmakta olup bu durum da bölgesel dengesizliğin artmasına neden olmaktadır (DPT, 2000a: 385).

2.3.1.2. Coğrafi Nedenler

İklim, bitki örtüsü, doğal koşullar, ulaşım, haberleşme, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri gibi unsurlar, coğrafi faktör olarak sıralanabilir. Türkiye yedi coğrafi bölgeye ayrılmış olup, bu bölgelerin birbirinden farklı coğrafi özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’de yaygın olarak bazı bölgelerde tarımla uğraşılmakta ancak tarımın iklim özelliklerine bağlı olduğu düşünüldüğünde tarımla uğraşan bu bölgelerin diğer bölgelere göre geri olduğu gözlenmektedir (Gündüz, 2006: 100). Bölgeler arasında bölgesel dengesizlikler görüldüğü gibi bölge içi dengesizlikler de görülmektedir. Bölge içi dengesizlikler en çok Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinin illerinde görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Güney Doğu Bölgesinde Batman ve Mardin illeri, Siirt ve Şırnak illerine göre daha çok gelişmiştir. Bu durum, bu bölgede bölge içi bir dengesizliğin göstergesidir.

2.3.1.3. Kültürel Nedenler

Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde (Japonya) okuma yazma bilenlerin oranı % 100'lere varırken gelişmemiş ülkelerde (Güney Afrika) bu oranın çok düşük olması dikkat çekicidir. Bölgesel dengesizliğin en aza indirilebilmesi için eğitim seviyesinin yükseltilmesi, büyük bir öneme sahiptir. Özellikle okuma yazma oranının düşük olduğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde sanayileşme oranı, çok düşüktür (Gündüz, 2006: 104).

Ülkenin geri kalmış Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde eğitim düzeyi, oldukça düşüktür. Bu olumsuz durumu bölgelerde üniversiteler kurularak giderilebilir. Ancak, öğretim elemanları eksikliği sorunları gözlenmektedir (İKV, 2001: 42).

2.3.1.4. Tarihi Nedenler

Türkiye'deki bölgesel dengesizlikler, Osmanlıların 19. yüzyıl başlarında İngiltere gibi gelişmiş devletlerle yaptığı ticarete bağlı olarak dışa açılması ile başlamıştır. Böylece bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkışı; Osmanlıların batıya açılması ve el sanatlarına dayalı ekonomik faaliyetlerin gerilemesi yoluyla olmuştur. Batı bölgeleri, bu gelişmelere uyum sağlarken Doğu bölgeleri ise tarıma dayalı ekonomik yapısı ve olumsuz coğrafi koşulları nedeniyle uyum sağlayamamıştır (Uzay, 2005: 96-97). Bölgesel dengesizliklere, 19. yüzyılda ülkeye yabancı sermayenin girmesi de neden olmuştur (Gündüz, 2006: 103).

2.3.1.5. Siyasi Nedenler

Siyasi olaylarının yaşanması karşısında geri kalmış bölgelerde yaşanan güvenlik kaygıları, bölgede yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır. Siyasi olaylar, bölgesel dengesizlik yaratan önemli nedenlerden biridir. 1990'lı yıllarda ülkenin geri kalmış bölgeleri arasında yer alan Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşanan siyasi olayları nedeniyle bölge dışına göçler yaşanmıştır. Bu bölgelerde yaşanan olaylar geçmişte yaşananlar kadar olmasa da günümüze kadar yaşanmıştır (Baysal vd., 2010: 1).

2.3.2. Türkiye'de Bölgesel Dengesizliğin Göstergeleri

Türkiye'de bölgesel dengesizlikleri ortaya koyabilecek istatistiki veriler sınırlı olup, istikrarlı ve uzun dönemi içeren veriler bulmak oldukça güçtür. Burada bölgesel dengesizlik göstergeleri incelenerek Türkiye'deki bölgesel dengesizliklerle ilgili değerlendirmeler yapılacaktır:

2.3.2.1. Nüfus Yoğunluğu

Gelişmiş ve gelişmekte olan iller, ekonomik ve sosyal hayatta sağladıkları olanaklar bakımından göç merkezi olma özelliği taşımaktadır. Bu özelliğe sahip illerde görülen hızlı nüfus artışı, kentsel nüfusta artış meydana getirerek nüfus yoğunluğunu da yükseltmektedir (Dinçer, 1996: 22). Aşağıdaki Tablo 2’de Türkiye’nin 2000 yılına ait nüfus yoğunluğunun verileri yer almaktadır.

Tablo 2: Bölgelere Göre Nüfus Yoğunluğu

Yıl	Bölge Kodu	Bölge Adı	Nüfus yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişi sayısı)
2000	TR1	İstanbul	1928
2000	TR2	Batı Marmara	68
2000	TR3	Ege	100
2000	TR4	Doğu Marmara	118
2000	TR5	Batı Anadolu	89
2000	TR6	Akdeniz	98
2000	TR7	Orta Anadolu	46
2000	TR8	Batı Karedeniz	67
2000	TR9	Doğu Karedeniz	89
2000	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	35
2000	TRB	Ortadoğu Anadolu	48
2000	TRC	Güneydoğu Anadolu	88

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, <http://tuikapp.tuik.gov.tr> 20.04.2013.

Tablo 2’den de anlaşılacağı gibi Türkiye’deki bölgeler arası dengesizliklerin bir nedeni olan nüfus yoğunlukları, her bölgede farklı olmaktadır. Tablo 2’de, yer alan 2000’deki nüfus yoğunlukları rakamları incelendiğinde nüfus yoğunluğunun coğrafi koşullardan dolayı Orta Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu’da düşük olduğu görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu İstanbul, Doğu Marmara, Ege, Akdeniz ve Batı Anadolu, bölgelere göre daha gelişmiş olduğu için bu bölgelerin göç alma olgusunun yüksek

olduğu görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin nüfus yoğunluğunun yüksek olmasının nedeni doğurganlık oranının yüksek olmasıdır.

2.3.2.2. Eğitim Göstergeleri

Bir bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile bireylerin eğitim seviyesi arasında güçlü bir bağlantı yapısı bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasında nitelikli insan gücü önemli bir faktördür. Beşeri sermayenin gelişmesi açısından önem arz eden eğitim seviyesi, bölgelerin gelişmişlik düzeylerinden dolayı birbirinden farklılık göstermektedir.

Tablo 3: Bölgelere Göre Okul ve Öğretmen Sayısı

Yıl	Bölge Kodu	Bölge Adı	Toplam/Okul Sayısı	Toplam/Öğretmen
2011	TR1	İstanbul	5430	110481
2011	TR2	Batı Marmara	2876	32174
2011	TR3	Ege	8753	104705
2011	TR4	Doğu Marmara	5096	72121
2011	TR5	Batı Anadolu	5434	82176
2011	TR6	Akdeniz	8754	109879
2011	TR7	Orta Anadolu	4749	47917
2011	TR8	Batı Karedeniz	5693	53293
2011	TR9	Doğu Karedeniz	2845	31275
2011	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	4545	28780
2011	TRB	Ortadoğu Anadolu	6047	47126
2011	TRC	Güneydoğu Anadolu	10183	87622

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, <http://tuikapp.tuik.gov.tr> 21.04.2013.

2.3.2.3. Sağlık Göstergeleri

Bir bölgede yaşayan insanların ülke ekonomisine katkıda bulunması için o ülke insanların eğitim düzeylerinin yüksek olmasının yanında aynı zamanda

sağlık düzeylerinin de iyi olmasının gerekli bir unsur olduğu unutulmamalıdır. Bazı bölgelerde sağlık göstergeleri, yeterli düzeyde iken bazı bölgelerde yetersiz düzeydedir. Tablo 4’te 2011 yılına ait hastane yatak sayıları ve kişi başına düşen hastane yatak sayıları gösterilmektedir. Hastane yatak sayılarına bakıldığında İstanbul, Doğu Marmara, Ege ve Akdeniz gibi gelişmiş bölgelerdeki yatak sayıları, az gelişmiş bölge olan Güneydoğu Anadolu’ya göre daha yeterli düzeydedir. Bu bölgelerde sağlık koşulları daha iyi düzeyde sağlanmaktadır.

Tablo 4: Bölgelere Göre Sağlık Göstergeleri

Yıl	Bölge Kodu	Bölge Adı	Toplam/Yatak Sayısı	Yüzbin kişi başına yatak sayısı
2011	TR1	İstanbul	5430	110481
2011	TR2	Batı Marmara	2876	32174
2011	TR3	Ege	8753	104705
2011	TR4	Doğu Marmara	5096	72121
2011	TR5	Batı Anadolu	5434	82176
2011	TR6	Akdeniz	8754	109879
2011	TR7	Orta Anadolu	4749	47917
2011	TR8	Batı Karedeniz	5693	53293
2011	TR9	Doğu Karedeniz	2845	31275
2011	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	4545	28780
2011	TRB	Ortadoğu Anadolu	6047	47126
2011	TRC	Güneydoğu Anadolu	10183	87622

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, <http://tuikapp.tuik.gov.tr> 21.04.2013.

Bunun yanı sıra yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısına bakıldığında İstanbul, Doğu Marmara, Ege ve Akdeniz gibi gelişmiş bölgelerdeki oran, daha az gelişmiş bölge olan Güneydoğu Anadolu’dan daha yüksektir.

Sağlık açısından diğer bir önemli gösterge ise 2011 yılına ait hastanelerdeki uzman hekim, diş hekimi, sağlık memuru, hemşire ve ebe sayılarıdır. Tablo 5’teki hastane yatak sayılarında görüldüğü gibi bu oranların İstanbul, Doğu

Marmara, Ege ve Akdeniz gibi gelişmiş bölgelerde Güney Doğu Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz'e göre daha iyi derecede olduğu görülebilir. Bunun nedenleri arasında bu bölgelerde sağlık imkanlarının yeterli düzeyde olmaması ve yaşam standartlarının düşük olması yer almaktadır. Gelişmiş bölgelerdeki sağlık göstergelerinin yeterli düzeyde olmasının nedeni ise gelişmiş bölgelere yönelik olarak yapılan sağlık yatırımlarının fazla olmasıdır. Bu durumun sonuçlarından biri de bu bölgelerde yaşayan insanların yaşam düzeylerinin diğer bölgelere göre daha iyi düzeyde olduğunu gösterir.

Tablo 5: Bölgelere Göre Sağlık Personeli Sayıları

Yıl	Bölge Kodu	Bölge Adı	Uzman hekim	Diş hekimi	Sağlık memuru	Hemşire	Ebe
2011	TR1	İstanbul	14719	5346	12175	19919	5575
2011	TR2	Batı Marmara	2437	884	4793	5150	3177
2011	TR3	Ege	8940	3333	14429	17009	8119
2011	TR4	Doğu Marmara	5651	2021	10362	12342	4949
2011	TR5	Batı Anadolu	10048	2883	14305	15838	4736
2011	TR6	Akdeniz	7644	2533	14360	13960	7496
2011	TR7	Orta Anadolu	2827	758	8159	6745	3226
2011	TR8	Batı Karadeniz	3306	1141	8996	8504	3737
2011	TR9	Doğu Karadeniz	1940	540	5628	5827	2472
2011	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	1487	337	3457	3607	1590
2011	TRB	Ortadoğu Anadolu	2606	480	5829	6174	2780
2011	TRC	Güneydoğu Anadolu	4459	843	8369	9907	4048

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, <http://tuikapp.tuik.gov.tr> 22.04.2013.

2.3.2.4. Sektörel Gelişmişlik

Bir ülkede sektörler içinde hizmetler sektörünün payının ilk sırada yer alması, o ülkenin gelişmiş ülke olduğunun kanıtlarından biri olmaktadır. Ancak birçok faktörden dolayı yaşanan değişimler, bölgeler arasında sektörel dağılım açısından da büyük dengesizlikler olduğunu göstermektedir.

Tablo 6’da görüldüğü gibi İstanbul bölgesindeki tarım sektörünün tüm sektörler içindeki payı, % 0,5 iken sanayi sektörünün payı % 41,9 olarak hizmetler sektörüne yaklaşmıştır. Bu sayısal verilere göre İstanbul bölgesinin gelişmiş bir bölge olduğu söylenebilir. Aynı şekilde Marmara, Akdeniz ve Ege bölgeleri için de söyleyebiliriz. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesi için aynı şeyleri söyleyemeyiz. Güneydoğu Anadolu İstanbul, Akdeniz, Ege ve Marmara Bölgesine göre eğitim, sağlık, altyapı hizmetleri, ulaşım, coğrafi konum vb. pek çok özellikleri açısından daha geri planda yer almaktadır. Bu tür özellikler, söz konusu bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını açmaktadır.

Tablo 6: Sektörlerin Yüzdesel Dağılımı

Yıl	Bölge Kodu	Bölge Adı	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)
2011	TR1	İstanbul	0.5	41.9	57.6
2011	TR2	Batı Marmara	35.5	22.5	42.1
2011	TR3	Ege	30,3	26.3	43.4
2011	TR4	Doğu Marmara	18.5	40.5	41
2011	TR5	Batı Anadolu	16.6	23	60.4
2011	TR6	Akdeniz	30.4	19	50.6
2011	TR7	Orta Anadolu	33.7	20.1	46.2
2011	TR8	Batı Karadeniz	49.4	16	34.6
2011	TR9	Doğu Karadeniz	52.2	11.9	35.9
2011	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	51,2	7.6	41.2
2011	TRB	Ortadoğu Anadolu	46,2	12.1	41.6
2011	TRC	Güneydoğu Anadolu	24	23.6	52.4

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, <http://tuikapp.tuik.gov.tr> 22.04.2013.

2.3.2.5. Bölgelere Göre Yaratılan Katma Değer

İllerin GSYİH'dan aldıkları paylara yönelik olarak son yıllara ilişkin veriler sınırlıdır. Bu verilere 2001'den itibaren ulaşılamamaktadır. Ülke ekonomisinin son 12 yıllık büyüme durumunun bölgesel dengesizlikler üzerindeki etkileri, veri eksikliğinden dolayı bilinmemektedir.

Tablo 7'de Türkiye'nin İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) göre Düzey 1 bölgelerinde yaratılan katma değer oranları, yer almaktadır (TÜSİAD, 2008: 46). Tablo 7'de verilen bilgilere göre, 1980 yılında toplam değer içinde % 19,4 ile en çok katma değer yaratma oranına sahip olan il İstanbul olup bu durumunu 2000'de de devam ettirmiştir. Diğer taraftan 1980'de % 25,9 değer yaratan Karadeniz Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri; 2000 yılında % 21,5 oranına düşmüştür. Sonuç olarak, gelişmiş bölge olan İstanbul daha da gelişirken geri kalmış bölgeler gerilemiştir. Bu tablo, bölgesel dengesizliklerin arttığını göstermektedir.

Tablo 7: İBBS'ye Göre Düzey 1 Bölgelerinde Yaratılan Katma Değerler

Düzey 1 Bölgeleri	Yaratılan Katma Değer %		Yıllık Büyüme Oranı %
	1980	2000	
Türkiye	4,319.1	11,182.0	4,08
Akdeniz	11,8	12,0	4,16
Batı Anadolu	10,2	10,6	4,28
Batı Karadeniz	8,3	5,7	2,18
Batı Marmara	5,8	4,9	3,28
Doğu Karadeniz	3,9	2,8	2,33
Doğu Marmara	10,5	12,6	4,98
Ege	16,4	15,3	3,70
Güneydoğu Anadolu	4,3	4,9	4,74
İstanbul	19,4	23,3	5,00
Kuzeydoğu Anadolu	2,0	1,4	2,14
Orta Anadolu	4,5	4,3	3,87
Ortadoğu Anadolu	2,9	2,4	3,00

Kaynak: TÜSİAD, 2008: 46.

Tablo 8’de İBBS’ye göre Düzey 2 bölgelerinde illerin yarattığı katma değer oranlarına yönelik veriler bulunmaktadır. Bu tabloda 2007 yılına göre verilerde TR10 İstanbul, 47,161 TL bir katma değer yaratırken Mardin, Şırnak, Siirt, Batman illerinden oluşan TRC3, 1,311TL bir katma değer Denizli Muğla, Aydın illerinden oluşan TR32, 9.942 TL bir katma değer yaratmıştır. Bu durum 2007 yılı öncesinde olduğu gibi bölgeler arasındaki dengesizliklerin devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin en gelişmiş illeri İstanbul, Ankara, İzmir gibi illerin eskiden olduğu gibi günümüzde de Türkiye’nin en gelişmiş illeri konumundadırlar. Bu illerin yarattığı katma değer oranı açısından ilk sıralarda yer almaktadır. Ancak Türkiye’nin Doğu bölgelerinde yer alan Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illeri Türkiye’nin gelişmemiş illeri konumundadır. Bu illerin yarattığı katma değer oranı düşüktür.

Tablo 8: İBBS’ye Göre Düzey 2 Bölgelerinde Yaratılan Katma Değerler

DÜZEY 2 BÖLGELERİ		TOPLAM(TL)
TR	Türkiye	180,304
TR10	İstanbul	47,161
TR21	Tekirdağ, Edirne Kırklareli	3,946
TR22	Balıkesir, Çanakkale	4,194
TR31	İzmir	11,936
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	9,942
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	6,171
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	8,850
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7,307
TR51	Ankara	14,699
TR52	Konya, Karaman	4,981
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	8,374
TR62	Adana Mersin	8,166
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	6,314
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	3,600
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	4,909
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	2,023
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	1,719

TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	5,052
TR90	Trabzon, Ordu, Rize, Artvin, Giresun	7,065
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	2,292
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1,749
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3,295
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	2,408
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	3,009
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	3,121
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1,311

Kaynak: TÜİK, 2007: 339.

2.3.3. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Olarak Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi

Türkiye, bölgesel dengesizliklerin yoğun olduğu bir ülkedir. Bu sorun, 1960’lı yıllardan itibaren merkezi planlarla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak uygulanan plan ve projelerde koordinasyonun olmaması ve finansal açıdan yetersiz olması nedeniyle başarılı olunamamış, hatta var olan dengesizlikler daha da artmıştır. Bu dengesizlikler, 1980’li yılların sonuna kadar sürekli bir artış gösterirken 1990’lı yıllarda sadece bazı ekonomik göstergelerde biraz iyileşme görülmüştür (Öztürk, 2005: 105). Bölgesel dengesizlik sorunu, ekonomik büyüme arttıkça daha da büyümektedir (Paşelioğlu, 2007: 23).

Türkiye’de, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için her dönem farklı politikalar uygulanmış, planlar geliştirilmiş ve projeler desteklenmiştir. Bunlar; stratejik temelli planlar, Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP), Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) gibi araçlardır. Türkiye’de uygulanan bölgesel politikalar dönemleştirildiğinde genel anlamda plan öncesi dönem ile planlı dönem olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

2.3.3.1. Plan Öncesi Dönem (1923-1960)

Türkiye Cumhuriyeti, 1923-1960 döneminde savaştan yeni çıkmış bir ülke olduğundan geri kalmışlık ve bölgesel dengesizlikler ülkenin her yerinde mevcuttu. Çünkü bu dönemde Türkiye’de siyasal yönde başarı sağlanmış olsa bile ekonomik açıdan bir başarı sağlanamamıştır (Boratav, 1990: 28).

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında ekonomide liberal politikalar etkili olmuştur. Ancak, 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonucu liberal politikalar önemini kaybetmiştir. Yabancı sermayenin ülke genelinde etkili olduğu cumhuriyet döneminde Türkiye’de yabancı banka sayısı, altıdan onsekize yükselmiştir (Apak ve Tavşancı, 2008: 39).

Bölgesel dengesizlikler, bölgelerin coğrafi ve fiziksel yönde farklı olmasının yanın da dönemin politik kararlarının da bir sonucudur. Bu dönemde, 13 Ekim 1923 yılında Ankara başkent ilan edilmiş böylece bu kente yönelik olarak gelişmişliği sağlayacak politikalar geliştirilmiştir (Dinler, 1998: 184). Devlet bu dönemde tüm yatırımlarını Ankara iline yaparak kısa sürede büyük bir gelişme düzeyi yakalamıştır.

1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Buhranı, Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu kriz sonucunda ekonomide liberal iktisadi politikalara olan güven kalmamış, krizden çıkış yolunun da devlet müdahalesi olduğu yönünde bir görüş ortaya çıkmıştır. Bu dönemde dışa kapalı bir ekonomi üzerinde devlet müdahalesi politikaları uygulanmıştır (Coşkun, 2003: 75). Türkiye’de devletin ekonomiye müdahale etme anlayışına Devletçilik Politikası denilmiştir (Tekeli ve İlkin, 1983: 216).

1933-1939 yılları arasında Birinci Beş Yıllık ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları olmak üzere iki sanayi planı hazırlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, 1934’te uygulanmış ancak ikinci Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı’nın çıkması nedeniyle uygulanamamıştır. Bu planlarda devlet sanayiye

teşvik edici yatırımları ve projeleri geliştirerek sanayi işletmeleri kurup özel sektöre devretmiş ancak özel sektör başarılı olamayınca beş yıllık sanayi planları önemini kaybetmiştir (Tokgöz, 2001: 136).

Bu dönemde Umumi Müfettişlik uygulamasına gidilmiştir. Birden çok ili kapsayan Umumi Müfettişlik uygulamasında bu illerde bir ihtiyaç olması halinde kurulması, ihtiyaç giderildiğinde de bu uygulamaya son verilmesini içermektedir. Umumi Müfettişlikler, illerde hükümetin vekili durumundaydı (Bayramoğlu, 2005: 46). Bunlar tablo halinde şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 9: Umumi Müfettişlikler: 1927-1947

Umumi Müfettişlikler	Kapsanan İller
1. Umumi müfettişlik: Diyarbakır (1927)	Diyarbakır, Urfa, Bitlis, Van, Hakkari, Siirt, Mardin
2. Umumi müfettişlik: Edirne (1934)	Edirne, Çanakkale, Tekirdağ, Kırkkale
3. Umumi müfettişlik: Erzurum (1935)	Rize, Erzurum, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan
4. Umumi müfettişlik: Elazığ: (1936)	Elazığ, Tunceli, Bingöl
5. Umumi müfettişlik: Adana (1947)	Adana, Mersin

1924-1947 yılları arasında beş Umumi Müfettişlik kurulmuştur. 1948 yılında bu uygulamaya fiilen son verilmiştir.

2.3.3.2. Planlı Dönem

Türkiye, 1923-1960 yılları arasında bölgesel dengesizlikleri giderecek politikaları geliştirebilir bir durumda değildi. Çünkü ülke genelinde bu dönemde bir geri kalmışlık söz konusuydu (Elmas, 2004: 115). Ancak, II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada siyasi bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkeler arasında olduğu gibi Türkiye’de de bir dizi bölgesel kalkınma politikaları uygulanmıştır. 1950’li yıllarda özel sektör öncülüğünde bir iktisadi politika anlayışı hakim olmuştur. Devlet müdahalesine karşı çıkıldığı

gibi dış ticaretin ve yabancı sermayenin savunulduğu politikalar uygulanmıştır (Duran, 1998: 64).

1950-1953 döneminde ekonomi iyiye giderken 1954'te ise bu durumunu koruyamamıştır. Bu dönemde liberal politikaların savunucusu olan Demokrat Parti (DP), iktisadi büyümeyi sürdürmek için 1954 yılından itibaren kamu destekli birçok Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) kurmuştur (Bayramoğlu, 2005: 50).

Bu yıllarda Refah Devleti anlayışı çerçevesinde 1960'da planlı döneme geçilmiştir. Bu dönemde bir dizi Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) hazırlanmıştır. 1960'lı yıllarda planlı ekonomiye geçişle birlikte devlet, kalkınma politikalarını geliştirmek amacıyla bölgesel plan ve bölgesel projeleri destekleyerek küçük işletmelerin kalkınmasını amaçlamıştır. Planlı dönemde belli yıl aralıklarıyla BYKP'ler uygulanmıştır (DPT, 1963: 471-477). Bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde Türkiye'de uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planları vardır. Bu bölgesel kalkınma planları şu şekilde özetlenebilir:

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1. BYKP: 1963-1967): 1. BYKP, TBMM Plan Komisyonu tarafından 21 Kasım 1962 yılında kabul edilerek 1 Ocak 1963'te Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe girmiştir (DPT, 1963: 471).

1. BYKP'ye göre, bölgesel politikaların birtakım hedefleri vardır. Söz konusu bu hedefler arasında, ülke genelinde nüfusun, kaynakların ve gelir düzeyinin dengesini sağlamak, bölgeler arası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgeleri hızlı bir şekilde gelişmiş bölgelerin seviyesine ulaştırmak yer almaktadır. Bu çerçevede 1. BYKP döneminde bölgesel dengesizlikleri giderecek çalışmalar yapılmış bunun yanında özel sektörün geri kalmış

bölgelere yatırımlarını sağlayacak özendirici ve teşvik edici planlar yapılmıştır (Dinler, 1998: 191).

2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2. BYKP: 1968-1972): İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde geri kalmış bölgelerde ekonomik ve sosyal yapıyı geliştirmek amacıyla devlet yatırımları bu alanlara yapılmıştır. Özel sektörü bölgeye çekmek için vergi indirimi, kredi kolaylıkları, Organize Sanayi Bölgeleri gibi teşvik edici araçlar kullanılmıştır (Keleş, 2003: 408). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bölgesel gelişme çerçevesinde bölgesel dengesizlikleri giderecek bazı temel ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir (Can, 2011: 42):

- ◆ İktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yönlendirmek için özel sektör yatırımlarını yönlendirici politikalar geliştirmek,
- ◆ Altyapı projelerini uygulamak,
- ◆ Şehirleşme planlarını desteklemek,
- ◆ Göçü önleyici yerleşme politikalarını uygulamak,
- ◆ Şehir sorunlarını çözmek ve kaynak israfını engellemek.

2. BYKP'de bölgesel gelişme yerine Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) uygulaması geliştirilmiştir. KÖY'ler kapsamında aciliyet gerektiren iller tespit edilerek bu kapsama alınıp çalışmalar hızlandırılmaktadır (Dinler, 1998: 192-193).

3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (3. BYKP: 1973-1977): Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, birinci ve ikinci BYKP'den farklı bir anlayış çerçevesinde hazırlanmıştır. 3. BYKP'de bölgesel planlama ve kalkınma konuları üzerinde ayrıntılı durulmamıştır. Bunun yerine bölgesel dengesizlikleri giderecek ve kaynak dağılımı dengesini sağlayacak planlar hazırlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde planda KÖY'lere yönelik plan ve ilkeler belirlenmiştir (Dinler, 1998: 194):

- ◆ İllere yönelik hazırlanacak planları belirlemek için tüm illerin gelişmişlik düzeylerine göre sıralandırılacak,
- ◆ Belirli iller için özel kalkınma planları hazırlama uygulamasına son verilecektir,
- ◆ DPT yönetiminde KÖY'lere yönelik çalışmalarda kamu ve özel sektör girişimcileri birlikte hareket edecektir.

4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (4. BYKP: 1979-1983): Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT denetiminde Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) hızlı bir şekilde yürütülmesini sağlamak için uygulanmıştır. Plan, Bakanlıklar arası Güneydoğu Anadolu Entegre Projeleri Koordinasyon Kurulu ile Bakanlıklar arası Güneydoğu Anadolu Entegre Gelişme Projeleri Faaliyetlerini Yürütme Kurulu tarafından düzenlenmiştir (DPT, 1984: 241).

5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (5. BYKP: 1985-1989): Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bazı politikalar uygulanmıştır. Bu politikalardan biri, bölgelerin merkezinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde Proje Ofislerinin kurulmasıdır. Bu ofislerin yatırım konusunda müteşebbislere yardımcı olması ve bu görevin de BKA'lara verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu plan döneminden itibaren sekizinci BYKP'de dahil olmak üzere BYKP'lerde Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması kararı alınmıştır (Bayramoğlu, 2005: 81).

6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (6. BYKP: 1990-1994): Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde beşinci BYKP'deki yatırımcıyı teşvik edici politikalar devam ettirilmiştir (Kedik, 2003: 114). Bu dönemde ayrıca bölgesel gelişmede çevrenin ve AB bölgesel politikalarının dikkate alınmasına karar verilmiştir.

7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (7. BYKP: 1996-2000): 7. BYKP döneminde bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, az gelişmiş bölgelerin

geliştirilmesi ve bu bölgelerde yaşayan nüfusa istihdam olanakları sağlayarak bölge dışına göçü önlemek hedeflenmiştir (Bayramoğlu, 2005: 82). Bu amaç çerçevesinde, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) ana planı çalışmalarına başlanmıştır (DPT, 2000b: 12).

8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (8. BYKP: 2001-2005): Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ulusal kaynakların en iyi düzeyde iktisadi ve sosyal fayda sağlayacak şekilde geliştirilmesi amaçlanmıştır. 8. BYKP'nin uygulanmasında sürdürülebilirlik, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, sosyal ve iktisadi fırsat eşitliği ve demokrasi ilkelerinin esas alınacağı ifade edilmiştir (Keleş, 2008: 418). Bu dönemde Türkiye, bölgesel dengesizlikleri giderme konusunda önemli bir yol almış ancak bu gelişme yeterli olmamıştır. Bu dönemde havza temeline dayalı plan bölgeleri uygulaması benimsenmiştir (Bayramoğlu, 2005: 84).

9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (9. BYKP: 2007-2013): 9. BYKP'de küreselleşme sürecinde bölgedeki yerel dinamikler büyük önem taşımış, kent ve bölgeler rekabet alanlarına dönüşmüştür. Bu durumda uygun stratejiler uygulanırsa bölgesel kalkınma sürecine olumlu katkılar sağlar. Planda, GAP'ın bölge açısından önemine değinilmektedir. GAP, kalkınma ajansları ile ortak hareket ederek bölgesel kalkınmayı sağlayabilir. Bu planda, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi yönünde iki öneriden söz edilmektedir: ilki, bölgelerdeki yerel dinamikleri harekete geçirmektir. Bunun da aracı kurumu olarak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) kurulması gerekmektedir. İkincisi, bölgesel kalkınma politikasını merkezi yapıya entegre etmektir. Bu dönemde merkezi yönetimin kalkınma ajansları ile işbirliği içinde gelişme stratejileri yoluyla planlar hazırlamak ve bunları uygulamak için de finansman desteği sağlamak gerektiği vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA BÖLGESEL KALKINMANIN YEREL AKTÖRLERİ OLARAK BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bu bölümde, Türkiye'de ve Dünya'da Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA) örnekleri incelenmektedir. BKA'ların genel kapsamı hakkında bilgi verilerek BKA'ların gelişimi, tanımı, özellikleri, amaçları ile görevleri ve türleri konusu irdelenecektir. Daha sonra ABD ile bazı AB ülkelerinde kalkınma ajansı uygulamalarından söz edilecektir. Ardından Türkiye'de kurulmuş olan kalkınma ajanslarının 5449 sayılı kanun çerçevesinde kuruluş, görev ve koordinasyonu hakkındaki yasa değerlendirilecektir.

3.1. Yerelin Yeni Aktörleri Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın gelişimi, tanımı, amaçları, özellikleri, görev ve fonksiyonları, türleri, finansman kaynakları ve denetim yapısı ele alınarak analiz edilecektir.

3.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın gelişimi, çok eski bir döneme dayanmaktadır. Kalkınma kavramı, Sanayi Devrimi ile birlikte önem kazanırken, sanayileşme sonrası sanayisini tamamlayamamış olan ülkeler, az gelişmiş ülkeler olarak görülmüştür. Bu ülkelerin kalkınmaları için kalkınma çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra II. Dünya Savaşı ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonucunda siyasi bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan ülkeler ile savaşta büyük tahribatlara uğramış olan ülkeler, ekonomik açıdan çok zayıf kalmışlardır. Ülkeler, bu sorunlarını aşmak için kalkınma politikaları uygulamıştır (Atalık, 2011: 43).

Küreselleşme sürecinde kalkınma anlayışı değişmiştir. 1980 öncesine kadar kalkınma politikaları ülkeler düzeyinde uygulanırken 1980 sonrasında yaşanan gelişmeler çerçevesinde 24 Ocak 1980 yılında neoliberal kararlar uygulamaya konulmuştur. Bu kararlar sonucunda kalkınma politikaları, artık bölgeler düzeyinde uygulanmaya başlamıştır. 1980'li yıllardan itibaren hızlanan küreselleşme sürecinin yereldeki firmalar ve diğer yerel yapılar üzerinde ciddi bir tehdit oluşturması ve beraberinde getirdiği yoğun rekabet süreci; bölgelerde kurumsal bir yapıya ihtiyaç göstermiştir. Özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine aktif katılımını sağlayan BKA'lar kurulmuştur (Özen, 2005: 6).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise başta Avrupa Birliği (AB) fonları olmak üzere bölgesel kalkınmaya yönelik ulusal ve uluslararası fonlar ve özel sektör tarafından yapılan yardımlardaki artışlar ajansların hem önemini hem de sayılarını artırmıştır. Bugün başta AB ülkeleri olmak üzere bütün dünyada, hukuki ve kurumsal yapıları, görev ve yetkileri ile faaliyet alanları çok farklı olabilen, birbirinden çok değişik özellikler gösteren ve kalkınma ajansı olarak adlandırılan 20.000'den fazla kalkınma ajansı bulunmaktadır (Çakmak, 2006: 64; Özen, 2005: 6). Bu ajansların Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki önemli temsilcileri, Brüksel gibi dış merkezlerde yer alır. AB genelinde BKA'ların 150 üyeden oluşan bir üst kuruluşu vardır. Bu kuruluşun adı Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) olarak tanımlanır. Bu birliğin kuruluş amacı, Avrupa'da sayıları çok fazla artış gösteren BKA'ları bir araya getirip daha sistemli bir şekilde yönetmek için 1991 yılında EURADA kurulmuştur (Cankorkmaz, 2011: 124).

Kısacası BKA'ların ortaya çıkışı, yaygınlaşması ve önem kazanmasında rol oynayan başlıca dört temel etmen vardır. Bu etmenler arasında Sanayi Devrimi, II. Dünya Savaşı, küreselleşme ve bölgesel kalkınmaya yönelik AB destekli uluslararası fonlardaki artış ile AB'ye üyelik süreci yer almaktadır. Bu gelişmelerin sonucunda BKA'lar kurulmuştur. BKA'ların dünyadaki ilk uygulaması; 18 Mayıs 1933 yılında Tennessee Valley Authority (TVA) adıyla

bilinen, ABD’de kurulan havza esaslı bir kalkınma ajansıdır. Avrupa’da BKA’lar, 1950’den sonra kurulmaya başlamıştır. Türkiye’de ise yasa halinde 2006 yılından itibaren BKA’lar kurulmaya başlamıştır (Atalık, 2001: 44).

3.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), bölgesel kalkınma politikalarının ürettiği bir araç olup belirli bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. BKA’lar kanun ile kuruldukları için yasal bir statüye sahiptir. BKA’larla ilgili kuruluş gerekçeleri ve sundukları hizmetler nedeniyle birçok açıdan tanım yapılabilir. BKA’lar en genel anlamda bölgesel kalkınmadan sorumlu kuruluşlardır. BKA’larla ilgili literatürde birçok tanım mevcuttur. Bu tanımları, şu şekilde sıralamak mümkündür:

Dünya Bankası literatürüne göre BKA’lar; istihdam yaratan, üretimin çeşitli dallarındaki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri (KOBİ) geliştirerek destekleyen ve bölgenin genel ekonomik durumunu ve fırsatlarını iyileştiren ve kalkınmaya katalizörlük edebilecek içsel ağları kuran, yürüten ve destekleyen yapılar olarak tanımlanmıştır (Çakmak, 2006: 64).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansı Birliği’ne (EURADA) göre BKA’lar, sektörel veya genel kalkınma problemlerini belirleyen, problemlerin çözümüne yönelik çeşitli olanak ve yöntemler sunan ve problemleri en iyi şekilde çözebilecek projeler geliştiren kalkınma kurumlarıdır (EURADA, 1999: 16).

Hughes’un tanımına göre “Kalkınma ajansları ekonomik kalkınmayı sağlamak için merkezi ve bölge idareleri dışında örgütlenmiş, finansal kaynakları merkezi ve yerel yönetimlerin bütçelerinden aktarılan paylarla sağlanan kurumlardır (Hugges, 1998: 618). Halkier’e göre merkezi hükümet dışında, genellikle esnek politika enstrümanlarını entegre biçimde kullanarak

yerel ekonomik kalkınmayı destekleyen ve finansmanı kamu tarafından sağlanan kurumlardır (Halkier, 2006: 3).

Kalkınma ajansları, kamusal veya yarı kamusal bir şekilde misyon üstlenen, özel kanun ve tüzükler çerçevesinde kurulmuş, bölgede bulunan tüm yerel otoriteler, firma sahipleri ve STK'lar ile işbirliğini hedefleyen ve böylece faaliyetlerini daha da etkinleştiren yapılar olarak tanımlanabilir (Avaner, 2005: 242).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, bir ülkenin belirli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılar olarak tanımlanabilir (Koçberber, 2006: 37).

DPT'nin tanımına göre Bölgesel Kalkınma Ajansları, “merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları belirlenmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluş” olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000c: 194).

BKA'lar genellikle, yerel yönetimlerin zayıf olduğu veya olmadığı ülkelerde oluşturulmuştur (Harding, 2006: 111). Bölgelerin kalkınması için BKA'lar kurulmuştur. BKA'ların kurulmasının başlıca nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Apan, 2004: 48):

- ◆ Bölgesel kalkınma stratejilerin geliştirilmesi ve bunların uygulanması,
- ◆ Yerel ve bölgesel yatırımları özendirmek,
- ◆ Altyapı hizmetlerinin sağlanmasında yardımcı olmak,
- ◆ Özel sektörün yakın geleceği için bölgesel çözümler araştırmak,

- ◆ Bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmetlerin üretimi için parasal garantiler ve çözümler araştırmak.

BKA sisteminin özünü anlamak için, bu sistemin sahip olduğu çalışma ilkeleri ele alınmalıdır. BKA sisteminin çalışma ilkelerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Asomedyadan aktaran Demirci, 2005: 182):

- ◆ Kalkınmanın temeli kamu olmayıp, kamu yatırımları sadece altyapı ile sınırlandırılmamalıdır,
- ◆ Kalkınma ve gelişme özel sektör yönetiminde olmalıdır,
- ◆ Girişimcinin kamudaki işlerinin hızlandırılması sağlanmalıdır,
- ◆ Sanayinin kurulmasının koşulu olan sosyal altyapı geliştirilmelidir,
- ◆ Dışa yönelik üretim yapan işletmeler, iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelere tercih edilmelidir,
- ◆ İşletmeler kendi başına ayakta kalacak hale gelene kadar kamu yatırımları ile desteklenmelidir.

3.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın en temel amaçları bölgelerin kalkınmasını sağlamak, bölgelerin içsel dinamiklerini harekete geçirmek, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, istihdamın, yatırımların ve rekabetin artırılması ve bölge insanının gelişme sürecine katılımını sağlamak böylece kalkınma sürecinden yarar sağlamaktır (EURADA, 1999: 39; Roberts ve Lyod, 2000: 76). Bu bakımdan BKA'ların birtakım amaçları vardır. Bu amaçları, şu şekilde sıralanabilir (EURADA, 1999: 39; Ildırar, 2004: 120):

- ◆ Büyüme, ihracat, istihdam ve teknolojik kriterleri göz önünde bulundurarak ekonomik kalkınma ile bölgenin yeniden yapılanmasını sağlamak ve stratejik bölgesel programları geliştirmek,
- ◆ Bölgelerin rekabet gücünü geliştirmek,

- ◆ İstihdam oranını arttırmak,
- ◆ İşgücünün kalitesini geliştirerek kurumları oluşturmak,
- ◆ Ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak,
- ◆ Bölgeleri yaşanacak ve çalışılacak mekanlar olarak geliştirmek,
- ◆ Firmalara teşvik ve finansal destekler sağlamak,
- ◆ Bilgi ve iletişime yönelik yeni sektörlerin oluşumunu sağlamak,
- ◆ Sağlıklı kentsel gelişmeyi sağlamak ve kırsal kalkınmayı sağlamak,
- ◆ Bölgeye yapılan yatırımları arttırmak.

3.1.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Özellikleri

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın özellikleri, ülkeler arasında farklılık göstermesine karşın tüm BKA'lar için ortak olan bazı özellikler vardır. Bu özellikler, şu şekilde sıralanabilir (Tamer, 2008: 14):

- ◆ BKA'lar, kurumsal bir kimliğe sahiptir. Yani idari ve mali açıdan kendi başına karar alabilirler,
- ◆ BKA'lar, kamusal bir işlem ile kurulurlar. Ajansların çoğu, merkezi hükümetler tarafından kurulmuştur,
- ◆ BKA'lar, yönetimde farklı toplum kesimlerine yer verme ve işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur,
- ◆ BKA'lar, siyasi irade karşısında özerk veya yarı özerk bir yapıdadır
- ◆ BKA'lar, esnek, dinamik ve şeffaf bir yapıya sahiptir,
- ◆ BKA'lar, sınırları belirlenmiş belirli bir coğrafi bölgeyi kapsar,
- ◆ BKA'lar, sosyo-ekonomik yönden faaliyetler gösterir,
- ◆ BKA'lar, merkezi ve yerel yönetimler tarafından finanse edilir.

Halkier ve Danson'a göre BKA'ların üç temel özelliği vardır: ilki BKA'ların organizasyonel olarak kısmi özerk yapıları vardır. İkincisi BKA'lar esas olarak esnek politika enstrümanları ile yerel firmalara destek sağlar. Üçüncüsü çok fonksiyonlu ajanslardır (Halkier ve Danson, 1998: 245).

3.1.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Görev ve Fonksiyonları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın en temel görevlerinden biri bölgesel kalkınma stratejileri belirleme ve kırsal bölgelerin içsel dinamiklerini göz önünde bulundurarak, bölgeler için kalkınma stratejilerin oluşturulmasında bir bölge planı oluşturmaktır (Ward vd., 2003: 202). Yani BKA'lar bölgenin içsel dinamiklerini harekete geçirerek sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamaktadır (Gibbs, 1998: 366). BKA'ların, görev ve fonksiyonlarını maddeler halinde sıralamak mümkündür. Bu görev ve fonksiyonlar, başlıca şu şekilde sıralanabilir (Roberts ve Lyod, 2000: 76; Ildırar, 2004: 10-12):

- ◆ Bölgelerin orta ve uzun vadeli stratejilerini geliştirmek,
- ◆ Bölgeye yatırım yapmayı planlayan yatırımcılara danışmanlık, teknik ve mali destek hizmetlerini vermek,
- ◆ Yerel sermayenin yetersiz kaldığı durumlarda bölgede ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla fon sağlamak,
- ◆ Sosyal, fiziki ve ekonomik yenilikler için yol gösterilmesi,
- ◆ Bölgenin fiziki ve beşeri altyapısını geliştirmek,
- ◆ Bölgeye yatırımcı çekmek,
- ◆ Bölgenin tanıtımını yapmak,
- ◆ Bölgenin altyapısını geliştirmek,
- ◆ Yatırımların kolaylaştırılması.

3.1.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının türleri konusunda yapılan çeşitli sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Buna göre BKA'ların türleri, şu şekilde sıralanabilir.

3.1.6.1. Kuruluş Biçimlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Kuruluş biçimlerine göre Bölgesel Kalkınma Ajansları, dört gruba ayrılır (EURADA, 1999: 18; Kayasü vd., 2003: 10-11):

1) Kamusal ajanslar: Bu ajans grubu, merkezi hükümetler tarafından kurulur. Bu tür kalkınma ajansları, kısa vadeli hedefler için kurulur. Hedef ve amaçları açısından mali kaynaklara daha hızlı ulaşma imkanına sahiptir.

2) Yerel yönetim ajanslar: Bu ajans grubu, yerel yönetimler tarafından kurulmuş kalkınma ajanslarıdır. Bu ajansların avantajı, yerel ihtiyaçlara ve kaynaklara yakın olduklarından dolayı daha gerçekçi ve istikrarlı politikalar üretebilmesidir.

3) Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan kalkınma ajansları: Bu ajanslar, yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulmuştur. Bu ajanslar, daha esnek ve daha dinamik bir yapıya sahip olmaları sayesinde daha hızlı karar alma avantajı sağlar.

4) Karma ajanslar: Kamu ve özel sektör işbirliği tarafından kurulmuş kalkınma ajanslarıdır. Bu ajanslar, yöntem yönünden kamu ve özel sektör tecrübelerini birleştirme olanağına sahip olduğundan dolayı geleceğin en ideal ajans tipi olarak görülmektedir.

3.1.6.2. Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), faaliyetlerine göre dört gruba ayrılır. Bu grupları şu şekilde sıralamak mümkündür (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 90; Çakmak, 2006: 69-71):

İlki stratejik kalkınma ajansları, hedefleri arasında genellikle bilgi bankalarının oluşturulması, iktisadi ve sosyal alanda araştırma ve geliştirme

(AR-GE) faaliyetlerinin yürütülmesi, ulusal ve uluslararası alanda bölgenin reklamını yapmak ve KOBİ'lere yönelik farkındalığı sağlama amacını yer almaktadır. İkincisi genel kalkınma ajansları, bu ajans grubu stratejik kalkınma ajanslarının da işlevlerini dikkate almak suretiyle sektörler arası gelişme projelerini hazırlama, yönetme ve finanse etme faaliyetinde bulunur. Üçüncüsü sektörel kalkınma ajansları, bu ajans türü belirli bir sektörü, yöreyi veya bir girişimi ayrıntılı olarak değerlendirme faaliyetinde bulunur. Dördüncüsü ise yatırım çekici kalkınma ajansları, iç ve dış yatırımları bölgeye çekmek için faaliyette bulunan kalkınma ajanslarıdır.

3.1.6.3. Fonksiyonlarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), fonksiyonlarına göre küçük (zayıf) ajanslar ile büyük (çok fonksiyonlu) ajanslar olmak üzere iki gruba ayrılır (İldırar, 2004: 120-121). Küçük ajanslar, zayıf ajans grupları olup esas faaliyetleri bölgelerine yabancı yatırımcı çekmektir. Başka bir deyişle amaçları bölgelerini yabancı yatırımcılar için pazarlayabilmektir. Bunun için bilgi bankaları ve internet hizmetleri verilmekte ve iletişimin sağlanması için yurt dışında ofisler kurulmaktadır. Avrupa'daki ajansların çoğu, zayıf (küçük) ajans niteliğindedir.

Büyük ajanslar ise diğer bir adı çok fonksiyonlu ajanslar olup bu ajanslar bölgelerine yabancı yatırımcı çekme amaçları yanında bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesi ile istihdamın artırılması amacı taşıyan ajanslar niteliğindedir.

3.1.6.4. Mali Kaynaklarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları, mali kaynakları açısından güçlü ajanslar ve zayıf ajanslar olmak üzere iki gruba ayrılır (Çakmak, 2006: 72):

1) Güçlü ajanslar: Güçlü ajanslar, finansman kaynakları açısından çeşitli şekillerde donatılmış, düzenli ve yeterli miktarda mali kaynağa sahip bölgesel kalkınma ajanslarıdır.

2) Zayıf ajanslar: Finansman kaynaklarının büyük bir bölümünü AB ve diğer uluslararası fonlardan finanse edilen ve bunun dışındaki kaynakları kısıtlı (sınırlı) olan bölgesel kalkınma ajanslarıdır.

3.1.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'nın finansman kaynaklarına bakıldığında genel bütçe ve yerel yönetimlerin, finansmanın oluşumunda etkili oldukları görülmektedir. Buna göre başta merkezi hükümet olmak üzere yerel yönetimler ve özel idare bütçeleri, temel finansman kaynakları olarak belirlenebilir. Bunların dışında AB ve Dünya Bankası tarafından da BKA'lara fon sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra değişik hizmetlerden (danışmanlık hizmetleri vs) gelen kazançlar ve uluslararası kurumlar tarafından yapılan bağışlar da finansman kaynağı çeşitlerindedir. BKA'ların finansman kaynakları, şu şekilde sıralanabilir (Kayasü vd., 2003: 14):

- ◆ Politik desteklerden sağlanan doğrudan fonlar,
- ◆ Politik desteklerden sağlanan dolaylı fonlar: Çalışma yerleri, personel ve iletişim hizmetleri,
- ◆ Uluslararası fonlar ve desteklenen projeler,
- ◆ Hizmetlerden elde edilen gelirler: KOBİ'lere sağlanan danışmanlık hizmetleri karşılığı alınan fonlar,
- ◆ Yerel ve bölgesel yönetime verilen danışmanlık hizmetleri,
- ◆ Seminer organizasyonları ve eğitim gelirleri,
- ◆ Yabancı yatırımcılara ve şirketlere verilen hizmetler.

3.2. Dünya’da Bölgesel Kalkınma Ajansları

Yirminci yüzyılda dünya’da birçok ülkede bölgesel sorunların giderilmesi amacıyla ilk önce Ekonomik Kalkınma Ajansları (EKA) kurulmuştur. Küreselleşme sürecinde bölgesel kalkınma anlayışı önem kazanırken EKA’lar önemini kaybedip yerini BKA’lara bırakmıştır. Dünya’da BKA’a olarak adlandırılan 20.000’den fazla kuruluş mevcuttur. Bu kuruluşların hukuki yapıları, örgütsel oluşumları, görev ve faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları, diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri birbirinden farklıdır (Kayasü vd., 2003: 37). Dünya’daki ilk BKA örneği 1933 yılında ABD’de kurulmuştur. 1950’li yıllardan sonra AB ülkelerinde kurulurken 2006 yılından sonra ise Türkiye’de kurulmuştur.

Tablo 10: Ülkelere Göre BKA’ların Kuruluşu, Amaçları, Yasal Statüsü, Finansman Kaynağı ve Fon Miktarı

Ülke Adı	Kuruluş	Amaç ve Faaliyetleri	Yasal Statü	Finansman Kaynağı	Fon Miktarı (2007-2013 Milyon Euro)
İngiltere	1960-70 arası	Bölgenin ekonomik-sosyal kalkınmasını sağlamak, istihdam ve rekabeti artırmak.	Bakanlık dışı kamu kuruluşu, özerk örgüt.	Kamu gelirleri, AB yapısal fonları.	10.600.000.000
Fransa	1950 sonrası	Yerel kalkınmaya katkıda bulunmak, yatırım çekmek, bölge şirketlerine teknik destek sağlamak.	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik, karma ekonomi şirketi	Kamusal finans, faaliyet gelirleri.	14.300.000.000
Polonya	1990’lar	Bölgesel dengesizlikleri gidermek, bölgesel kalkınma ve yeniliği sağlamak.	Anonim şirket	Kamu kaynakları, özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri.	67.300.000.000
İtalya	1960-70 arası	Bölgeye yatırım, yeni iş yerleri ve kamu hizmeti sağlamak.	Kamu limited şirketi	Kamu gelirleri, faaliyet gelirleri	28.8000.000
Almanya	1960-70 arası	Bölgeye yatırım çekmek ve girişimciliği artırmak, bölge	Sınırlı sorumlu şirketler, kamu hukuku	Kamu ve özel sektör katkıları	26.300.000.000

		kalkınmasını sağlamak.	organizasyonları		
Macaristan	1990'lar	Bölgeler arası ve bölge içi işbirliğini sağlamak ve yerel etkinliği artırmak.	Kar amacı limited şirketi	Kamu ve faaliyet gelirleri, AB ve diğer kurumlardan sağlanan gelirler.	25.300.000.000
Avusturya	1950 sonrası	Bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve istihdamı arttırmak.	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik	Kamu ve özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri ve uluslararası kaynaklar.	1.460.000.000
Romanya	1990'lar	Bölgesel dengesizliği azaltmak ve bölgesel politikaları uygulama.	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik.	Genel bütçe, özel sektör, yabancı yatırımcılar.	19.700.000.000
Türkiye	2005 sonrası	Bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, NUTS'a uyumluluk, STK ile kamu işbirliğini	İdari ve mali özerkliğe, özel hukuka tabi	Kamusal finans, ve yardımlar, AB fonu, önceki yıldan devreden gelirler.	

Kaynak: İZKA, 2008: 18-21.

3.2.1. Amerika

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) için ilk örneklerden biri olarak Amerika'nın güney bölgesinde Tennessee Vadisinde kurulan "Tennessee Valley Authority" (TVA) 1933 yılında kurulmuştur. TVA, dünyada kurulan ilk BKA örneği olarak bilinir. TVA, bir havza niteliğindedir. Amerika'nın en düşük gelire sahip olan güney bölgesinde kurulmuştur. TVA'nın amaçları arasında bölgenin çevresel yozlaşmasını önlemek, doğal kaynakların geliştirmesini sağlamak ve aynı zamanda bölge halkının sosyal ve ekonomik refahını arttırmak yer almaktadır (Dinler, 2005: 318-319).

TVA'nın idari yapısı; yönetim kurulu, bir başkan ve iki üyeden oluşmaktadır. Ajans, federal hükümet tarafından ve federal finans bankasından borçlanarak finansmanı sağlamaktadır. TVA, Tennessee Vadisi üzerine 21 baraj kurmuş böylece Amerika'nın güney bölgesinin elektrik ihtiyacını ve tarım alanlarının sulama ihtiyacını sağlamıştır. Amerika'da kurulan BKA'lar, kamu

inisiyatifiyle kurulan kamu kurumu niteliğinde olduğu gibi aynı zamanda şirket şeklinde kurulan BKA'lar da mevcuttur (Dinler, 2005: 319).

3.2.2. Fransa

Fransa'da 1950-1980 arası dönem Fransa'nın görkemli dönemi olarak adlandırılmaktadır. Fransa'da Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), 1950'den sonra kurulmuştur. Ekonomik kalkınmayı yerel aktörlerin katılımıyla sağlama düşüncesi, kalkınma ajansların oluşumuna yol açmıştır. Fransa'da merkezi idari yapıyı güçlendirmek için kalkınma ajansları kurulmuştur. Çünkü merkezi yapı yereldeki aktörlerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığından dolayı ülkenin kalkınmasını engellemiştir. Bu olumsuz durumu gidermek için kalkınma ajansları önemli bir enstrüman olarak görülmüştür.

Fransa Alsace Bölgesi Kalkınma Ajansı (ADA), II. Dünya Savaşı'ndan sonra Alsace Bölgesi'nin ekonomisini yeniden canlandırmak amacıyla 1950'de kurulmuştur. ADA, Fransa'nın aynı zamanda AB'nin ilk kalkınma ajansıdır. ADA, yetki düzenlemesi çerçevesinde yerel ve bölgesel idarelerin içinde bulunduğu BKA sınıfında yer almaktadır (DPT, 2000b: 19).

ADA, bir konsey tarafından yönetilmektedir. Bu konseyin 145 üyesi bulunmaktadır. Konseyde senato, valilikler, belediyeler, üniversiteler, sanayi odaları, sivil toplum kuruluşları, merkezi hükümetler, meslek odaları ve medya kuruluşları gibi farklı kesimden temsilciler yer almaktadır. Ajansın yönetim kurulu üye sayısı 53 olup bunun 25'ten fazlası işadamlarından oluşmaktadır. Ajansın personeli, 40 kişiden oluşmaktadır (Uzay, 2005: 88).

ADA'nın temel hedeflerinden birisi, bölgeye yatırımcı çekmektir. Bunun için bölgeye yatırım yapan firmalara ulusal ve yerel otoriteler tarafından birtakım imkanlar sunulmaktadır. Söz konusu imkanlar, şu şekilde sıralanabilir:

- ◆ Kurumlar vergisinden geçici olarak muaf etmek,
- ◆ İhracat için yardım etmek,
- ◆ Personel desteği sağlamak,
- ◆ KOBİ'lere geliştirme fonu vermek,
- ◆ İdari kadro istihdamı sağlamak,
- ◆ En fazla 5 yıl için %100 oranında meslek vergisinden muaf etmek.

Ajans, finansman ihtiyacının büyük bir bölümünü AB fonundan sağlamaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin fonlarından, özel sektörün yardımlarından ve faaliyet gelirlerinden sağlamaktadır.

3.2.3. İngiltere

İngiltere'de BKA'ların tarihi, II. Dünya Savaşı sonrasına dayanır. Bu dönemde ilk olarak 1960 yılında plan bölgeleri, 1964 yılında bölgesel planlama bölgeleri, 1970 yılında ise ulusal yapıya bağlı bölgesel politikalar oluşturulmuştur. 1990'lı yıllarda İngiltere'de özelleştirme politikaları uygulanmış bunun sonucunda bölgelerin önemi artmıştır. 1997 yılında İşçi Partisi hükümetinin başlattığı programlar sonucunda BKA'lar kurulmuştur (İldırar, 2004: 122). İngiltere'de 1998'de BKA'larla ilgili yasa çıkartılmıştır. 1999 yılında İngiltere'nin 8 ayrı bölgesinde BKA'lar kurulurken 2000'de Londra Kalkınma Ajansı kurularak İngiltere'de toplam 9 tane BKA kurulmuştur (Harding, 2006: 139).

İngiltere'de BKA'lar, bölgesel kalkınmayı sağlamak için kurulmuştur. Kurulan bu BKA'ların birtakım ortak amaçları vardır. Bu amaçlar, şu şekilde sıralanabilir:

- ◆ Bölgesel kalkınmayı ve yeniden yapılanmayı sağlamak,
- ◆ İş alanına yönelik yatırımları artırmak,
- ◆ Üretim sürecinde verimliliği ve rekabet gücünü artırmak,
- ◆ Bölgelerindeki beceri yeteneğini geliştirmek,

- ◆ Sürdürülebilir kalkınmayı ve istihdamı desteklemek.

İngiltere'deki BKA'ların finansman kaynağı, merkezi hükümet tarafından ve AB fonundan sağlanmaktadır. 2002-2003 yılı itibariyle belirlenen hedeflere ulaşabilmeleri ve görevlerini yerine getirmeleri için BKA'lara toplamda 1,5 milyar sterlin fon aktarılmıştır. Söz konusu fon, 2004'te 1,7 milyar sterline çıkartılırken, 2008'de ise 2,4 milyar sterline çıkartılmıştır (İZKA, 2008: 372). Görülüyor ki İngiltere'deki BKA'lara sağlanan finansman kaynak miktarı, her yıl artış göstermiştir.

BKA'ların personel yapısı, birbirinden farklı değildir. Her bir BKA, 1 başkan ve 15 kişilik bir yürütme kurulu tarafından kurulur. Üyelerin atamaları, iki şekilde gerçekleşir. Londra Kalkınma Ajansı hariç diğer ajansların üyeleri, merkezi hükümete bağlı bakanlar tarafından atanır ve üyeler, hükümete karşı sorumludur. Ancak Londra Kalkınma Ajansı üyeleri, Belediye Başkanı tarafından atanır. Üyeler 3 yıllığına seçilir. Ancak bir sonraki dönemde tekrar atanmaları için bakanlığın onayı ve performanslarının iyi olması şartı aranır. Fakat hiç kimse, 10 yıldan fazla bu kurulda görev alamamaktadır (İldırar, 2004: 125).

3.2.4. İtalya

II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya'nın kuzeyi ile güneyi arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları, ülke içerisinde huzursuzluk yaratmış ve bölgelerin birbirine yabancılaşmasına neden olmuştur. BKA'lar, bu dengesizlikleri azaltıcı politikaların bir sonucu olarak kurulmuştur (Dinler, 2005: 319).

İtalya'nın güney bölgesi, kuzey bölgesine göre daha az gelişmiştir. İtalya'nın güney bölgesini kalkındırmak için 1950 yılında Cassa Per İl Mezzogiorno (CASSA) Kalkınma Ajansı kurulmuştur. CASSA, bölgesel altyapı

projelerinin hazırlanması ve organizasyonlarının gerçekleştirilmesinden sorumlu olmuştur. 1960 ve 1970'li yıllarda CASSA'nın faaliyet alanı genişerek fakir bölgeler ve potansiyeli yüksek sektörler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak CASSA'nın başarısız olması nedeniyle çalışmalarına son verilmiş, onun yerine Emilia Romagna (ERVET) Kalkınma Ajansı kurulmuştur (Kayasü vd., 2003: 63).

ERVET, 1974 yılında bölgede ekonomi ve sanayi politikasını geliştirmek üzere anonim şirket olarak kurulmuştur. İşbirliği yapısına sahip olan şirketin ortakları hem kamu hem de özel sektörü kapsamaktadır. Şirketin hisselerinin % 80'i bölgesel hükümete, % 19'u yerel bankalara ve % 1'de birlikler, odalar ve belediyelere aittir (Kayasü vd., 2003: 63-64).

İtalya'daki ajanslar, farklı bölgelerdeki uygulamaları bakımından büyük bir çeşitlilik sergilemekle birlikte genel olarak kamu ağırlıklı anonim şirketler olarak faaliyet göstermektedir. Her bölgesel ajansın faaliyetleri, o bölge özelinde öne çıkan ve kalkınmada kilit rol oynayan sektörlerde yoğunlaşmaktadır. BKA'ların görev ve faaliyet alanlarına bakıldığında Türkiye'deki uygulama ile ortak özellikler taşıdıkları gözlenmektedir. Hem ulusal hem de bölgesel kalkınma ajansları için ortak olan üç temel görev alanı bulunmaktadır: Yatırım çekme, iş ve işletme geliştirme ve kamu yönetimine destek olmaktır. Ajans faaliyetlerinin hedef grupları ise işletmeler, yabancı yatırımcılar ve yerel kamu kuruluşlarıdır (İZKA, 2008: 395).

3.2.5. Polonya

Polonya'da bölgesel politikaların oluşturulmasında AB'nin uyguladığı politikaların önemli bir etkisi vardır. Polonya, Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla birlikte yeniden yapılanma yoluna girmiştir. Polonya, 1998 yılına kadar merkezi idareye bağlı 49 il yönetimine bölünmüştür. 1998 yılında NUTS Düzey 2 olan 16 bölge oluşturulmuştur. Polonya'da BKA'lar, 1991'den sonra

ortaya çıkmaya başladı (Kayasü vd., 2003: 71). Polonya’da, BKA’ların çok büyük bir bölümü 1993 yılında, küçük bir bölümü ise 1995 yılından sonra kurulmuştur (Halkier vd., 1998: 114).

Polonya’daki BKA’ların amaçları, birbirinden farklıdır. Bunun nedeni, sadece bölgenin özellikleri değil finansal kaynakların miktarı, pay sahiplerinin istekleri ve ajansta çalışan personelin sayısına göre değişmektedir. BKA’ların amaçları, şu şekildedir (Özmen, 2004: 99):

- ◆ Yatırımcılara ve turistlere bölgenin tanıtılması,
- ◆ Eğitim programlarının hazırlanması,
- ◆ İş alanlarında danışmanlık sağlamak,
- ◆ Tanıtım fuarlarını düzenlemek,
- ◆ Firmalar arasında ortaklıklar geliştirmek,
- ◆ Üretim ticareti gibi aktivitelerde bulunmak.

Polonya’da kalkınma ajansları, yerelin ve bölgelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında büyük katkı sağlamıştır. Polonya’daki kalkınma ajansları, kamu sektörü ile özel sektörü bir araya getiren çalışmalar yapmıştır. Bu ajanslar, çalışmalarının büyük bir bölümünde başarılı olmuştur. Ancak ajanslar, bölge ekonomisini yeniden yapılandırmada karşılaşılan finansal zorluklardan dolayı tüm beklentileri karşılayamamıştır. Ajansların etkinliği, bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Sanayinin yoğun olduğu bölgelerde faaliyet gösteren ajansların insani ve parasal kaynaklara daha kolay ulaşabilmeleri açısından diğer bölgelere göre daha fazla sayıda projeler yürüttüğü gözlenmiştir (İZKA, 2008: 435).

3.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye’de BKA’lara yönelik ilk çalışmalar, 1990’lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin Türkiye’de başlatılmasındaki amaç, AB’ye üyelik sürecidir. AB,

küreselleşme ve yapısal uyum politikaları ile ilgili değişimler çerçevesinde kendisine üye ve aday olacak ülkelerde bölgesel planlamanın yeni bölgencilik anlayışı doğrultusunda (eski bölgencilik anlayışı yukarıdan aşağıya yönelik merkezi politikalara dayalıydı) BKA'ların kurulmasını istemiştir. Bu çerçevede Türkiye, BKA'ları ciddi anlamda ilk kez AB'ye aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında ele almıştır. AB Komisyonu'nun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklık Belgesi'nde orta vadede yerine getirilmesi gereken düzenlemeler arasında yer alan BKA'ları oluşturmak amacıyla yasal düzenleme süreci başlatılmıştır (Cankorkmaz, 2012: 125).

Türkiye, bu süreçte öncelikle topluluk kurallarına uygun olarak kısa vadede Türkçede İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) olarak bilinen NUTS sistemini 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kabul etmiştir. Türkiye; bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgelerin birbirleriyle karşılaştırılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla Türkiye'nin bütünü kapsayan 3 düzey (Düzye 1, 2, 3) halinde İBBS oluşturmuştur. Bu sınıflandırmada Düzye 3 bölümünde 81 il yer alıp, her il bir İBBS'yi tanımlamaktadır. Düzye 2, Düzye 3 bölümündeki komşu illerin gruplandırması sonucu oluşmuş olup 26 adettir. Düzye 1 ise Düzye 2'deki İBBS'lerin gruplandırması sonucu oluşmuş olup 12 adettir. BKA'lar, bu sınıflandırmada Düzye 2 olarak belirtilmiş olan komşu illerin gruplandırması sonucu oluşmuş olup 26 adettir. Bunlar 26 ayrı bölgede, eskiden DPT günümüzde ise Kalkınma Bakanlığı koordinatörlüğünde kurulmuştur (Akiş, 2012: 249-250).

3.3.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun

Türkiye, 22 Eylül 2002 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile NUTS-İBBS sistemini kabul ettikten sonra 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde AB'ye katılım öncesi mali yardım programından yararlanmak için BKA'ları kurma yoluna girmiştir. 25 Ocak 2006 tarihinde toplam 32 maddeden oluşan 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" kabul edilmiş ve 08 Şubat 2006 tarihinde 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Soyak, 2005: 3).

5449 sayılı kanunun 1. maddesine göre, Kalkınma Ajansları hakkındaki kanunun amacı kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve aktif kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle ulusal kalkınma planı ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 95).

5449 sayılı kanunun 2. maddesi, bölge kavramını tanımlamıştır. Ancak yasada ajans ismi belirtilirken bölge kavramına yer verilmemiş sadece Kalkınma Ajansları olarak belirtilmiştir. Yasada bölge kavramı, Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimini ifade etmektedir. 26 bölge ve bunlar içerisinde de 26 kalkınma ajansı kurulacağı belirtilmiştir (Demirci, 2005: 34).

5449 sayılı kanunun 3. maddesine göre, Kalkınma Ajansları; Başbakanlık DPT Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakanlıkla ilişkili bir kamu kuruluşu olup, idari ve mali özerkliğe sahip tüzel kişiliği haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Kanunun 5. maddesinde 11 bent halinde Kalkınma Ajanslarının görevleri sayılmaktadır. Kalkınma Ajanslarının teşkilat yapısını 7. maddede 4'lü bir

yapıya oturtmuştur. 9. madde, Kalkınma Kurulu'nun oluşumunu açıklamaktadır. 10. madde Yönetim Kurulu'nun nasıl oluşacağını açıklamıştır. 11. madde Yönetim Kurulu'nun görevlerini, 12. 13. ve 14. maddeler ise ajansın icra organı olan genel sekreterlik ve bunların görev, yetki ve niteliklerini açıklamaktadır. 15. maddede tek durak ofislerinden söz edilmiştir. 19. madde ajansın gelirlerini, 20. madde de ajansın giderlerini sıralarken 22. 23 ve 24. maddeler ajans bütçesinin hazırlanması ve sonuçlarına dair açıklamalar yapmıştır. 25. madde ajansın denetim yapısını, 27. madde ajansın Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu, Devlet İhale Kanunu ve Kamu İhale Kanunu hükümlerine tabi olmayacağını belirtmektedir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 95-97).

3.3.1.1. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

5449 sayılı Kalkınma Ajansları hakkındaki kanunun 5. maddesine göre, Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının temel görevi; bölgedeki kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek ve bölgedeki aktörlerin karar alma ve uygulama süreçlerine katılımını sağlamaktır (Özen, 2005: 17). Ajansların diğer görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (DİKA, 2009: 21-22):

- ◆ Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- ◆ Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu alandaki projelere destek sağlamak,
- ◆ Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen, bölge plan ve programları açısından önem arz eden diğer projeleri izlemek,
- ◆ Bölgesel kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve STK arasında işbirliğini geliştirmek,
- ◆ Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,

- ◆ Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- ◆ Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak KOBİ ve yeni girişimcileri desteklemek,
- ◆ Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesini oluşturmak.

3.3.1.2. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

5449 sayılı kanununun 7. maddesi Kalkınma Ajanslarının teşkilat yapısını içermektedir. Kanuna göre ajansların teşkilat yapısı, 4 bölüme ayrılmıştır. Bunlar; kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofisleri şeklinde sıralanabilir (DİKA, 2009: 23-27).

3.3.1.2.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu, bölgesel kalkınma hedefine yönelik olarak bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, STK, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulur. İllerin dengeli şekilde gelişimini sağlayacak bir yapıda kalkınma kurulu üyeleri en fazla 100 kişiden oluşur. Kurul, kurul başkanının daveti üzerine bir yıl içerisinde en az iki defa toplanır. Üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alınır. Kurulun görev ve yetkileri ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak; bölgenin sorunlarına yönelik yönetim kuruluna çözüm önerileri sunmak; toplantı sonuçlarını DPT Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin sonuç bildirisini yayımlamak.

3.3.1.2.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, ajansın karar organıdır. Kurul üyeleri, tek ili veya birden fazla ili kapsamı durumunda değişmektedir. Ajans, tek ili kapsıyor ise o bölgelerde Vali, Büyükşehir Belediye Başkanı, İl Genel Meclis Başkanı, Sanayi Odası Başkanı, Ticaret Odası Başkanı ile Kalkınma Kurulu tarafından özel kesim veya STK arasından seçilecek üç temsilciden oluşur. Birden fazla oluşan bölgelerde ise kurul üyeleri, il Valileri, Büyükşehir Belediye Başkanları veya Büyükşehir olmayan illerde il merkez Belediye Başkanları, il Genel Meclis Başkanı ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşacaktır. Yönetim kurulu başkanı tek illerde o ilin valisi olur. Birden fazla illerde ise ajans merkezinin bulunduğu ilin valisi ilk önce bir yıllığına başkan olarak seçilir daha sonra illerin alfabetik sıralamasına göre her yıl bir ilin valisi başkan olarak seçilir.

Yönetim Kurulu, başkanın daveti üzerine üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile her ay en az bir kere toplanır. Yönetim kurulu toplantılarına vali başkanlık eder, başkanın olmaması durumunda başkan vekili başkanlık eder. Ajansın genel sekreteri toplantılara katılır ancak oy hakkı yoktur. Yönetim kurulunun görev ve yetkileri, yıllık çalışma programını kabul etmek ve DPT Müsteşarlığı onayına sunmak, yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek, yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak, taşınır ve taşınmaz mal alım-satımına ve kiralanmasına karar vermek, altı aylık ara rapor ve yıllık faaliyet raporunu DPT Müsteşarlığına göndermek, ajans bütçesini onaylamak, ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek, personelin işe alınmasına ve işine son verilmesine karar vermek, genel sekreteri belirlemek ve DPT Müsteşarlığı'nın onayına sunmak.

3.3.1.2.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, ajansın icra organıdır. Genel sekreter, sekreterliğin ve Yatırım Destek Ofisinin en üst amiridir. Genel sekreterlik, yönetim kuruluna karşı sorumludur. Genel sekreterin görev ve yetkileri arasında yönetim kurulu kararlarını uygulamak, yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve bunu yönetim kurulunun onayına sunmak, ajans gelirlerini toplamak ve bütçe kararlarına uygun olarak harcamak, desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak, yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek, personelin işe alınması ve işine son verilmesini yönetim kuruluna teklif etmek, yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmak yer almaktadır.

3.3.1.2.4. Yatırım Destek Ofisleri (YDO)

Ajansların son organı olan Yatırım Destek Ofisleri (YDO), bölge illerinde yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere en çok beş uzmandan oluşan YDO'lar teşkil etmektedir. YDO'larda çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarını yerine getiremediği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Kalkınma Bakanlığı onayı ile artırılabilir. YDO'lar, görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur.

YDO'ların görev ve yetkileri arasında bölge illerinde özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek ve yatırımları izlemek; proje başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek; iş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek yer almaktadır.

3.3.1.3. Kalkınma Ajanslarının Gelir ve Giderleri

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri hakkındaki kanunun 19. maddesi kalkınma ajanslarının gelirleri, 20. maddesi ise kalkınma ajanslarının giderlerini oluşturmaktadır. Kalkınma Ajanslarının, kanunda belirtilen görev ve yetkilerini yerine getirebilmeleri için bölgelerinde idari ve teknik kapasiteye sahip olmalarının yanında sürekli ve yeterli bir finans kaynağına sahip olmaları da gerekmektedir. Kalkınma Ajanslarının gelirleri merkezi bütçeden vergi gelirlerinin binde beşi, belediyelerin bütçelerinin yüzde biri, il özel idarelerinin, sanayi ve ticaret odalarının bütçelerinin yüzde birinden oluşurken, ajansın faaliyet gelirleri, AB ve uluslararası fonlar, bağış ve yardımlar ile ajansın bir önceki yıldan devreden gelirlerinden oluşmaktadır (DİKA, 2009: 29). Yapılan yeni bir düzenlemeye göre belediyelerin bütçelerinden alınan pay değişerek artık bütçenin % 0,5'i alınmaktadır. Türkiye'deki ajanslara AB fonundan doğrudan fon aktarılmamakta sadece bugüne kadar birkaç ajans, proje başvurusunda bulunup bu sayede destek almışlardır (DİKA, 2009: 30).

Kalkınma Ajanslarının giderleri arasında plan, program ve proje giderleri; proje ve faaliyet destekleme giderleri; araştırma ve geliştirme giderleri; eğitim ve tanıtım giderleri; taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri; yönetim ve personel giderleri yer almaktadır (DİKA, 2009: 30).

3.3.1.4. Kalkınma Ajanslarının Denetimi

5449 sayılı kanunun 25. maddesi, Kalkınma Ajanslarının denetim yapısını oluşturur. Denetim yapısı, iç ve dış olmak üzere iki çeşide ayrılır. İç denetim açısından, ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı; yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenir. İç denetim raporu, yönetim ve kalkınma kuruluna sunulur. Dış denetimde ise İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile DPT tarafından müştereken

belirlenecek esas ve usullere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına incelenilir (Can, 2011: 71-73).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMADA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ AÇISINDAN DİKA VE GEKA ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde, bölgesel kalkınmada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının rolü açısından Dicle Kalkınma Ajansları (DİKA) ile Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) örnekleri karşılaştırılacaktır.

4.1. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), TRC3 Düzey 2 kapsamında Dicle Bölgesi'nde 10 Kasım 2008 yılında kurulmuştur. Ajansın görev alanı, Dicle Bölgesi (TRC3) olarak bilinen Mardin, Siirt, Şırnak ve Batman illerinden oluşmaktadır.

4.1.1. Dicle Bölgesi (TRC 3)

Dicle Bölgesi, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılmasına (İBBS) göre TRC3 Düzey 2 bölgesi olarak tanımlanır. Bölge, Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan, birbirine komşu olan Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerinden oluşmaktadır. Bölge, yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan ve Artuklular, Babiller, Akadlar, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar gibi pek çok uygarlığın kültürel ve tarihi izlerini taşımaktadır. Bölgenin, Dicle nehrinin suladığı verimli ovaları ve yüksekliği 3000 metreyi aşan dağları vardır (DİKA, 2010b: 3).

Dicle Bölgesi, coğrafi konumu nedeniyle birçok ili içinde barındırmaktadır. Bölgenin kuzeyinde Bitlis ile Muş, kuzeydoğusunda Van, doğusunda

Hakkari, batısında Şanlıurfa ve kuzeybatısında Diyarbakır illeri yer almaktadır. Bölge, Şırnak ve Mardin il sınırları içerisinde yer alan Irak ve Suriye ülkeleri ile sınır komşusudur. Bölgenin iklimi, Akdeniz iklimi ile karasal iklimin iç içe bulunduğu iklim özelliklerine sahiptir. Bu iklim özelliği bölge topraklarının verimli olmasını, organik tarımın yapılmasını, yılda birden fazla verim alınmasını ve su, güneş, rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynakları potansiyelini sağlamaktadır (DİKA, 2010b: 4).

Dicle Bölgesinin gelişmişlik durumu analiz edildiğinde TRC3 Bölgesi, 2009 yılında 4'üncü derecede gelişmiş Düzey 2 bölgesi olmuştur. 2013 yılında yayımlanan yeni teşvik sistemi kapsamında iller 6 bölge şeklinde gruplandırılmıştır. TRC3 Bölge illeri 6. bölge olarak son sırada tanımlanmıştır. Bölgenin ülke Gayri Safi Yurtiçi Hasılasındaki payı % 1,2 olup, 26 Düzey 2 bölgesi arasında 22'inci sırada yer almıştır. Bunların dışında bölgenin diğer ekonomik göstergelerine bakılırsa bölgedeki nüfusun kişi başına düşen GSYİH 993\$ olup, Düzey 2 bölgeleri arasında 24'üncü, İnsani Gelişim Endeksi (İGE) açısından 24'üncü ve eğitim endeksi açısından ise 22'inci sırada yer almaktadır. Gelişmişlik düzeyleri açısından bölge illerinden Mardin; imalat sanayisinde 68'inci, sağlık alanında 71'inci, eğitimde 74'üncü sıradadır. Batman; imalat sanayisinde 62'inci, sağlık sektöründe 77'inci ve eğitimde 72'inci sırada, Siirt; imalat ve sağlık sektöründe 69'uncu, eğitimde ise 74'üncü sıradadır. Şırnak ise imalatta 80'inci, sağlık alanında 76'ıncı ve eğitimde 81'inci sırada yer almaktadır (DİKA, 2010b: 5-8).

Dicle Bölgesinin gelir, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, hizmet ve genel refah düzeyi değerleri, Türkiye ortalamasının altındadır. Yaş bağımlılık, göç, yoksulluk ve işsizlik oranları açısından ise Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölgenin işsizlik oranı, % 13,0 (2012) olup Düzey 2 bölgeleri arasında işsizliğin en çok olduğu bölgedir.

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) tarafından 2010 yılında hazırlanan bölge planı kapsamında yapılan SWOT analizi sonucunda bölgenin güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiştir. Bu analize göre bölgenin coğrafi konumunun zengin olması, elverişli bir iklime sahip olması, yılda birden fazla ürün alınabilen verimli topraklara sahip olması, güneş, rüzgar, su gibi yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeline sahip olması, genç nüfusa dayalı düşük maliyetli işgücü potansiyelinin yüksek olması, Ortadoğu pazarına ve Irak ile Suriye gibi iki ülke ile sınır komşusu olması, yeraltı kaynakları, el sanatları, turizm yönünden zengin olması ve Ortadoğu ülkeleriyle gelişen ticari ilişkilerinin olması bölgenin zenginlikleri olarak görülmektedir.

Dicle Bölgesinin zayıf yönleri ise bölgede işsizlik, yoksulluk, göç olgusunun ve genç bağımlılık oranının yüksek olması, işgücüne katılım oranının düşük olması, bölgede yaşanan siyasi sorunundan dolayı yöre halkının devlete ve kurumlarına karşı güvensizlik duyması, tarımın yoğun olmasına rağmen tarımsal gelirin düşük olması, kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonun az olması olarak sayılabilir.

4.1.2. DİKA'nın Kuruluşu

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), TRC3 Düzey 2 kapsamında Dicle Bölgesi'nde kurulmuştur. DİKA, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayanarak 10.11.2008 tarih ve 14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. TRC3, İBBS'ye göre Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan Düzey 2 bölgesidir (DİKA, 2010a: 6).

4.1.3. DİKA'nın Amaçları ve Hedefleri

DİKA temelde, yerel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgesel dengesizliği azaltmak, bölgenin ulusal ve uluslararası

alanda tanıtımını yaparak yatırımları bölgeye çekmek, bölgede üretim ve istihdamı artıracak faaliyetleri desteklemek, göçün önlenmesi ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesini sağlamak için kurulmuştur. DİKA'nın amaç ve hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (DİKA, 2010a: 21):

- ◆ Hukuka uygun bir çerçevede, bölge plan ve programlarının ulusal plan ve programlarla uyumlu bir şekilde oluşturulmasına katkıda bulunmak ve bunların uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetleri desteklemek,
- ◆ Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşların kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesini destekleyerek ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla katılımcı, yenilikçi, toplumsal sorumluluğa sahip ve sorunu gidermeye odaklı bir anlayış oluşturmak,
- ◆ Kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmek, etkin ve sürekli bir gelişme sürecinin oluşturulmasına katkı sağlamak,
- ◆ Doğal ve kültürel varlıkların korunmasına, yerel potansiyeli harekete geçirmesine, bölgenin beşeri sermayesinin geliştirilmesine, yatırım ortamının artırılmasına, bölgesel dengesizliklerin giderilmesine, bölgesel kalkınmanın sağlanmasına ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik önerilerde bulunmak ve destek vermek,
- ◆ Yapılacak çalışmaların tamamında açıklık, adalet, güvenilirlik, verimlilik, etkinlik, sürdürülebilirlik, bilimsellik, öngörülebilirlik ve hesap verilebilirliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almak.

DİKA'nın vizyonu ise “Zengin tarihi ve kültürel mirasını, doğal sermayesini ve jeo-stratejik konumunu akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmış, istikrar içinde gelişen, herkesin güven ve umutla yaşamak istediği bir bölge olmak”tır (DİKA, 2010b: 67).

DİKA, “Kurumsal kapasitesi güçlü akredite bir ajans olarak katılımcı bir anlayışla hazırladığı plan ve programlar, uyguladığı teknik ve mali destekler ile geliştirdiği etkin işbirlikleri ile bütün aktörlerin ve kaynakların ortak hedefle etrafında toplanmasını sağlayarak sosyal ve ekonomik kalkınma sağlamayı” kendisine misyon olarak belirlemiştir (www.dika.org.tr., 15.02.2013).

4.1.4. DİKA'nın Teşkilat Yapısı

Ajans, tüzel kişiliğe sahip ve kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Ajans teşkilat yapısı; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve YDO'lardan oluşmaktadır.

4.1.4.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu, ajansın danışma organıdır. Bu kurul, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak bir çerçevede kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın temsilcileri tarafından oluşur. DİKA'nın, Kalkınma Kurulu üyeleri Mardin'den 27, Siirt ilinden 21, Batman'dan 24 ve Şırnak ilinden de 21 olmak üzere toplam 93 üyeden oluşur. Kalkınma Kurulu; % 75 oranında kamu kesimi, % 25 oranında özel sektör ve STK temsilcilerinden oluşmaktadır (DİKA, 2010a: 9).

Ajans, 2010 yılında ilk Kalkınma Kurulu toplantısını 13.07.2010 tarihinde Siirt'te, ikinci toplantısını 23.12.2010 tarihinde Şırnak'ta gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda kurul başkanı olarak Şırnak ilinin Beytüşşebap ilçesinin Kaymakamı seçilmiştir. 27.12.2011 tarihinde yapılan olağan kurul toplantısında ise Mardin İş Adamları Derneği'nin (MARIAD) Başkanı seçilmiştir (DİKA, 2011: 11-12).

4.1.4.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, ajansın karar organıdır. Yönetim Kurulu; Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt olmak üzere TRC3 bölge illerinin Valileri, İl Belediye Başkanları, İl Genel Meclis Başkanları ile Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlarından oluşmaktadır. 5449 sayılı BKA kanununa göre yönetim kurulu başkanı, ilk yıl için ajans merkezinin bulunduğu ilin valisi tarafından yürütülür. Sonraki her yıl için illerin alfabetik sıralamasına göre ilin valisi, başkan olarak seçilir (DİKA, 2010a: 9).

DİKA'nın ilk Yönetim Kurulu Başkanı, Mardin Valisi olmuştur. 5449 sayılı kanuna göre her ay en az bir kere toplanmak üzere 2010 yılı için ajans, toplam 12 kez toplanmıştır. Yapılan toplantılarda ajans kapasitesinin geliştirilmesi ve bölgesel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak Bölge Planı ve Mali Destek Programlarına yapılan başvuruların onaylanmasına ve başta Suriye ile Irak gibi komşu ülkelere ve İspanya'ya yapılacak çalışma ziyaretlerinin yapılmasını oy birliği ile karara bağlamıştır (DİKA, 2011a: 12). Ajans'ın 2013 yılındaki Yönetim Kurulu Başkanlığı, Mardin Valisi tarafından yürütülmektedir.

4.1.4.3. Genel Sekreterlik

DİKA, 10.11.2008 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Ajans, Genel Sekreter atamasını 2009 yılının haziran ayında gerçekleştirmiştir (DİKA, 2010a: 10). Ajans'ın ilk Genel Sekreteri Abdullah ERİN iken 2012 yılının sonlarında ise yeni Genel Sekreter Tabip GÜLBAY olmuştur. Ajans bünyesinde 2010 yılında toplam 49 personel çalışırken 2013 yılında ise ajansın bünyesinde 40 personel çalışmaktadır.

4.1.4.4. Yatırım Destek Ofisleri (YDO)

Yatırım Destek Ofisleri (YDO), ajansın sorumlu olduğu bölge illerinde genel sekreterliğe bağlı birimlerdir. DİKA'nın sorumlu olduğu Dicle Bölgesinde bulunan Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerinde olmak üzere toplam 4 YDO bulunmaktadır. Bu illerdeki YDO'ların her birinde 1 koordinatör ve 2 uzman olmak üzere toplam 3 personel bulunmaktadır.

4.2. Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)

Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA), 14 Temmuz 2009 yılında Güney Ege Bölgesi'nde kurulmuştur. Güney Ege Bölgesi'nde Aydın, Denizli ve Muğla illeri bulunmaktadır. Güney Ege Bölgesi, TR32 Düzey 2 bölgesi olarak tanımlanır.

4.2.1. Güney Ege Bölgesi (TR32)

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) göre TR32 Düzey 2 bölgesi olarak tanımlanan Güney Ege Bölgesinin konumu güneybatı ucunda bulunan, birbirine komşu olan Aydın, Denizli ve Muğla illerinden oluşmaktadır. Bölgenin geçmişı M.Ö 2000'li yıllara dayanmakla beraber üzerinde bulunduğu topraklar; birçok kültürel, tarihi ve ekonomik gelişmelere sahne olmuştur. Tarihte Antik Karya, İyonya ve Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapan bölgede tüm bu medeniyetlerin kültürel miraslarının izleri görülmektedir.

Güney Ege Bölgesi coğrafi konumu nedeniyle ilk çağlardan beri önemli bir yerleşim merkezi olan bölgenin kuzeyinde İzmir, Manisa, Uşak; doğusunda Afyon, Burdur ve Antalya illeri bulunmaktadır. Batı sınırını Ege Denizi kıyıları çizirken, güney sınırını ise Ege Denizi ve Akdeniz çizmektedir.

Bölge, Ege ve Akdeniz kıyılarını oluşturan Muğla ve Aydın kıyı şeridi boyunca uzanmaktadır. Bu durum, bölgenin turizm merkezi olmasının yanında bölgeye yedi tane liman kazandırmıştır. TR32 Bölgesi; coğrafi konumunun sağladığı avantajlar, verimli tarım toprakları, yeraltı kaynakları, tarihi ve eşsiz doğal güzellikleri ile Türkiye'nin lokomotifini olmak için çalışmaktadır (GEKA, 2011a: 4).

Bölge; tarihi geçmişi, coğrafi konumu, toprak ve iklim şartları, kültürel ve doğal güzellikleri, dokuma sektörü ve el sanatları alanlarında bölgesel zenginliklere sahiptir. Bölgenin coğrafi konumu sayesinde deniz kıyısında yer alması, bölgeye deniz ürünlerini ve yat imalatçılığı çeşitliliğini getirmiştir. Bodrum Guleti'nde üretilen teknelerin, Muğla yöresine özgü sığıla ağacı, yaban orkidesi ve çam balı, Aydın yöresine özgü incir ve Denizli'nin Serinhisar leblebisi olmak üzere bunların coğrafi işaret alması için Türk Patent Enstitüsüne başvuruda bulunulmuştur (GEKA, 2011a: 13-14).

TR32 Bölgesi, 2006 Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de en gelişmiş 2. coğrafi bölge olarak belirlenmiştir. Bölgenin illeri Denizli 10. sırada, Muğla 8. sırada ve Aydın 19. sırada yer almıştır. Aynı zamanda bu iller Gelişmişlik Endekslerine Göre Kademeli İl Grupları arasında 2. derece gelişmiş iller arasında yer almaktadır. Gayri Safi Katma Değeri (GSKD) miktarına göre ise bölge, ülke genelinde 9. sırada yer almaktadır. İstihdamın sektörel dağılımında ise bölgede tarım sektörünün payı % 28, sanayinin % 22,6, ticaretin % 22,6, hizmet sektörünün % 26,8 payı vardır. Bölgenin tarım ve ticaret sektöründeki istihdam payı, ülke ortalamasının üzerinde iken hizmet ve sanayi sektörü açısından ülke ortalamasının altındadır (TÜİK, 2012).

4.2.2. GEKA'nın Kuruluşu

GEKA, 25.01.2006'da TBMM'de kabul edilerek yasa haline getirilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri

Hakkında Kanun'a dayanarak 14.07.2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. TR32, İBBS'ye göre Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan Düzey 2 bölgesidir (www.geka.org.tr, 13.03.2013).

4.2.3. GEKA'nın Amaçları ve Hedefleri

GEKA'nın temel amacı; bölgede kaynakların etkin kullanımını, yerel potansiyelin harekete geçirilmesini, ulusal ve uluslararası alanda bölgenin rekabet gücünün en üst düzeye çıkarılmasını sağlamak, istihdam olanaklarını artırmak ve yeni sektörlerin desteklenmesi amacıyla açıklık, katılımcılık ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda tüm ortakları ile birlikte sürekli ve dengeli kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlamaktır. GEKA'nın amaç ve hedefleri, aşağıdaki gibi sıralanabilir (www.geka.org.tr, 21.04.2013):

- ◆ Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye yönelik çalışmak,
- ◆ Ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejiler izlemek,
- ◆ Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek,
- ◆ Kaynakların yerinde ve aktif kullanımını sağlamak,
- ◆ Bölge içi ve bölgeler arası dengesizlikleri azaltmak ve yerel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel kalkınmayı sağlamak,
- ◆ Sahip olduğu kaynakları yerinde ve aktif kullanarak dünyada marka olmuş bir bölge vizyonuna ulaşılmasını sağlamaktır.

GEKA'nın vizyonu ise, "Güney Ege Bölgesi'ndeki sürekli ve dengeli kalkınmayı sağlayan, bölgenin gelişmesinde öncü rol üstlenen, ulusal ve uluslararası saygınlığa sahip bir ajans olmak"tır.

Ajans, "Güney Ege Bölgesinin kaynaklarının yerinde ve aktif kullanımını sağlamak, tüm ortakları ile birlikte yerel potansiyeli harekete geçirmek ve

sürekli kalkınma için girişimcilik, kümelenme ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesini sağlamak suretiyle bölgenin küresel ölçekte rekabet gücünü artırmak ve bölge halkının yaşam kalitesini yükseltmeyi” kendisine misyon olarak belirlemiştir (www.geka.org.tr, 25.03.2013).

4.2.4. GEKA'nın Teşkilat Yapısı

GEKA, tüzel kişiliğe sahip ve kanunda düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. GEKA'nın teşkilat yapısı Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve YDO oluşmaktadır.

4.2.4.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini oluşturacak bir çerçevede kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) temsilcilerinden oluşan bir danışma organıdır. GEKA'nın Kalkınma Kurulu üyeleri Denizli'den 34, Muğla'dan 32 ve Aydın'dan 34 üye olmak üzere toplam 100 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin % 60 kamu kesimi % 40 ise özel sektör ile STK temsilcilerinden oluşmaktadır (GEKA, 2010: 6).

Kalkınma Kurulu, ilk toplantısını 2009 yılında yapmıştır. Bu toplantıda kurul başkanı olarak Denizli Valisi seçilmiştir. 2012 yılından bu yana Kalkınma Kurulu başkanlığı görevini Adnan Menderes Üniversitesi Rektörü yürütmektedir. Son Kalkınma Kurulu olağan toplantısında gündem olarak 2013 yılı Mali Destek Programı ile 2014-2023 Bölge Planı hazırlık çalışmalarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Toplantıda ayrıca bölge ve illerinde öne çıkan sektörlerle ilgili olarak ağırlık verilmesi gereken alanlar konusunda üyelerin görüşlerine yer verilmiştir (GEKA, 2012: 9).

4.2.4.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, ajansın karar organıdır. GEKA'nın Yönetim Kurulu üyeleri TR32 Bölgesindeki illerin valileri, İl Genel Meclis Başkanları, İl Belediye Başkanları, İllerin Sanayi ve Ticaret Odası Başkanlarından oluşur. GEKA, Yönetim Kurulu Başkanlığı 5449 sayılı kanunun belirttiği mevzuat çerçevesinde ajans merkezinin bulunduğu il olan Denizli Valisi ilk yönetim kurulu başkanlığını yürütmüştür. 2013 yılındaki Yönetim Kurulu Başkanlığını Denizli Valisi yürütmektedir (www.geka.org.tr, 15.03.2013).

4.2.4.3. Genel Sekreterlik

GEKA'nın Genel Sekreterliğini Mehmet AYDINER yürütmektedir. 2010 yılında Genel Sekreterlik bünyesinde toplam 37 personel çalışırken 2013 yılında ise toplam 41 personel çalışmaktadır.

4.2.4.4. Yatırım Destek Ofisleri (YDO)

Yatırım Destek Ofisleri (YDO), ajansların teşkilat yapısının bir organı olup genel sekreterliğe bağlı birimlerdir. GEKA'nın sorumlu olduğu Güney Ege Bölgesinde (TR32) 3 il bulunmaktadır. Bu iller Muğla, Aydın ve Denizli illeridir. Bu illerin her birinde 1 koordinatör ve 2 uzman olmak üzere her bir YDO'da toplam 3 personel çalışmaktadır.

4.3. DİKA ve GEKA Örneklerinin Karşılaştırılması

DİKA ile GEKA olmak üzere bu iki ajans sorumlu oldukları bölgelerde bölgelerin kalkınması için faaliyetlerde bulunurlar. Bu iki ajansın sorumlu oldukları bölgelerin sosyo-ekonomik yönü ile kuruluşlarından bugüne kadar yayınlamış oldukları MDP'lerin bölgelere olan katkıları ve gerçekleştirmiş

oldukları diğer programların etkileri incelenmiştir. İki ajansın bu faaliyetleri, hem tutmuş oldukları faaliyet raporlarından hem de bölgede yapılan mülakatlar ile analiz edilmiştir.

4.3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de, AB’ye üyelik sürecinde bölgesel dengesizlikleri azaltmak, bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgelerin rekabet gücünü artırma yolunda çeşitli adımlar atılmıştır. Bu adımlardan biri de 2006 yılında 5449 sayılı BKA’ların kurulmasıdır. BKA’ların kurulması ile bu amaçlar sağlanabilir. BKA’lar, bölgesel dengesizlikleri azaltarak bölgesel kalkınmaya ve bölgelerin rekabet gücünü artırmaya katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda tezin amacı, Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) ile Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)’nın sorumlu oldukları bölgelerde, bölgelerin kalkınmasına yönelik katkılarını kuruluşlarından bugüne kadar yapılan faaliyetleri analiz etmektir.

Konunun seçiliş amacının başında BKA’lar hakkında Türkiye’de yapılan çalışmaların sınırlı olması gelmektedir. Literatürde bu boşluğu doldurup araştırmaya yön vermesi planlanmaktadır. Bu çalışma, bundan sonraki çalışmalara örnek oluşturması bakımından da önem taşımaktadır. Türkiye’de bu çalışmalara önem verilerek bu boşluğun doldurulması gerekmektedir.

4.3.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada kalitatif araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak veriler toplanmış ve değerlendirilmiştir. Önceden hazırlanmış görüşme taslağına bağlı olarak sürdürülen derinlemesine mülakat yöntemi araştırmacıya daha sistematik, ayrıntılı ve karşılaştırılabilir bilgi elde edebilme olanağı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 112-114).

Derinlemesine mülakat yönteminin kullanılmasının nedeni, elde edilmek istenen verilerin ölçekli sorularla elde edilmesinin mümkün olmamasıdır. Çalışmada ele alınan her iki ajansın (DİKA ve GEKA) bölgesel kalkınmaya olan katkıları, bu süreçte sayısal olarak hesaplanamamaktadır. Çünkü bu ajansların yararlanıcılarla imzaladıkları sözleşmelerin süresi uzun olduğundan yayınlamış oldukları Mali Destek Programlarının etki analizleri henüz tam yapılamamıştır.

4.3.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışmanın verileri, Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) ile Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)'nın yayınladıkları faaliyet raporlarından ve ajans çalışanları ile firma sahipleriyle mülakatlar gerçekleştirilerek elde edilmiştir.

DİKA'nın merkezi Mardin'de kurulmuştur. Mardin'de kurulan ajansın çalışma yerine gidilerek ajans çalışanlarından 8 kişi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında ajansın proje hibe desteğinden gerek yararlanan gerekse yararlanamayan firma sahiplerinden 6 kişi ile mülakat yapılmıştır. Dolayısıyla DİKA kapsamında 10-25 Nisan tarihleri arasında toplam 14 kişi ile mülakat gerçekleştirilmiştir.

Güney Ege Bölgesi'nde kurulan GEKA'nın merkezi Denizli'dir. 1-4 Mayıs tarihleri arasında Denizli ilinde, ajans personellerinden 7 kişi ile mülakat yapılarak veriler elde edilmiştir. Bunların dışında ajansın hibe desteğinden hem yararlanmış olan hem de yararlanmamış olan firma sahipleri ile 4-10 Mayıs tarihleri arasında olmak üzere toplam 6 kişi ile görüşülerek mülakat verileri derlenmiştir.

Görüşme sürecinde her iki ajansın yetkilileri ve firma sahipleriyle yapılan mülakat esnasında 4 soruya verilen yanıtlar bilimsel bir nitelik taşımadığı düşüncesiyle örnekleme dahil edilmemiştir. Çalışma sadece DİKA ve

GEKA'yı kapsadığından Türkiye genelinde tüm BKA'ları kapsayacak daha kapsamlı bir çalışmanın yapılması, ajansların bölgesel kalkınmaya yönelik katkılarını ortaya koyabilme açısından yararlı olacaktır.

4.3.4. Mülakat Sorularının Hazırlanması

Mülakat sorularının hazırlanma aşamasında bu konuda uzmanlığa sahip kişilerin görüşleri alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda hazırlanabilecek olan sorular ve hangi amaçlar çerçevesinde sorulacakları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hem ulusal hem de uluslararası literatür taranarak benzer çalışmaları gerçekleştiren araştırmacıların soruları analiz edilmiş, araştırma konusunu en iyi şekilde kapsayacak sorular oluşturulmaya çalışılmıştır.

Mülakat soruları iki farklı bakış açısını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu nedenle DİKA ve GEKA'da çalışan personellere ve her iki ajansın sorumlu olduğu bölgelerdeki hem proje hibe desteği alan hem de almayan firma sahiplerine yönlendirilmek üzere hazırlanmıştır. Firma sahiplerinin çalışmaya dahil edilmesinin sebebi ele alınan her iki ajansın (DİKA ve GEKA) faaliyetlerini nasıl gördüklerini ve yorumladıklarını, bu ajanslara sıcak bakıp bakmadıklarını ve bu ajansların, firma sahipleri (özel sektör) ile işbirliği ve koordinasyonunun ne durumda olduğunu tespit etmek olmuştur. Mülakat esnasında her iki tarafa da sorulan sorularda bazı kavramların açıklanması gerekmiştir. Mülakat sürecinde yeni sorular da eklenmiştir.

4.3.5. Bölgelerin Sosyo-Ekonomisi

Aşağıdaki Tablo 11'de hem DİKA'nın hem de GEKA'nın sorumlu oldukları illerin 2009-2012 yıllarına ait sosyo-ekonomik göstergelerinden bir kısmı hesaplanmıştır. Bu göstergeler DİKA'nın sorumlu olduğu Dicle Bölgesi (TRC3) ile GEKA'nın sorumlu olduğu Güney Ege Bölgesi'nde (TR32) bulunan illerin ortalama oranlarıdır.

Tablo 11: TRC3 Bölgesi ile TR32 Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Ajansın Adı	Dicle Bölgesi (TRC3)				Güney Ege Bölgesi (TR32)			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Yıllar	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Toplam nüfus	1.969.896	1.985.610	2.056.997	2.085.092	2.707.898	2.739.188	2.779.765	2.808.243
Nüfus yoğunluğu	76	76	79	80	84	85	86	87
Yaş bağımlılık oranı %	81,83	81,52	76,96	75,2	44,67	44,66	44,28	44,13
Yıllık nüfus artış hızı ‰	2,3	8,0	10,3	10,4				10,2
Net göç hızı ‰	-14,38	-5,61	-5,74	-10,88	0,4	1,73	2,31	3,62
İşsizlik oranı %	14,52	11,17	12,7	12,9	13,9	11,73	8,5	8
İşgücüne katılım oranı	31,47	36,27	33,9	35,0	53,9	54,83	54,4	57
İstihdam oranı %	26,92	32,25	29,6	27,5	46,5	48,43	49,8	52
İhracat miktarı	1.174.347	1.228.145	1.775.248		2.205.554	2.891.217	3.582.653	3.577.668
İthalat miktarı	97.011	165.836	215.801		1.415.842	2.046.533	2.685.036	2.697.135
Yoksulluk oranı %	13,7	11,5	15,1		13,6	12,5	11,9	
Okur-yazarlık %	40,16	41,6	44,55		71,17	74,11	73,88	

Kaynak: TÜİK ve DİKA ile GEKA'nın Bölge Planlarından Derlenmiştir.

Tablo 11'de görüldüğü üzere Güney Ege Bölgesi'nde toplam nüfus, nüfus yoğunluğu, işgücüne katılım oranı, istihdam oranı, ihracat miktarı ve okur-yazarlık oranı Dicle Bölgesine göre daha yüksek iken işsizlik, yaş bağımlılık oranı, yıllık nüfus artış hızı ve yoksulluk oranları ise Dicle Bölgesine göre daha düşüktür. Bu durumun nedenleri arasında Güney Ege Bölgesi'nde tarım, sanayi ve turizm sektörlerinin daha çok gelişmiş olup bu sektörlerde istihdam ve işgücüne katılım oranlarının yüksek olması, her yıl ihracat miktarını artırarak sürdürmekte olması, bireylerin gelir ve hayat standartlarının yüksek olması ve okulların her açıdan donanımlı olması yer almaktadır.

Tablo 11'de her iki bölgenin sosyo-ekonomik göstergelerinden önemli bir kısmına yer verilmiştir. Bu tabloya bakılarak sosyo-ekonomik yönden yapılan karşılaştırmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde Güney Ege Bölgesi'nin,

Dicle Bölgesi'nden daha iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Ekonomi Bakanlığı tarafından yapılan 2004 ve 2011 Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) araştırmasında Güney Ege Bölgesi'nde bulunan iller arasında Muğla 8'inci, Denizli 10'uncu ve Aydın 19'uncu sıradayken Dicle Bölgesi illerinden Batman 70'inci, Mardin 74'üncü, Siirt 77'inci ve Şırnak ise 78'inci sıradadır. Bu durum gösteriyor ki Güney Ege Bölgesinin sosyal ve ekonomik koşulları, Dicle Bölgesinin sosyal ve ekonomik koşullarından oldukça daha iyi düzeydedir.

4.3.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Ajans, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesini hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak ve yerel aktörlerin katılımı ile bölgesel ve sektörel bazda plan, analiz, rapor ve programlar hazırlamakla görevlidir. Ajans, hazırlayacağı bu plan ve raporlar sayesinde bölgenin kalkınmasını sağlayacak yerel yönetimlere ve yerli ile yabancı yatırımcılara nitelikli veriler oluşturacaktır. Bu durumda ajansların kuruldukları bölgede başarılı olup, bölgenin kalkınmasına ciddi anlamda katkı sağlamaları için hazırlamış oldukları bölge planlarının tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından benimsenip, çalışmalarında bu bölge planlarından yararlanmaları gerekir. Nasıl ki; ulusal kalkınma planlarının uygulanması tüm kamu kurum ve kuruluşları için zorunlu, özel sektör için yönlendirici ise bölge planlarının da böyle olması gerekir.

Tablo 12'de Dicle Kalkınma Ajansı ile Güney Ege Kalkınma Ajansının hazırlamış oldukları sektörel rapor ve analizler, yer almaktadır. Her iki ajans tablo 12'de bulunan rapor ve analizler dışında başka alanlarda da buna benzer çalışmalar yaparak bunları da rapor haline getirilerek yayınlamışlardır. Sanayi, ticaret, hayvancılık, ulaştırma, maden, yer altı ve yer üstü zenginlikler, stratejik gelişme, dış ekonomik çevre, mermer, zeytinyağı, dış ticaret raporlarını hazırlamışlardır.

Tablo 12: DİKA ve GEKA'nın Oluşturduğu Sektörel Raporlar ve Analizler

Sektörel Raporlar ve Analizler	
Dicle Bölgesi (TRC3 Düzey 2)	Güney Ege Bölgesi (TR32 Düzey 2)
<p>1.Enerji Raporu: Raporda bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının en uygun şekilde kullanılması ve enerji ihtiyacının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Raporda elektrik enerjisi piyasası, enerji üretimi yapmakta olan mevcut kaynaklar ile birlikte yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli ve uygulanabilirliği ele alınmış, bölge elektrik enerjisi üretim, tüketim ve kaçak değerleri üzerinde durulmuştur.</p> <p>2.Turizm Raporu: Hazırlanan raporda bölgenin tarihi, inanç ve doğal turizm alanları yoğun olduğu, bölgede turizm yatırımlarının artırılması gerektiği incelenmektedir. Bölgedeki mevcut turizm potansiyelinin doğru ve etkin bir şekilde ortaya çıkarılmasını sağlamak gerekir.</p> <p>3.Çevre ve Altyapı Durumu: Hazırlanan raporda bölgenin doğal ve yenilenebilir enerji kaynakları, iklim, çevre kirliliği ve altyapı konularına yer verilmiştir. Ayrıca güncel veriler üzerinde altyapı ve çevre durumu analiz edilerek sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.</p> <p>4.Sosyal Durum Raporu: Bu alanda yapılan çalışmada bölgenin eğitim, sağlık, istihdam, işsizlik, gelir düzeyi ve yoksulluk alanlarında Türkiye ve düzey-2 bölgelerindeki yeri incelenmiştir. Bölgenin bu alanlarda oldukça geri kaldığı görülmüştür. Raporda eğitim, sağlık, istihdam ve konut gibi sosyal sermayeyi şekillendiren alanlarda sunulan hizmetlerin sonuçlarının ve etkilerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.</p> <p>5.Kurumsal Kapasite: Bu rapor kapsamında bölge'deki merkezi yönetim teşkilatının, yerel yönetimlerin ve STK'ların kurumsal kapasiteleri idari teknik ve mali açıdan incelenmiştir. Raporda yöntem olarak bölgeyi kapsayan üst ölçekli planların değerlendirilmesi, literatür taraması, resmi istatistiksel verilerin yorumlanması ve alan araştırmaları yoluyla toplanan verilerden yararlanılmıştır.</p>	<p>1.Enerji Raporu: Hazırlanan raporda bölgenin yenilenebilir enerji kaynaklarının yoğun olduğu ve hızlı gelişen ekonomik yapısı ile bölgede gelecek dönemlerde enerji tüketiminde artış yaşanacağı belirlenmiştir. Raporda, sektör mikro açıdan incelenmiş, enerji türleri ve uygulamalarına değinerek bölgedeki potansiyel ve yansımaları incelenmiştir.</p> <p>2.Turizm Raporu: Bölgeye özgü turizm türü, termal turizmdir. Raporda termal turizmin tanımı ve terminolojisi ile ilgili bilgi verilmiş, dünyada ve Türkiye'deki durumu, potansiyeli, yasal konumu ve mevzuatı üzerinde durulmuş, bu turizmin ulusal stratejilerdeki yeri ile yatırım olanakları ve teşviklerden söz edilmiştir.</p> <p>3.Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Raporu: Çalışmada sürdürülebilir kalkınma kavramı ve küresel çevre sorunları ile kalkınma-çevre etkileşim sürecinden söz edilmektedir. Çalışma, sürdürülebilir kalkınmanın çevre ayağı üzerinde odaklanarak geçmişteki gelişmeleri ortaya koyarak yeni yaklaşımları değerlendirmektedir.</p> <p>4.Sosyal Hizmetler Raporu: Güney Ege, yoğun göç alan bölgelerden biri olup genç nüfusun fazla, yaşam süresinin uzun ve yüksek boşanma oranlarının olduğu bir bölgedir. Bu da bölgede sosyal hizmetlere yönelik ihtiyacı artırmaktadır. Raporda bölge illerinin ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla bölgedeki kadın, aile ve toplum merkezleri, engelli ve yaşlı hizmetleri, korunmaya muhtaç çocuk hizmetleri ve yoksul hizmetleri ihtiyaçları sağlanmıştır.</p> <p>5.Kurumsal Kapasite: Bölgedeki yerel yönetimlerin mevcut durumlarını ortaya koyarak bunların kurumsal kapasitelerini artırmaya yönelik teknik destek faaliyetleri yapılmıştır. Raporda belediyelere yönelik kurumsal kapasite anketi düzenlenmiştir.</p>

Kaynak: DİKA ve GEKA'nın oluşturduğu 2010, 2011 ve 2012 rapor ve analizlerden derlenerek oluşturulmuştur.

Ajansın hazırladığı rapor ve analizler nelerdir sorusuna Tablo 12’deki verilerin dışında DİKA; tarım, sanayi, ticaret, hayvancılık, ulaştırma, maden, yer altı ve yer üstü zenginlikler, stratejik gelişme, dış ekonomik çevre, Irak ve İspanya gezisi raporlarını, GEKA ise mermer, zeytinyağı, dış ticaret, madencilik, dericilik, tekstil ve güneş enerjisi raporlarını hazırlamışlardır.

“Ajans (DİKA) yetkilileri sahaya inerek hem TÜİK verilerini hem de kendilerinin hazırladıkları verileri kullanarak bölgede önem taşıyan tarım, sanayi, ticaret, maden, enerji, çevre, sosyal ve kurumsal kapasite rapor ve analizlerini hazırlamıştır.”

“... GEKA’nın planlama birimi enerji, turizm, mermer, madencilik, dericilik, tekstil, organik tarım, güneş enerjisi, çevre, sosyal ve kurumsal kapasite raporlarını oluşturmuşlardır.”

Tablo 13’de her iki ajansın 2010-2013 yılları arasında yayınlamış oldukları MDP’lerin alt bölümleri gösterilmektedir. Her iki ajans da MDP çeşitlerinden proje teklif çağrısı ve Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) ile ilana çıkmışlardır.

Tablo 13: DİKA ve GEKA’nın Yayınlamış Oldukları Mali Destek Programları

Mali Destek Programları (MDP)				
Ajansın Adı	2010	2011	2012	2013
Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	<ul style="list-style-type: none"> •KOBİ’ler Yoluyla Girişimciliğin Geliştirilmesi •Küçük Ölçekli Altyapı •Türkiye-Suriye Bölgeler arası İşbirliği •Doğrudan Faaliyet Desteği 	<ul style="list-style-type: none"> •Sektörel Gelişme •Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi •Müşterek Sanayi ve Ticaret Alanlarının İyileştirilmesi •Doğrudan Faaliyet Desteği 	<ul style="list-style-type: none"> •Doğrudan Faaliyet Desteği 	<ul style="list-style-type: none"> •Rekabetçi Sektörlerin Geliştirilmesi •Tarımsal Üretimde Su Kaynakların Etkin Kullanımı •Turizm, Kent ve Sanayi Altyapısının İyileştirilmesi

Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	<ul style="list-style-type: none"> •Kar Amacı Güden Kuruluşlara Yönelik •Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik •Küçük Ölçekli Altyapı 	•Doğrudan Faaliyet Desteği	<ul style="list-style-type: none"> •Tarıma Dayalı Sanayide Katma Değerin Artırılması •Mirasımız Dericilik 	<ul style="list-style-type: none"> •Alternatif Turizm •Turizm Altyapısı •Doğrudan Faaliyet Desteği
--	---	----------------------------	---	---

Kaynak: DİKA ve GEKA'nın 2010, 2011 ve 2012 Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Ajansınız bugüne kadar kaç tane Mali Destek Programı (MDP) yayınlamıştır sorusuna ajanslar tarafından farklı cevaplar verilmiştir. DİKA, alt programları çerçevesinde toplam 12 tane MDP yayınladıklarını, bunlardan 9 tanesini tamamlayıp, 3 tanesine 2013 yılında yeni çıktıklarını belirtmiştir. GEKA ise toplam 9 tane MDP yayınlamış olduğunu bunlardan 6 tanesinin halen devam ettiğini, 3 tanesine ise 2013'te başladıklarını belirtmişlerdir.

“... DİKA, ilk kez 2010 yılında Mali Destek Programına çıkarak bugüne kadar toplam 12 tane program yayınlamıştır. Bunlardan 9'unu bitirmiş, 3'üne ise 2013 yılında yeni başlamıştır.”

“GEKA, ilk MDP'ye Eylül 2010 yılında çıktı. Ajans 2010-2013 yılları arasında alt bölümleri ile beraber toplam 9 tane MDP yayınlamıştır. Yayımlanan 6 program proje sürelerinin uzun olması nedeniyle devam etmekte, 3 tanesine ise 2013 yılının başında yayınlamıştır.”

Proje ilanını neye göre belirliyorsunuz sorusuna her iki ajans tarafından ortak özellikler taşıyan cevaplar verilmiştir. Bu cevaplar derlendiğinde ajansın planlama birimi tarafından hazırlanan bölge planında öne çıkmış alanlarda bölge aktörlerinin de görüşleri alınarak proje ilanı belirtildiği görülmektedir.

“... ajansımız (DİKA) bölge planı kapsamında öncelik gösteren alanlarda bölgeyi çok iyi bilen önemli kişilerle toplantılar yapıp onların görüşleri alınarak proje ilanını resmi sitesinde yayınlar.”

“... ajansın (GEKA) planlama birimindeki uzman arkadaşların hazırladıkları bölge planında stratejik önem taşıyan alanlarda bölgeyi çok iyi bilen kişilerin görüşleri alınarak kalkınma ve yönetim kurullarında görüşülüp karara bağlanır.”

Türkiye’deki bütün ajanslar bölgesel kalkınmanın sağlanması için sorumlu oldukları bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarına ve firmalara mali ve teknik destek imkânı sağlamaktadır. Farklı bölgelerdeki yararlanıcıların mali ve teknik destek imkanlarından yararlanmaları için ajanslara proje başvurusunda bulunmaları gerekir.

Tablo 14: DİKA ve GEKA’nın Projelerinin Değerlendirme Göstergeleri

Ajans Adı	Göstergeler	2010	2011	2012	2013
Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	Proje Başvuru sayısı	380	269	33	225
	Sözleşme İmzalanan	81	90	4	92
	Desteklenen Projeler	57	70	4	Devam ediyor
	Ayrılan Bütçe	21.109.000	18.100.000	667.884	25.337.000
	Desteklenen Miktar	10.471.541	10.960.922	10.631.530	Devam ediyor
	Eşfinansmanı	27.593.515	33.616.000	Devam ediyor	Devam ediyor
Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	Proje Başvuru sayısı	720	87	134	Devam ediyor
	Sözleşme İmzalanan	65	12	47	Devam ediyor
	Desteklenen Projeler	53	12	Devam ediyor	Devam ediyor
	Ayrılan Bütçe	16.000.000	625.000	14.600.000	14.000.000
	Desteklenen Miktar		22.777	7.430.439	Devam ediyor
	Eşfinansmanı	28.139.000	650.000	Devam ediyor	Devam ediyor

Kaynak: DİKA ve GEKA’nın 2010, 2011 ve 2012 Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Tablo 14'e bakıldığında Türkiye'nin doğusunda (DİKA) ve batısında (GEKA) olmak üzere kurulmuş olan iki ajansın proje başvuru sayıları, sözleşme imzaladıkları projelerin sayısı, feshettikleri sözleşmelerin sayısı ve hibe desteği verdikleri projelerin sayıları gösterilmektedir. Ayrıca söz konusu tabloda bu projelere ayrılan bütçe miktarları, destek verilen miktar ve bunların eşfinansmanları yer almaktadır.

Ajansınız yıllar itibariyle kaç proje başvurusu almıştır sorusuna her iki ajans da farklı cevaplar vermişlerdir. DİKA, 2010 yılında toplam 380, 2011'de 269, 2012'de 33 ve 2013 yılında ise 225 proje başvurusu alırken GEKA, 2010 yılında toplamda 720, 2011'de 87, 2012'de 134, 2013'te ise 78 proje başvurusu almışlardır. DİKA 2012 yılında, GEKA ise 2011'de proje ilanına çıkmamışlardır. Her iki ajans'ın da ilk yıla göre proje başvuru sayıları, azalmıştır. Saha çalışmasında mülakat yaptığımız kişilerin verdiği bilgiler, Tablo 14'e bağlı olarak yapılan değerlendirmeyi doğrular niteliktedir.

“DİKA, proje başvuru sayılarımızda yıllar itibariyle azalmalar olmuştur. İlk yılda (2010) toplam 380 başvuru alırken, 2011'de 269, 2013'te ise toplam 225 başvuru aldık.”

“... ajans (GEKA), 2010 yılında 720, 2011'de 87, 2012'de 134 ve 2013 yılında ise toplam olarak 78 proje başvurusu aldı. İlk yıla göre ajansa yapılan proje başvuru sayılarında azalma olmuştur.”

Bugüne kadar kaç projeye destek verdiniz sorusuna GEKA 2010 ve 2011 yılları için yaklaşık olarak 65, DİKA ise 130 projeye hibe desteğini aktardıklarını belirtmiştir. Bu veriler Tablo 14'de bulunmaktadır.

“... ajans (DİKA) olarak 2010 yılında 57 projeye, 2011 yılında 70 ve 2012 yılında da 4 proje olmak üzere toplam 131 proje sahibine hibe desteğini yaptık.”

“ GEKA, 2010’da gelen proje başvurularından 53 tanesine, 2011’de 12 olmak üzere toplam 65 proje sahibine yatırıma dönüşecek proje hibe desteğini yapmıştır.”

Ajansınızın gerçekleştirmiş olduğu proje hibe destek miktarı ne kadardır sorusu derlendiğinde DİKA, yayınlamış olduğu programlara toplam 65 milyon TL kaynak ayırmış, 2013 yılına kadar bunun sadece 32 milyon TL’sini gerçekleştirmiştir. GEKA ise gerçekleştirdiği programlara toplam 45 milyon kaynak ayırıp 2013 yılının başına kadar bunun sadece 9 milyon TL’sini proje hibe desteği olarak gerçekleştirmiştir. Tablo 14’deki veriler, mülakat sırasında verilen bilgileri kanıtlamaktadır.

“ Ajans (DİKA), 2010 yılında 21 milyon TL kaynak ayırdı. Ancak bunun sadece 10,5 milyon TL’sini aktardı. 2011’de 18 milyon TL olarak ayrılan kaynağın 10,5 milyonunu, 2012’de ise 11 milyon TL kaynak aktardı. 2013 programı henüz bitmediğinden dolayı aktarılan miktar belli değildir.”

“... GEKA; 2010, 2011 ve 2012 yılları için toplam 45 milyon TL kaynak ayırmıştı. Ancak bu kaynağın sadece 9 milyon TL’sini bugüne kadar gerçekleştirmiştir.”

Ajansın bölgesel kalkınmaya ne yönde katkısı olmuştur sorusuna hem firma sahipleri hem de ajans yetkilileri ortak özellikler gösteren cevaplar vermişlerdir. Bu cevaplar derlendiğinde gerek DİKA’da çalışanlar gerekse firma sahipleri ajansın; istihdama, firmaların üretim kapasitelerine, bayii sayısının artmasına ve bölgede katma değerinin artmasına, yararlanıcıların teşviklerden yararlanmasına aynı zamanda firmaların kurumsallaşmasına ve bölgede proje yazma kültürünün gelişmesine katkılar sağladığına yönelik cevaplar vermişlerdir. GEKA ise bölgede nitelikli verilere ulaşmada, bölgenin tanıtılmasına, firmaların yeni ürünleri üretmesine, teşviklerden yararlanmasına, yeni makineler almasına, sektörlerin gelişmesine, büyüme,

ihracat ve istihdamın artmasına yönelik önemli katkılar sağladıklarını belirtmişlerdir.

“... firmaların yeni makineler alması, hibelerden yararlanması, yararlanıcıların bilinçlenmesi ve teşvik konularında ajansın (GEKA) önemli katkıları olmuştur.”

“... GEKA'nın, bölgenin kalkınmasına yönelik tarım, sanayi ve turizm sektörlerinin gelişmesine, eski tarihi evlerin restorasyonuna ve farklı alternatif turizm alanlarının geliştirilmesine yönelik katkıları olmuştur.”

“GEKA, yapmış olduğu Mali Destek Programları sayesinde büyümenin, ihracatın ve istihdamın artmasına, firmaların yeni ürün sayılarının artmasına ve sektörlerin gelişmesine yönelik katkılar sağlamaktadır.”

“... DİKA, tamamlamış olduğu 9 Mali Destek Programı sonucunda yaklaşık olarak 1800 kişiye istihdam sağlamıştır. Bölgede daha önce üretilmeyen 500 tane yeni ürün üretilmekte, firmaların ihracat kapasitelerinde ve bayii sayılarında artış sağlanmıştır.”

“Biz önceden iki ürün üretirken DİKA'dan almış olduğumuz proje hibe desteği sayesinde şu an 21 çeşit ürün üretiyoruz. İhracatımızda % 100'lük bir artış oldu. Bu bölgeye aynı zamanda Türkiye'ye bir katma değerdir. İstihdam konusunda 15 kişi işe aldık, bayii sayımızda artış oldu...”

“... ajansa (DİKA) başvurduğumda üretim yerimiz vardı ve üretim yapıyorduk. Ajansın hibe desteği sayesinde üretim kapasitemiz arttı, büyüdük ve kurumsallaştık.”

“DİKA, bölgede istihdamın ve kapasitenin artmasını sağladı. Örneğin bende şu anda 70 işçi çalışıyor. Bu işçilerden 20’si ajansın hibe desteği sayesinde. Erkekler kahvede ve kızlar evde oturacağına ajansın hibe desteği sayesinde 20 işçi daha çalıştırarak onları sevindirmiş olduk. Bu 20 işçi nerden bakarsan 200 kişiye karşılık gelir. Çünkü bizim doğuda aileler kalabalıktır. Nerden baksan her bir ailenin 8-9 çocuğu vardır...”

Ajans bölgede istihdamı, ihracatı, üretilen yeni ürün sayısını ve firmaların kapasitelerini artırmış mıdır sorusuna hem ajans çalışanları hem de firma sahipleri, ajansın bu göstergelerin artmasını sağlamış olduğu yönünde cevaplar vermişlerdir.

“...DİKA, bölgede şimdiye kadar yapılan MDP’ler sayesinde istihdam da yaklaşık olarak 1800, üretilen yeni ürün sayısında 150 oranında bir artış ve firmaların kapasitelerinde ortalama % 80’lik artış sağlamıştır.”

“...ajans (GEKA), bugüne kadar bölgede istihdam ve ihracat oranlarında, teşvik belgeleri ve açılan firmaların sayılarında artış sağlamıştır...”

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki 5449 sayılı kanuna göre Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)’nın amaçlarından birisi; kuruldukları bölgede bölgeler arası ve bölge içi dengesizlikleri gidermektir. BKA’lar bölgesel dengesizlikleri gidermek için uyguladıkları faaliyetlerden birisi de daha önce hazırlanan bölge planı kapsamında belirledikleri alanlarda Mali Destek Programlarını yayınlamaktır. Tablo 15’te DİKA’nın ve GEKA’nın Mali Destek Programları (MDP) kapsamında illere verdikleri yıllık proje destek sayıları gösterilmektedir.

Tablo 15’de her iki ajansın sorumlu olduğu bölgelerdeki illerin yıllık proje sayıları gösterilmektedir. En son 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından

yapılan illerin SEGE sıralamasında Muğla 8'inci Denizli 10'uncu ve Aydın 19'uncu sırada yer almıştır. Bu durum, söz konusu iller arasında bölge içi dengesizliklerin çok az olduğunu göstermektedir. GEKA'nın, sorumlu olduğu illere verdiği proje desteklerine bakıldığında bu üç il arasında gelişmişlik açısından diğer iki ilin arkasında kalan Aydın iline daha çok proje desteği vermiştir. Dolayısıyla ajans, bölge içi dengesizliklerin giderilmesinde katkı sağlamıştır.

Tablo 15'de yer alan bir diğer ajans ise DİKA'dır. 2011 yılında yapılan illerin SEGE sıralamasında Batman 70'inci, Mardin 74'üncü, Siirt 77'nci Şırnak ise 78'inci sırada yer almıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Dicle Bölgesi'ndeki iller arasında önemli oranda bir bölge içi dengesizlik vardır. Bu durumda DİKA'nın, Siirt ve Şırnak illerine daha çok proje desteği verip böylece bu iki ilin gelişmesine katkıda bulunması önem arz etmektedir. Ancak Tablo 15'e bakıldığında ajansın daha çok Mardin ve Batman illerine proje desteği verdiği görülmektedir. Çünkü Siirt ve Şırnak'tan yeterli sayıda uygun proje başvurusu olmamıştır. Aşağıda saha çalışmasında mülakat yaptığımız kişilerin verdiği bilgiler, Tablo 15'e bağlı olarak yapılan değerlendirmeyi doğrular niteliktedir.

Tablo 15: DİKA ve GEKA'nın İllere Verdikleri Yıllık Proje Destek Sayıları

İller	Dicle Kalkınma Ajansı			Güney Ege Kalkınma Ajansı			
	2010	2011	Toplam	İller	2010	2012	Toplam
Mardin	32	17	49	Aydın	27	23	50
Batman	18	19	37	Denizli	19	13	32
Siirt	6	11	17	Muğla	19	12	31
Şırnak	10	9	19				

Kaynak: DİKA ve GEKA'nın 2010, 2011 ve 2012 Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Bölgenizde bölge içi dengesizlikler var mıdır sorusuna Güney Ege Bölgesi'ndeki firma sahipleri ile ajans çalışanlarının bölgede yer alan Muğla, Denizli ve Aydın illeri arasında bölge içi dengesizliğin çok az olduğunu

ancak Dicle Bölgesi'nde bulunan Siirt, Şırnak, Batman ve Mardin illeri arasında bölge içi dengesizliklerin çok olduğunu belirtmişlerdir.

“... bölgemizde (Dicle Bölgesi) nispi olarak Batman ile Mardin, bölgedeki Siirt ve Şırnak illerine göre daha gelişmiş durumdadır.”

“Bölgede birbirine komşu olan Mardin, Siirt, Şırnak ve Batman illeri arasında dengesizlik vardır. Bölgemizin en gelişmiş ili Batman iken en gelişmemiş ili ise Şırnak'tır.”

“Güney Ege Bölgesi'nde Muğla, Aydın ve Denizli illeri bulunmaktadır. Bu iller arasında her biri farklı sektörde ön plana çıkmaktadır. Bu iller arasında dengesizliklerin çok az olduğunu biliyorum.”

“... bizim bölgemizde bölge içi dengesizliklerin olduğunu sanmıyorum. Gelişmişlik düzeyleri bakımından iller arasında Muğla 8'nci, Denizli 10'uncu ve Aydın 19'uncu sırada bulunur. Dolayısıyla bu illerin gelişmişlik düzeyleri birbirine çok yakındır.”

Ajans bölge içi dengesizlikleri gidermek için neler yapmıştır sorusuna GEKA çalışanları bölgede iller arasında ciddi anlamda bir bölge içi dengesizliğin görülmediğini sadece Aydın ilinin Muğla ve Denizli illerinin biraz gerisinde kaldığı bunun giderilmesi için de programlarında yer verdiklerini belirtmişlerdir. DİKA personelleri ise bölgedeki iller arasında dengesizliğin var olduğunu bunun giderilmesi için Mali Destek Programlarını yayınladıklarını ancak gelişmişlik düzeyi düşük olan Siirt ve Şırnak illerinden uygun proje başvuruları gelmediği yönünde cevaplar vermişlerdir.

“... Siirt ve Şırnak illeri, Mardin ve Batman illerine göre daha az gelişmiş durumdadır. Bu durumda 2011 Mali Destek Programında belli bir hibe miktarını sadece Siirt ve Şırnak illerine ayırdık. Ancak bu illerden uygun

sayıda proje gelmediği için hibe desteğini Mardin ve Batman illerine dağıttık.”

“2013 yılındaki Mali Destek Programında bize aktarılan kaynağın bir kısmını sadece Siirt ve Şırnak illerine kullanacağımıza karar verdik...”

“Dicle Bölgesi’nde bulunan Siirt ve Şırnak illerinin komşu olduğu Mardin ve Batman illerinin gelişmişlik düzeyine ulaşması için bölgenin potansiyelini harekete geçirecek programlar hazırlıyoruz. Bu yönde ilanlara çıkıyoruz. Ancak Siirt ve Şırnak illerinden proje çıkmıyor.”

“... DİKA, Şırnak ve Siirt’teki firmalara destek vermek istiyor. Ancak biz proje yazmıyoruz, proje yazma kültürümüz zayıf...”

“... bölge dışından yatırım yapmak için gelen yatırımcılara Siirt ve Şırnak illerine yönlendiriyoruz, buralara yatırım yapmalarını öneriyoruz.”

“GEKA, Aydın iline daha fazla proje hibe desteği vererek bu ilin daha da gelişip Muğla ve Denizli illerin gelişmişlik düzeyine ulaştırmaya çalışıyor”

Kalkınma ajanslarının, kanunda belirtilen görev ve yetkilerini yerine getirebilmeleri için bölgelerinde idari ve teknik kapasiteye sahip olmalarının yanında sürekli ve yeterli bir finans kaynağına sahip olmaları gerekmektedir. Ajans, bütçesini MDP kapsamında proje hibe desteği ve diğer giderleri için kullanmaktadır. Aşağıdaki Tablo 16’da DİKA ve GEKA’nın 2009-2013 yılları arasındaki bütçe, gelir, gider ve destek verdikleri proje faaliyetlerine ilişkin giderlere yer verilmektedir.

Tablo 16’da ajansın (GEKA) bütçe giderleri incelendiğinde proje ve faaliyetleri destekleme giderlerinin düşük olduğu bunun da nedeni, henüz

projelerin devam ediyor olmasıdır. DİKA'nın proje ve faaliyet giderlerinin miktarının yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla her iki ajansın da MDP'ye 2010 yılında çıktığı düşünülürse bölgenin kalkınmasında, bölgeye yaptıkları hibe desteği noktasında DİKA'nın, GEKA'ya göre daha çok destek yaptığı görülmektedir.

Tablo 16: DİKA ve GEKA'nın 2009-2013 Bütçe, Gelir, Gider ve Proje Giderleri

Ajans Adı	Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bütçe (TL)	8.675.823	30.265.477	48.472.693	42.505.105	52.389.186
Gelir (TL)	8.675.823	23.193.881	30.321.550	22.982.647	46.196.560
Gider (TL)	1.584.145	11.401.131	12.866.700	16.790.021	
Proje ve Faaliyet Giderleri(TL)	0	10.472.521	10.960.943	10.630.960	Devam Ediyor
	Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)				
Bütçe (TL)	8.268.441	28.688.948	52.959.391	61.189.652	58.270.062
Gelir (TL)	548.459	24.792.293	13.751.518	10.286.819	1.751.907
Gider (TL)	2.648	2.299.690	4.116.929	12.308.790	1.631.258
Proje ve Faaliyet Giderleri(TL)	0	0	22.778	7.430.439	537.464 devam ediyor

Kaynak: DİKA ve GEKA'nın 2010, 2011 ve 2012 Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Ajansınız finansmanını nasıl sağlamaktadır sorusuna her iki ajans tarafından yerel yönetimlerden, belediyelerden, il özel idarelerinden, sanayi ve ticaret odalarından belli orandaki paylarla tahsil edildiği yönünde ortak cevaplar vermişlerdir.

“...ajans finansmanını merkezi bütçeden, belediyelerden, il özel idarelerinden, sanayi ve ticaret odalarından sağlamaktadır.”

Yerel yönetimlerden payların tahsil edilmesinde sorun yaşıyor mu sorusuna DİKA yetkililerinin bugüne kadar hiçbir sorun yaşamadıklarını, GEKA çalışanları ise payların miktarında ve zamanında bazen belediyelerle sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

“ Ajansımız (GEKA), bazen belediyelerden alacağı payları zamanında ve tam olarak almada sorun yaşıyor.”

“DİKA olarak yerel kurumlardan tahsil ettiğimiz paylarda herhangi bir sorun yaşamıyoruz.”

Bölgenin kalkınmasını sağlamada önemli bir enstrüman olarak görülen Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), farklı bölgelerde kurulmaktadır. BKA'lar bölgenin kalkınmasını sağlamak için belirledikleri görev ve faaliyetleri yerine getirirler. Bunu da nitelikli personel yapısı ile sağlamaktadırlar. Her ajans, Bakanlar Kurulu tarafından kurulduktan sonra ilk önce personel kadrolarını oluşturur. Ajansların personel sayıları birbirinden farklılık göstermektedir. Aşağıdaki Tablo 17’de DİKA ve GEKA’nın kuruluşundan bugüne kadar olan personel sayıları gösterilmektedir.

Tablo 17: DİKA ve GEKA’nın 2009-2013 Arası Personel Sayıları

Dicle Kalkınma Ajansı		Güney Ege Kalkınma Ajansı	
Yıllar	Personel Sayısı	Yıllar	Personel Sayısı
2009	35	2009	0
2010	36	2010	34
2011	45	2011	43
2012	41	2012	41
2013	40	2013	41

Kaynak: DİKA ve GEKA’nın 2010, 2011 ve 2012 Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir.

Tablo 17’de DİKA ve GEKA’nın kuruluşundan (2009-2013) günümüze kadar olan personel sayılarındaki değişimi gösterilmektedir. GEKA, 2009 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Ajans, ilk personel alımı ilanını 2010 yılında yaparak 34 personel ile çalışmalarına başlamıştır. 2011’de personel sayısını 43’e çıkarmıştır. Ancak bu sayı, 2012 ve 2013 yıllarında düşerek 41 personele düşmüştür. Bu yıllarda ajanstan iç denetçi ile bir uzman personel ayrılmıştır. İç denetçinin ayrılmasının nedeni, kamu kurumunda iç denetçilerle ilgili yapılan yeni düzenlemenin etkili olmasıdır. Uzman personelin ayrılmasının nedeni ise daha iyi bir kariyer yapmak istemesidir. Bölgenin şartlarından ya da ajansın kurumsal yapısından kaynaklı bir ayrılma yaşanmamıştır.

DİKA, 2008’de Dicle Bölgesi’nde kurulmuş ve 2009’da ilk personel alım ilanını yapmıştır. Ajans, 2009 yılında toplam 35 personel ile çalışmalarına başlamıştır. Ajans, sonraki yıllarda personel alımına devam etmiş ve personel sayısını 2010 yılında 36’ya 2011 yılında 45 kişiye çıkarmıştır. Ancak bu sayı, 2012’de 41’e, 2013 yılında ise 40 personele düşmüştür. Sonuç olarak DİKA, 2009-2013 yılları arasında toplam 55 personeli işe almış, ancak ajansta şu an 40 personel bulunmaktadır. Toplam 15 personel ajanstan ayrılmıştır.

Tablo 17’den her iki ajansın personel sayısında zamanla azalmalar olduğu gözlenmektedir. GEKA’da ayrılmalar çok fazla yaşanmazken DİKA’da, GEKA’ya göre ayrılmalar daha fazla olmuştur. Bu durumu her iki bölgede yapmış olduğumuz mülakat çalışmaları da teyit etmektedir.

Ajansta çalışmaktan memnun musunuz sorusuna her iki ajans çalışanları farklı cevaplar vermişlerdir. Bu cevaplar derlendiğinde DİKA’da çalışanların bölge şartlarının çok iyi düzeyde olmadığını ve bölgeye yabancı olduklarını, GEKA’da çalışan personeller ise bölgenin imajından memnun olduklarını dolayısıyla ajansta çalışmaktan memnun oldukları yönünde cevaplar vermişlerdir.

“... GEKA'nın bölgedeki imajından memnunum. Çalıştığımız bölge çok güzel ve çoğumuz bu bölgenin insanlarıyız. Türkiye'de ajanslar arasında ciddi anlamda ayrılmalar yaşıyor. En az ayrılma yaşayanlardan birisi, GEKA'dır. Ajansta çalıştığınız bölgenin imajı ve kurumsal yapısı çok önemlidir. Burada herkes bölgenin imajından ve kurumsal yapısından memnundur.”

“... personel özlük haklarında yaşanan sıkıntı sonucunda bazı arkadaşlar ajans (DİKA)'tan ayrılarak farklı alanlara gittiler. Bölge koşullarının çok iyi düzeyde olmadığı ve burada çalışanların büyük bir çoğunluğu, bölgenin dışındaki insanlardan oluştuğu için bu durum, bizim çalışma performansımızı düşürmektedir.”

5449 sayılı kalkınma ajanslarının görevlerinden birisi, kuruldukları bölgedeki kamu kesimi, özel sektör ve STK'lar ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktır. Kalkınma ajanslarının sorumlu oldukları bölgede başarılı olabilmesi için bölgedeki bu aktörlerle işbirliğini çok iyi bir düzeyde sağlamış olması gerekir. Bu sağlanamazsa ajansların sorumlu oldukları bölgede başarıya ulaşması ve sürdürülebilirliği sağlaması, güç olacaktır.

Bölgedeki kamu kesimi, özel sektör ve STK'larla işbirliği ve koordinasyon sağlanmış mıdır sorusuna her iki ajans da ortak bir cevap vererek işbirliği ve koordinasyonu sağlamış olduklarını belirtmişlerdir.

“... DİKA, sorunların tartışılmasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamıştır.”

“... ajans (GEKA), bölgedeki kurum ve kuruluşlarla uyum içerisindedir. Bölge aktörleri ile beraber bölge sorunları üzerinde görüşülüp kararlar almaktadır.

Ajansın düzenlemiş olduğu toplantılara katılım oranı nasıldır sorusuna Güney Ege Bölgesi'ndeki yararlanıcılar ve ajansta çalışanlar toplantılara genelde hangi ilde düzenleniyorsa o ilin ilgisinin daha fazla olduğunu ve özel sektörün katılımının düşük olduğunu, DİKA personeli ve firma sahipleri ise STK'ların katılım oranının düşük olduğunu belirtmişlerdir.

“DİKA sürekli bilgilendirme toplantıları düzenliyor. Bölgedeki her kesimden temsilciler çağırıyor. Biz toplantılarına katılıyor ve orada görüşlerimizi söylüyoruz. Toplantılara STK temsilcilerinin ilgisi az oluyor...”

“... ajansın (GEKA) ilk kuruluş zamanındaki toplantılarına yoğun bir ilgi, göstermişler. Ancak daha sonra bu ilgi biraz azalmıştır. Bu durum, daha çok toplantı yeri ile ilgilidir. Örneğin toplantı Aydın'da yapıldığı zaman Muğla ve Denizli'den katılım az oluyor. Muğla'da yapılırsa bu sefer diğer iki ilden katılım az olur.”

Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal ve ekonomik kaynakların bölgeler arasında farklı olması, bölgeler arasında dengesizliklerin görülmesine neden olmaktadır. Bu durumda Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltmak ve bölgesel kalkınmanın sağlanması yönünde önemli kurumsal yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgesel kalkınmanın sağlanması için mevcut idari kurumlar dışında BKA'lar kurulmuştur. BKA'lar, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyal ve ekonomik koşullarını geliştirmek amacıyla kurulmuş kurumlardır. BKA'lar, bölgesel kalkınmanın kurumsal yapıları olarak dünyada ilk kez 1933'te Amerika'da, 1950'den sonra AB ülkelerinde ve 1990'lardan sonra ise Türkiye'de görülmeye başlayan kuruluşlardır. Türkiye'de bölgesel kalkınmanın sağlanması için 1990'a kadar merkezden kararlar alınmakta ve bu kararlar yerel yönetimler tarafından uygulanmaktaydı. Ancak bu tarihten sonra merkezi politikalar terk edilerek yerine bölgedeki yerel aktörler tarafından kararların alınıp uygulanmasına yönelik bölgesel politikalar anlayışı etkili olmuştur. Bunun aracı kurumu olarak da Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmuştur.

Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri hakkındaki 5449 sayılı kanun ile kurulmaya başlanan BKA'ların yapılanması, farklı yönden eleştirilerin odağı olmuştur. BKA'ların Türkiye'nin üniter devlet yapısını siyasi ve hukuki olarak bozup federatif devlet yapısına zemin hazırladığı yönünde eleştiriler vardır. Ancak BKA'ların üzerinde Kalkınma Bakanlığı'nın olması ve BKA'ların denetimlerinin valiler tarafından yapılması, yönetim kurulu ile kalkınma kurulundaki üye sayısının kamu kesimi ağırlıklı olması ve kararların alındığı yönetim kurullarının başkanının valiler olması; bu eleştiriyi geçersiz kılmaktadır. Bunun göstergesi olarak bu çalışmada hem faaliyet raporlarının incelenmesi hem de yapılan görüşmeler

sonucunda DİKA ve GEKA'nın kalkınma ve yönetim kurulları üyelerinin ağırlıklı olarak kamu kurumu temsilcilerinden oluştuğu gözlenmiştir.

Bir bölgenin gelişmişlik düzeyini gösteren temel göstergelerden birisi, bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyidir. Türkiye'de sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi yönünden Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerindeki iller, son sıralarda yer almaktadır. DİKA ve GEKA'nın sorumlu oldukları iki bölgedeki illerin gelişmişlik sıralamaları karşılaştırılabilir. En son 2011'de Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) araştırmasına göre GEKA'nın sorumlu olduğu illerden Muğla 8'inci, Denizli 10'uncu ve Aydın 19'uncu sırada iken DİKA'nın sorumlu olduğu illerden Batman 70'inci, Mardin 74'üncü, Siirt 77'inci ve Şırnak ise 78'inci sırada yer almaktadır. Bu açıdan Güney Ege Bölgesinin sosyal ve ekonomik koşullarının Dicle Bölgesinden daha iyi düzeyde olduğu görülmektedir.

BKA'lar, bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve bölgelerin kalkınmasını sağlamak için Mali Destek Programlarını (MDP) yayınlamakta ve bu MDP'ler yoluyla proje hibe destekleri vermektedir. BKA'ların amaçları arasında bu hibe destekleri ile bölge dinamiklerini harekete geçirmek, kamu yatırımlarını altyapıya yönlendirmek, bölgede projeler yoluyla hibe desteği vermek böylece bölgede istihdamın, firmaların üretim kapasitelerinin ve yeni ürünlerinin üretimlerinin artmasını sağlamak yer almaktadır. Dolayısıyla BKA'lar, bölgenin kalkınmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda BKA'ların bu amaçları yerine getirmek için faaliyetler yaptıkları ve bu faaliyetler sonucunda bölgelerin kalkınmasına yönelik katkılar sağlamış oldukları görülmüştür.

Dicle Bölgesinden (TRC3) sorumlu olan DİKA, kuruluşundan bugüne kadar (2009-2013) alt programları ile birlikte 12 MDP yayınlamakta bunlardan 9 tanesini bitirmiş olup 3 tanesinin ise ilanına yeni çıkmıştır. Bu MDP'lerin sonucunda ajans bölgeye 32 milyon TL bunun eşfinansmanı ile beraber

toplam 65 milyon TL'lik bir yatırımın gerçekleşmesini sağlamıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda DİKA'nın bölgede istihdamın, yeni ürünlerin sayısının ve firmaların üretim kapasitesinin artmasına katkı sağladığı, bölgede nitelikli bir veri setini sağladığı, bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları ve firmaların kurumsallaşmaları yönünde önemli katkıları olduğu ve bölgede proje yazma kültürünü geliştirdiği sonucuna varılmıştır.

GEKA, Güney Ege Bölgesinde (TR32) kurulmuş olup 2009-2013 yılları arasında toplam 9 MDP yayınlamış ancak bu programların çoğu, proje sürelerinin uzun olması nedeniyle devam etmektedir. GEKA, bu MDP'ler kapsamında bölgeye yaklaşık olarak 9 milyon TL'yi proje hibe desteği olarak aktarmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda GEKA bölgede; istihdamın, ihracatın ve büyümenin artmasına, firmaların üretim kapasitelerinin artmasına, firmaların yeni üretim alanlarına yatırım yapmalarına, bölgenin tanıtılmasına ve nitelikli bir veri setini sağlamaları yönünde önemli bir katkı sağlamıştır. Sonuç olarak hem DİKA'nın hem de GEKA'nın sorumlu oldukları bölgelerde bölgelerin kalkınmasında önemli katkıları olmuştur. Ancak DİKA ile GEKA'yı karşılaştırdığımızda ise DİKA'nın sorumlu olduğu bölgeye daha çok hibe desteği verdiği görülmektedir.

BKA'lar, MDP'ler kapsamında sorumlu oldukları bölgelere proje hibe desteği vermektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda hem DİKA'nın hem de GEKA'nın proje değerlendirme kriterlerinde gerek prosedürün gerekse bürokrasinin ajansın mevzuatı gereği çok olmasının yanı sıra DİKA'nın proje değerlendirme kriterlerinin sert olması nedeniyle kendilerine başvuru projelerin çoğunu elemektedir. Dicle Bölgesinde proje yazma kültürünün çok zayıf olması ve DİKA'nın proje değerlendirme kriterlerinin bu derecede sert olması gelecekte ajansa yapılacak proje başvuru sayılarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Türkiye'deki BKA'lar sorumlu oldukları bölgelerde deneyimli uzman kadrosuyla sahaya inerek hem TÜİK verilerini hem de kendilerinin hazırlamış oldukları verileri kullanarak aynı zamanda bölgedeki aktörlerin görüşleri doğrultusunda bölge planlarını ve sektör raporlarını hazırlamaktadır. Saha araştırmasında yetkili kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda bölgesel kalkınmanın sağlanması için tıpkı ulusal kalkınma planları gibi bölge planlarının da bölgelerdeki tüm kamu kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanmasının zorunlu, özel sektör için yönlendirici olması gerektiği görülmüştür. Ayrıca bölgenin kalkınmasında BKA'ların başarılı olabilmeleri için sorumlu oldukları bölgede bölge aktörleri ile katılımcılığın etkin bir şekilde sağlanması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Yaptığımız bu çalışmada tespit ettiğimiz çözüm önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- ◆BKA'ların, hazırladıkları bölge planlarına daha çok önem verilmeli,
- ◆BKA'lar, finansman açısından daha çok desteklenmeli,
- ◆BKA'ların, hesap verilebilirlik ilkesini yerine getirmeleri gerekir,
- ◆BKA'ların, proje değerlendirme prosedürleri iyileştirilmeli,
- ◆BKA'ların, personel yapısında iyileştirmeler yapılmalı,
- ◆DİKA ile GEKA, yapmış oldukları mali destek programlarının etki analizlerini yapması gerekir,
- ◆DİKA ile GEKA'nın, bölgede bilinirliklerini artırmaları gerekir,
- ◆DİKA, proje değerlendirme kriterlerini biraz esnek hale getirmeli
- ◆DİKA ile GEKA'nın yerel yönetimler, özel sektör ve STK ile işbirliğini ve koordinasyonunu güçlendirmesi gerekir,
- ◆DİKA ve GEKA, sorumlu oldukları bölgelerin zayıf yönlerini güçlendirecek çalışmalar yapmalı,

- ◆Gerek GEKA gerekse DİKA'nın sorumlu oldukları bölgelerde proje yazma kültürünün arttırılması yönünde desteklerini arttırması gerekir,
- ◆Her iki bölgede kararların alınmasında ve uygulanmasında halkın katılımı sağlanmalıdır.

Bu çözüm önerilerinin değerlendirilmesi sonucunda gerek GEKA gerekse DİKA'nın bölgenin yerel dinamiklerini ve rekabet gücünü harekete geçirerek bölgenin büyüme hızı, istihdam oranı, ihracat oranı ve bireylerin gelir düzeyi gibi makro değişkenleri yoluyla ülkenin ekonomik kalkınmasına daha çok katkı sağlaması olasıdır.

KAYNAKÇA

ACAR, Y., (2002), *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa.

AKIŞ, E., (2012), “Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *İstanbul Üniversitesi Dergisi*, 21.08.2012.

AKPINAR, R., (2005), “Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim:Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları”, *DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü*, Ankara.

AKSOY, M., (2002), “Gap Bilgi Notu”, *Ekonomistler Platformu*, 7-35.

AKTAKAS, B.G., (2006), *Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*, Çukurova Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.

AMİN, A., (1998), “An Institutional Perspective on Regional Economic Development”, <http://www.econgeog.org.uk/pdf/amin.pdf>, E.T. 21.07.2012.

APAK, S., A. TAVŞANCI, (2008), “Türkiye Yabancı Bankacılığın Gelişimi ve Ekonomi Politikaları ile Uyumu”, *Maliye Finans Yazıları*, Sayı: 80.

APAN, A., (2004), “Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 13 (4), 39-58.

ATAAY, F., (2005), “Bölgesel Kalkınma Ajansları Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, içinde (Der: Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, Ankara.

ATALIK, A., (2011), *Bölge Kalkınma Ajansları*, Özdil Basımevi, İstanbul.

AVANER, T., (2005), “BKA’a Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?”, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, içinde (Der: Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, Ankara.

AYDIN, A., (2008), “İktisadi Açıdan Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (24), 304-312.

BAKIR, H., B. ÖNGEN, (2013), “Yönetimden Yönetişime Geçiş Sürecinde Bölgesel Politikalarda Yaşanan Değişim: Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Örneği”, *İktisat İşletme ve Finans*, 28 (325), 85-112.

BAYRAMOĞLU, S., (2005), “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi”, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, içinde (Der: Menaf Turan), Ankara.

BAYSAL, D., O. CEYLAN, N. IŞIK, (2010), “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları”, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 3(2), 1-18.

BERBER, M., E. ÇELEPÇİ, (2005) “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu.

BERBER, M., (2012), “Kalkınma Kavramının Anabilimsel Kökenleri”, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr>, E.T. 17.08.2012.

BİLDİRİR, N., (2005), *AB ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları: Uygulamalar ve Alınan Sonuçlar*, Gaziantep Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.

BORATAV, K., (1990), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

CAN, E., (2011), *Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği*, Altın Nokta Yayınevi, İzmir.

CANKORKMAZ, Z., (2011), “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 26 (1), 113-138.

CHENERY, H. B., (1966), “Mukayeseli Üstünlük ve Kalkınma Politikası”, Çev: F. Görün, *İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar*, İçinde (Der: M. Berk, F. Görün, S. İlkin), ODTÜ Yayın No: 6, Ankara, 206-238.

CHISHOLM, M., (1990), *Regions in Recession and Resurgence*, London: Unwin Hyman.

CİLAVDAROĞLU, A.A, (2008), *Bölgesel Kalkınma Ajansları, Türkiye’de Kuruluş ve İşleyiş Sorunları*, Gazi Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

COŞKUN, A., (2003), “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi” *Atatürkçü Düşünce Dergisi*, Sayı. 4, Kasım.

ÇAKMAK, E., (2006), *Yerel Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İmaj Yayınevi, Ankara.

ÇAMUR, K.C., Ö. GÜMÜŞ, (2005), “İstatistikî Bölge Birimleri- NUTS Sistemi”, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir*, içinde (Der: Menaf Turan), Ankara.

ÇETİN, M., (2005), “Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı. 24, 1-14.

DEĞER, M.K, (2003), “Yerel Ekonomik Kalkınmanın Dinamikleri, Türkiye’de Gelişmiş ve Az Gelişmiş İller Üzerine Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*, Erzurum.

DEMİRCİ, A.G., (2005), “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, içinde (Der. Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, Ankara.

DEVİRİM, F., (1983), “Maliye Politikası”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları*, No: 4, 155.

DİKA, (2009), *Kalkınma Ajansları Mevzuatı*, Ankara.

DİKA, (2010a), *2010 Faaliyet Raporu*.

DİKA, (2010b), *Ön Bölgesel Gelişme Planı*.

DİKA, (2010c), *2010-2013 Bölge Planı*.

DİKA, (2011a), *2011 Faaliyet Raporu*.

DİKA, (2011b), *TRC3 Bölgesi Yer altı ve Yerüstü Zenginlikler Raporu*.

DİKA, (2012), *2012 Faaliyet Raporu*.

DİNLER, Z., (1998), *Bölgesel İktisat*, Ezgi Kitapevi Yayınları, 5. Basım, Bursa.

DİNLER, Z., (2005), *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi Yayınları, 7. Basım, Bursa.

DOĞAN, B.B., (2011), “Kalkınma İktisadının XX.Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 22, 41-83.

DULUPÇU, M.A., (2006), “Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2001/politika.htm>, E.T. 18.03.2013.

DUNFORD, M., (2013), “Regional Development Models”, *School of Social Sciences and Cultural Studies*, University of Sussex, <http://www.geog.susx.ac.uk/research/ege/pdf/modelsrd.pdf>, E.T.14.03.2013.

DURAN, S.M., (1998), “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları 1968-1998”, *T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizini*: 19, Ankara.

DPT, (1963), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

DPT, (1984), “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989”, *DPT 1974*, Ankara.

DPT, (2000a), “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, *Yayın No: 2522*, Ankara, 385.

DPT, (2000b), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, 7-20.

DPT, (2000c), “Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Raporu”, *DPT Yayın No: 2502*, Ankara, 174.

DPT, (2008), “Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)”, Başbakanlık Ankara.

ECARAL, T.Ö., (2005), “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri”, *Ekonomik Yaklaşım*, 16 (55), 89-106.

ELMAS, G., (2004), “Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, *Ekonomik Yaklaşım*, 15 (50), 115-137.

ERKAN, H., (1987), “Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme: Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını No: 0906.87*, İzmir.

EURADA, (1999), *Creation, Development and Managament of RDAs, Does it have to be so difficult?*, Bruxelles.

EYÜBOĞLU, İ.Z., (1989), *Türkçe Kökler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

GASPER, D., (1995), “Kalkınma Ahlakı: Yeni Bir Alan mı? Yardım Ahlakına Özel Bir Atıfla, Kalkınma Ahlakının Kapsam ve Yapısına Bakış”, *Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma*, Çev: İdil ESER, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

GEKA, (2010), *2010 Faaliyet Raporu*.

GEKA, (2011a), *2010-2013 Bölge Planı*.

GEKA, (2012), *2012 Faaliyet Raporu*.

GIBBS, D., (1998), “Regional Development Agencies and Sustianable Development”, *Regional Studies*, 32 (4), 365-368.

GÖKTÜRK, A., (2006), “Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış”, *Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Yeni Dinamikler*, içinde (Der: Aylan Arı), Derin Yayınları, İstanbul.

GÜNDÜZ, A.Y., (2006), *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Ekin Kitabevi, Bursa.

GÜNSELİ, E., G. RAMAZAN, E. ERDOĞAN, (2012), “Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, Kalkınma Bakanlığı, 69-82.

HALKIER, H., M. DANSON, (2000), “Regional Development Agencies in Western Europe: A Survey of a Key Characteristics and Trends”, *European Urban and Regional Studies*, 4 (3), 241-254.

HALKIER, H., M. DANSON, C. DAMBORG, (1998), *Regional Development Agencies in Europe*, Regional Studies Association, 104-124.

HALKIER, H., (2006) “Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, TEPAV, Ankara, 3-15.

HARDING, R., (2006), “Regional Development Agency Experiences in England and Romania”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, TEPAV, Ankara, 111-135.

HASANOĞLU, M., Z. ALİYEV, (2006), “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı. 60, 81-103.

HUGGES, J.T., (1998), “The Role of Development Agencies in Regional Policy: An Academic and Practitioner Approach”, *Urban Studies*, 35 (4), 615-626.

JESSOP, B., (1999), The Changing Governance of Welfare: Recent Trends in its Primary Functions, Scale, and Modes of Coordination, *Social Policy & Administration*, 33(4), 348-359.

ILDIRAR, M., (2004), *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın, İstanbul.

İKV, (2001), *AB'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin uyumu*, İstanbul.

İLKİN, A., (1983), *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, Gür-Ay Yayınevi, İstanbul.

İZKA, (2008), *Avrupa'da Kalkınma Ajansları*, Yayın No: İZKA- A/2008-01, İzmir.

KAYA, A., (2009), *Türkiye'de Bölgesel Net Mali Yansıma*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Bakanlığı, Yayın No:2009/395, Ankara.

KAYA, K., (2007), *Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model; Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, Atılım Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

KAYASÜ, S., M. PINARCIOĞLU, S.S. YAŞAR, S. DERE, (2003), “Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2003-8.

KAYNAK, M., (2009), *Kalkınma İktisadı*, Gazi Kitabevi, Ankara.

KEDİK, D., (2003), *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Politikaya Yönelik Devlet Yardımları*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir.

KELEŞ, R., Y. ERBAY, (1999), “Avrupa Konseyi'nin Bölge Olgusuna Bakışı”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 8 (4), 3-29.

KESKİN, H., O. SUNGUR, (2010), “Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi”, *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 21, 271-293.

KOÇBERLER, S., (2006) “ Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı. 61, 37-55.

LEICHENKO, R.M, (2000), “Exports, Employment and Production: A Casual Assessment of U.S. States and Regions”, *Economic Geography*, 76 (4), 303-325.

LOVERING, J., (1999), "Theory led by policy: the inadequacies of the 'new regionalism'" *International Journal of Urban and Regional Research*, 23 (2), 379-395.

MARTIN, R., P. SUNLEY, (1998), "Slow Convergence? The New Endogenous Growth Theory and Regional Development", *Economic Geography*, 74 (3), 201-227.

OECD, (2002), *Türkiye'de Düzenleyici Reformlar*, Ankara Başkanlık Yayını.

ÖZEL, M., (2003), "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (1), 98-117.

ÖZEN, P., (2005), *Bölge Kalkınma Ajansları*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ankara.

ÖZGÜR, H., F. ERDAL, (2003), "Yerel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Gelişme Teorileri", *Küresel Sistemde Serbest Yönetim Ekonomi*, Der: M. Akif Çukurçayır, Çizgi Kitabevi, Konya.

ÖZMEN, F., (2004), *Yeni Bölgecilik Anlayışı ve Kalkınma Ajansları- Küreselleşme Sürecinde Dünya'da ve Türkiye'de Yeni Bölgecilik Anlayışı ve Kalkınma Ajansı Uygulamaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.

ÖZTÜRK, L., (2005), "Bölgeler arası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBBS) Göre Eşitsizlik İndeksleri İle Bir Analiz (1965-2001)", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.10, 95-110.

ROBERTS, P.W., G. LLOYD, (2000), "Regional Development Agencies in England: New Regional Strategic Regional Planing Issues", *Regional Studies*, 34 (1), 75-79.

RYDIN, Y., (1999), Environmental Governance for Sustainable Urban Development: A European Model? *Local Environment*, 4 (1), 61-65.

SCOTT, A.J., (1988), “Flexible Production Systems and Regional Development, the Rise of Industrial Spaces in North America and Western Europe”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 12 (2), 171-186.

SOYAK, A., (2005), “Ertelenen 9. Kalkınma Planı ve Türkiye’de Planlamanın Geleceği Üzerine Bir Not”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı.136, 35-48.

STILWELL, F.J., (1980), *Bölgesel İktisat Politikası*, Sevgi Güran (Çev), İstanbul: Macmillan İktisat Serisi, Akbank Kültür Yayınları, 40-41.

ŞAHİN, Y.E., (2003), “Yeni Bölgeselleşme Yerel Yönetimler ve Kalkınma Ajansları”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 439, 38-47.

ŞEN, Z., (2004), *Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi*, Ankara: Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı, (Uzmanlık Tezi).

PAŞELİOĞLU, İ., (2007), *Avrupa Birliği Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulanma İmkânları*, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

TAMER, A., (2008), *Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri*, DPT-Uzmanlık Tezleri.

TEKELİ, İ., S. İLKİN, (1983), “1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları”, *Türkiye İktisat Tarihi Serisi*, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi, Sayı. 12, Ankara.

TEKİN, A., (2011), “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Kalkınma Ajansları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 29, 37-48.

THIRLWALL, A.P., (2006), *Growth & Development With Special Reference To Developing Economies*, Palgrave Macmillan.

TİFTİKÇİGİL, B.Y., (2010), *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme*, Marmara Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

TOKGÖZ, E., (2001), *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

TURAN, M., (2005), "Bölgesel Kalkınma Programları", *Bölgesel Kalkınma Ajansları" Nedir, Ne Değildir?*, içinde (Der: Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, Ankara.

TÜİK, (2007), *Türkiye İstatistik Yıllığı*, Ankara, 2007.

TÜİK, (2013), "Bölgesel İstatistikler", <http://www.tuik.gov.tr>, E.T. 18.05.2013.

TÜSİAD, (2008), *Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar*, Eylül, İstanbul.

UZAY, N., (2005), *Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

WALBURN, D., (2006), "Regional Development Agencies: The Tool to Stimulate Economic Development in Regions", *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, TEPAV, 49-55.

WARD, N., P. LOWE, T. BGRDGES, (2003), "Rural and Regional Development: The Role of the Regional Development Agencies in England", *Regional Studies*, 37 (2), 201-214.

YAVİLLİOĞLU, C., (2002), "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (1), 59-77.

YELDAN, E., (2011), "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler", *Praksis Dergisi*, Sayı. 7, 19-34.

YENİGÜL, S.B., (2005), "Göçün Kent Mekanı Üzerine Etkileri", *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 18 (2), 25-43.

YILDIRIM, A., H. ŞİMŞEK, (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ZAİM, S., (1971), *Bölge ve Şehir Plânlaması Yönünden İstanbul Sanayi Bölgeleri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

ZARAKOLU, A., (1982), *Ekonomi İlminin Temel İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.econgeog.org.uk/pdf/amin.pdf> Erişim Tarihi: 21.07.2012

<http://www.dika.org.tr> Erişim Tarihi: 08.05.2013

<http://www.geka.org.tr> Erişim Tarihi: 13.03.2013

<http://www.dpt.org.tr> Erişim Tarihi: 26.04.2013

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/85dc8f96.pdf>, Erişim Tarihi: 25.04.2013

http://www.die.gov.tr/yillik/27_IBBS.pdf, Erişim Tarihi: 15.03.2013

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5449.html>. Erişim Tarihi: 12.02.2013

<http://www.tuik.org.tr/pdfs/bölgesel> Erişim Tarihi:20.05.2013

<http://www.ekonomistler.com/makale> Erişim Tarihi: 02.03.2013

MÜLAKAT SORULARI

1. Ajansın hazırladığı rapor ve analizler nelerdir?
2. Ajansınız bugüne kadar kaç tane Mali Destek Programı (MDP) yayınlamıştır?
3. Proje ilanını neye göre belirliyorsunuz?
4. Ajansınız yıllar itibariyle kaç proje başvurusu almıştır?
5. Bugüne kadar kaç projeye destek verdiniz?
6. Ajansınızın gerçekleştirmiş olduğu proje hibe destek miktarı ne kadardır?
7. Ajansın bölgesel kalkınmaya ne yönde katkısı olmuştur?
8. Bölgenizde bölge içi dengesizlikler var mıdır?
9. Ajans bölge içi dengesizlikleri gidermek için neler yapmıştır?
10. Ajans bölgede istihdamı, ihracatı, üretilen yeni ürün sayısını ve firmaların kapasitelerini artırmış mıdır?
11. Ajansınız finansmanını nasıl sağlamaktadır?
12. Yerel yönetimlerden payların tahsil edilmesinde sorun yaşanıyor mu?
13. Bölge'deki kamu kesimi, özel sektör ve STK ile işbirliğiniz ve koordinasyon sağlanmış mıdır?
14. Ajansın düzenlenmiş olduğu toplantılara katılım oranı nasıldır?
15. Ajansta çalışmaktan memnun musunuz?
16. Ajansa tahsis edilen yıllık bütçenin tamamının bölge içinde yatırıma dönüştürülmemesinin nedenleri nelerdir?
17. Ajansınız kuruluşundan günümüze kadar kaç proje başvurusu almıştır, bunlardan kaç tanesini kabul ettiniz, kabul edilmeyenlerin nedenleri nelerdir?
18. Projeniz kabul edilirken ajansın sizden ne gibi talepleri olmuştur?
19. Ajans sizin projenizi hangi nedenlerden dolayı kabul etmemiştir?

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : İhsan DENLİ

Doğum Yeri : Cizre

Doğum Yılı : 1987

Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise (2000-2003) : Siirt Pervari Lisesi

Lisans (2007-2011) : Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce